

ION DAFIN

IAȘUL

CULTURAL ȘI SOCIAL

AMINTIRI ȘI INSEMNĂRI

PRIMELE MANIFESTĂRI. — POLITICA IAȘULUI: Clu-
bul Socialist. — Conservatorii și Liberalii. Întrunirile contra-
dictorii. Cumpararea conștiințelor. Bătăușii în alegeri. —
PARTIDUL RADICAL: Gh. Panu. O afinitate fericită. —
Opoziția Unită. Gh. Mărzescu. Cum se făceau alegerile.
PARTIDUL JUNIMIST: P. Carp. — Tinerii junimiști, Ca-
nari, Eugen Ionescu, etc. „Era Nouă”. — Junimiștii în ale-
geri. D. I. Iacob Negruți. — Ion Creangă în alegeri. — Miș-
carea antisemită. D. I. A. C. Cuza. — Ruptura între Socia-
liști. — D. I. C. Stere și studențimea. — Fuziunea radicalo-
conservatoare. — Epoca lui Al. A. Bădăreanu. — CUM PE-
TRECEAU POLITICIANII: Bolta Rece. Tinerimea. Epigra-
mele lui Fântănar și Budușcă. — Vasile Gheorghian. —
IAȘUL CULTURAL: „Convorbiri Literare” și „Contempo-
rانی”. — Conferințele de la Universitate. — PRESA IEȘANĂ:
„Lupta”. — „Evenimentul”. Expluzarea lui Albert Honigman.
— Gh. A. Scortescu, Apogeul „Evenimentului”: Sirius, St.
R. Scriban, Dan, Belcescu, Caragiale la „Evenimentul”. —
Raki, St. O. Iosif. — Virgil N. Cișman, N. Beldiceanu. — Rodion,
Al. Volanschi. — Raki. IAȘUL LITERAR ȘI ARTISTIC:
Arhiva—Reviste efemere. „Epigonii”. „Artă”. — PICTURA
ȘI SCULPTURA: C. D. Stahi, Bardasare Em. Th. Buicliu,
Constantiu, Gh. Popovici, O. Băncilă, Ilie Burghele. TEA-
TRUL. Gafino, Gr. Manolescu și Aristitza Romanescu, State
Dragomir, P. Sturdza, Penel, P. Liciu, Aglaia Pruteanu etc.
IN DRUM SPRE MARELE REFORME.

IAȘI, — VIAȚA ROMÎNEASCĂ S. A. — 1928

IOAN DAFIN

IAȘUL

CULTURAL ȘI SOCIAL

AMINTIRI ȘI ÎNSEMNĂRI

IAȘI, VIAȚA ROMÎNEASCĂ

DE ACELAȘ:

Fără noroc, proză și versuri,

De la alții, traduceri, versuri.

Muncă și distracție, fapte observate.

Pe vremea mea, versuri ediția II-a.

Povestea unui vis, poem.

**Istoricul Școalei de Arte Frumoase și a
Pinacotecei din Iași, însărcinare dată de
Ministerul Instrucțiunii.**

**Istoricul Așezămintelor Casei Sf. Spiridon,
însărcinare dată de Ministerul Sănătății
Publice.**

Figuri ieșene, ediția II-a.

Iaşul Cultural și Social

Aminfiri și însemnări

Cu vreo patru decenii și mai bine în urmă, Iașul prezenta un aspect cu totul altul de cât cel de astăzi, atât în ce privește înfățișarea lui în general, cât și ca parte culturală și socială.

Pe atunci, îmi aduc aminte, se spunea în Geografia județului și orașului nostru, că cea mai mare casă din Iași era aceea zisă a lui Negruți din strada Academiei, unde acum se găsesc instalate poșta, telegraful și telefonul, iar casa Pașcanului din strada Alexandri și palatul Roznovanului din strada domnească, treceau ca cele mai boierești și mai bogate.

Comerțul se desfășura, în deosebi cel mare, în străzile azi zise Ștefan cel Mare și Lăpușneanu, unde se găseau cei mai vestiți negustori, pe când în străzile Halei și Veche, azi Anastasie Panu și C. Negri, precum și la Podul Lung, se găseau negustorii mai mărunți.

Ca școli erau : Universitatea pe lângă care era alăturată Școala Normală Superioară, apoi Școala fiilor de militari, Liceul Național zis și Academia Mihaileană, gimnasiile Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, Școala Normală de învățători « Vasile

Lupu» care era în curtea bisericii Trei Ierarchi, Școala de meserii, Școala Comercială, Școala Centrală de fete și Școala de Belle Arte, precum și mai multe școli primare de fete și băieți. Pe lângă aceste școli ale statului, se mai găseau și câte-va școli particulare, cum erau Institutele Unite pentru băieți, Warlam și Humpel pentru fete, etc.

Pe atunci, vechea capitală a Moldovei, era încă, recunoscută ca un centru cultural de unde porniseră marile manifestări pe toate țărmurile

De și mulți din fruntașii Iașului începuseră ași lua sborul spre București, de și Iașul devenea din zi în zi tot mai mult un oraș de provincie, nimeni par'că nu îndrăznea să-i conteste legitimize-i drepturi în ceea ce privea cinstea de a fi pe lângă orașul sacrificiilor, și metropola de unde au izvorit cele mai mărețe manifestări în toate direcțiunile.

Cu toate că bătrâna capitală a Moldovei începuse să decline, cu toate că personalitățile de seamă se strămutară în Capitală, nemai voind, cele mai multe din ele să se intereseze de nevoile Iașului, totuși, orașul marilor sacrificii, cum se spunea în tot de-a una, și mai cu seamă conștient de perspectiva unui viitor strălucit pentru întregul neam românesc, primi cu resemnare loviturile ce i se dădeau, contribuind, mereu însă, — și contribuie și astăzi, — la propășirea și mărirea țării.

Cu toate că Moldova în general și Iașul în spe-

cial dăduse României multe din cele mai ilustre figuri cu care neamul întreg românesc se mândrește, cu toate aceste nici odată nu s'a căutat să se facă mare caz din aceasta pentru că Românul, fie el moldovan, fie muntean, ardelean etc, e îngăduitor și gata la ori ce sacrificiu când e vorba de neamul său.

Românul fie el din ori care parte a provinciilor cari formează România Mare, consideră ca frate pe care-l iubește cu toată dragostea, pe ori care alt român, ori unde s'ar găsi rătăcit.

Cine oare din Moldova sau din Iași mai spune astăzi că un Mihai Cogălniceanu, C. Negri, An. Panu, Eminescu, Conta, Creangă etc. sânt moldoveni și numai moldoveni, iar nu români? Ori un Ioan C. Brătianu, Odobescu, Caragiale, Ioan Ghica, Take Ionescu etc, că sânt munteni iar nu români?

Pentru noi, generațiile de astăzi a dispărut cu desevârșire deosebirea dintre Moldoveni și Munteni, toți ne știm că suntem frați buni, ori de unde am fi, din Muntenia, Moldova, Ardeal, Basarabia, Bucovina, cu toții având aceiași părinți comuni.

Cu toate acestea nu se poate, ca un Român din Moldova bună-oară, să nu se mândrească în sinea lui, că cutare personaj ilustru, cum este un Cogălniceanu sau Eminescu, e băștinaș din pământul Moldovei, tot așa și un Român din Muntenia se

mândrește că un Ioan C. Brătianu sau Odobescu ori Caragiale sânt născuți pe pământul Munteniei.

Să nu se eie, dar, în nume de reu, dacă în paginile cari urmează, mă ocup numai și numai de mișcarea culturală și socială a Iașului. Aceasta o fac pentru că vreau să pun dinaintea cetitorilor acea evoluție petrecută în timpul meu și în orașul în care m'am născut și trăiesc de-o viață întreagă.

Nu voiu căuta, deci, ca prin cele ce voiu povesti să micșorez câtuși de puțin, importanța netăgăduită absolut de nimeni, a mișcării culturale și sociale din celelalte provincii românești.

Poate că un lucru va părea oarecum curios, acela că Moldova și Iașul ar fi dat, după cum susțin unii șoviniști, un număr mai mare de personalități ilustre.

Mă voiu mărgini, prin urmare, după cum spun mai sus, numai la timpul și locul în care m'am născut și trăesc, preocupat fiind de manifestările în ori ce direcție, ce s'au produs și se produc încă, sub ochii mei.

Iașul Cultural și Social

Primele manifestări

Aripa necunoscutului

Voiu începe cu manifestările de ordin intelectual căci acestea au fost cele dintâi cari mi-au atras atențiunea în primii ani, când am început și eu a'mi da oare cum seamă de cele ce se petrec în jurul meu.

Mi-aduc aminte cu câtă râvnă începusem a ceti «Contemporanul», vestita revistă de pe vremuri a d-lui Ion Nădejde și V. G. Morțun.

Nu știu, dacă am fost vre-odată mai impresionat ca atunci când am cetit în această revistă un articol al cărui titlu era : «Este sau nu Dumnezeu ?». Din acea clipă, eu, care ca orice copil, eram evlavios, începusem a pune la îndoială existența Puterei Divine, și cu cât treceau zilele cu atâta par'că simțiam în mine o schimbare.

Lupta ce se petrecea atunci în mentalitatea mea, îndoiala ce mă cuprinsese, mă făcură să văd toate în jurul meu sub un nou aspect.

Lumea nu mai era așa cum o văzusem până

atunci. Necunoscutul își întindea aripele asupra mea, o lume nouă apărea acum, iar probleme grele din domeniul necunoscutului, căutam cu ori ce chip să le desleg, de și mintea mea de copil nu putea să le conceapă.

Mă interesam de aproape, pe cât mă ajutau puterile, de ori ce mișcare ce se petrecea în oraș, ajutat fiind la aceasta și de gazete pe care le cetiam cu ardoare.

Intrasem, dar, într'o nouă fază a vieții.

Mă atrăgea, în deosebi, mișcarea politiceii socialiste, care mi inspira, fără să mi dau seamă de ce, o mare încredere, de și nu aveam absolut nici o idee lămurită asupra situației politice din țară.

Auziam vorbindu-se de alegeri, de scandaluri, de deputați și senatori, în sfârșit de o întreagă mișcare electorală, căci după cum se vede, era atunci perioada alegerilor. Mai auziam că se țin întruniri unde se discuta multe de toate, iar din discuțiile ce aveau loc, de multe ori, cetățenii ieșeau dacă nu încăerați gata, dar nu pe departe.

Clubul Socialist

Nu asistasem, încă, la nici o întrunire politică. Eram foarte curios să văd și eu o asemenea adunare. Auzisem că în casele doctorului Pastia din str. Sfântul Teodor se strânge în fiecare Duminică, Joia și Sărbătorile, o mulțime de lume, dela țară

mai ales, și acolo, domnul Ioan Nădejde și Vasile Morțun țineau «discursuri».

Astfel, într-o Duminică dimineața mă duc și eu acolo, și dând mai întâi târcoale pe la poartă, intru în ogradă, și apoi luându-mi inima în dinți, pășesc sfios în sală.

Era un salon mare, în fund o masă și un scaun. Văd un domn nalt, gros, c'am smolit pe față, cu barba neagră și rară și cu ochelari pe nas.

Vorbea, vorbea mereu, iar cei din sală îl aplaudau din când în când. Până atunci nu știusem ce este o întrunire, și nici pentru ce se bătea din palme. Despre ce vorbea domnul acesta, habar n'aveam, totuși, când aplaudau ceilalți, pleoscăiam și eu din palme.

După ce mai vorbesc și alți domni, între care și vre-o doi-trei țărani, lumea începe a se împrăști, iar la ușă doi tineri împărțiau la toți o gazetă. Am luat și eu una și m'am dus acasă într-o fugă, curios să văd ce se scrie în ea.

Era ziarul «Muncitorul», redactat de d-l Ioan Nădejde și Vasile Gh. Morțun.

L'am cetit odată, l'am cetit de două ori, și nu mă mai săturam cetind. Eram fericit că mi s'a dat și mie un ziar ca la toți ceilalți.

Duminica viitoare mă duc iar la întrunire, dar acum numai eram sfiosul din rândul trecut, n'am mai dat târcoale pe la poartă, am intrat de-a dreptul

ca un vechiu cunoscut. Începusem chiar a schimba câte-o vorbă, două, cu țăranii cari erau acolo. Mă credeam chiar ca făcând parte de drept din această adunare. Ascultam cu luare aminte cele ce se spuneau și căutam să pătrund rostul cuvântărilor ce se rosteau. Din când în când reflectam și eu, părându-mi-se că încep a pricepe cele spuse.

Am luat, la plecare, iarăși, un număr din «Muncitorul» și îl cetiam tot cu aceeași aviditate ca și numărul trecut, dar cu credința că începeam să-mi dau seama de cele ce se scria în el.

Asemenea cetiam regulat «Contemporanul» care ajunsese pentru mine o adevărată evanghelie.

Tot ce era scris în paginile lui, mi se păreau cele mai sfinte adevăruri. Socialiștii erau pentru mine oameni cu totul superiori, cari întreceau în toate pe ceilalți oameni, cari erau rei și căutau să distrugă tot ce e bun și folositor pentru omenire.

Nu știu cum, dar din zi în zi mă apropiam tot mai mult sufletește de socialiști, și mai cu seamă de D-l Ioan Nădejde, pe care de altfel îl cunoșteam numai din vedere. Pentru mine D-sa era un om, nu că toți ceilalți. Se spunea că este cel mai învățat, că știe tot, că e bun și blând, și că de multe ori când se duc băieții de la școală cu vre-o problemă sau cu o traducere pe care nu o înțeleg, D-l Nădejde le explică lecția. Cum să nu iubești pe un asemenea om!

Astfel mi-am făcut, ca să zic așa, debutul în mișcarea socialistă, de care sufletește nici astăzi nu mă pot despărți, de și împrejurările m'au determinat mai târziu să mă înregimentez, împreună cu socialiștii noștri de atunci, în partidul burgheziei liberale.

Partidele politice

Conservatorii, Liberalii și Socialiștii

În ultimile două decenii ale veacului trecut organizarea partidelor noastre politice, era cu totul alta de cât cea de astăzi.

Pe atunci cele mai puternice partide erau : *Național-Liberalii*, socotiți ca cei mai vechi și mai populari, și *Conservatorii*, cari treceau drept reacționari.

Aceste două partide pur burghezești în realitate, de și Conservatorii erau priviți ca boieri, ca aristocrați cum s'ar zice, se succedau la cârma țării : Liberalii stând tot dea-una mai mult la putere, iar Conservatorii mai puțin.

Ceea ce deosebia aceste două partide între ele era, că, partidul Național-Liberal nu părea de loc refractar ideilor noi, adecă democratizării, pe când Conservatorii erau refractari, sau mai bine zis, dânsii credeau că nu trebuie să se precipite sub nici un motiv evoluția spre democratism, ci să se lese ca această transformare să se facă de la sine, fără absolut nici un imbold din partea cuiva.

Pe lângă aceste două mari și vechi partide cari

guvernau țara, începe să mai apară partidul socialist, c'un program nou, cu idei cari îngroziră pe conducătorii partidelor burgheze.

Persecuția acestui nou partid se manifestă zilnic din partea Liberalilor și Conservatorilor, dar mai cu seamă din a acestora din urmă.

Casa d-lui Ion Nădejde, din Sărărie, era vecinic supravegheată de poliție și se nota pe toți acei cari intrau acolo.

Intrunirile lor de asemenea erau veghiate și nu de puține ori, mulți din acei cari le fregventau erau chemați la poliție și D-zeu știe ce mai pățiau pe acolo.

Pe vremea alegerilor, însă, mai în tot de-auna socialiștii făceau cartel cu liberalii; așa am apucat eu, cel puțin. Socialiștii spuneau, în intrunirile lor, că Liberalii și Conservatorii sânt partide burgheze, dar că Liberalii nu sânt așa de reacționari, căci, ei, tot se pretează din când în când la câte o reformă mai democratică.

Bătăușii

În intrunirile publice, oratorii, fie Liberali sau Conservatori, se întreceau cari mai de cari să convingă pe alegători pentru a li da voturile. Nu de puține ori se produceau încăierări între bătăușii partidelor, căci pe acea vreme, rolul acestora eră considerat ca o dogmă, și dâșii se credeau o putere, fără care ori ce partid politic, nu putea să existe.

De câte ori, chiar în toiul întrunirii nu se apucau la bataie, nelăsând pe oratori să vorbească, iar publicul îngrozit fugea care în cotro putea. Mai cu seamă epistații și subcomisarii conduceau bandele de bătăuși ale guvernului, pe când comisarii, îmbrăcați civil în asemenea ocazii, rămâneau afară și dădeau ordine în consecință.

Propaganda electorală

Propaganda electorală se mărginea pe acel timp la vizitele pe cari le făceau candidații, alegătorilor. Regimul censitar, cuprindea un destul de mic număr de alegători la Colegiul I, mai mulți ceva la Colegiul al doilea. Cât despre alegătorii Colegiului al treilea, aceștia au fost considerați în tot de-auna ca «zestrea guvernamentală», formată în cea mai mare parte din țărani, cari foarte puțin votau direct, iar cei mai mulți, indirect, prin așa zișii delegați ai comunelor.

Cumpărarea conștiinșilor

Iși poate ori cine închipui de ce destrăbălare morală era cuprinsă perioada alegerilor. A se cumpara voturile alegătorilor era un obicei foarte la ordinea zilei și nu făcea absolut nici o impresie, nici nu se revolta nimeni, de cât doar visătorii de Socialiști, cari nu puteau concepe așa ceva, în curățenia lor sufletească.

Amenințările ori făgăduelile candidaților erau la

ordinea zilei. Fie la putere, fie în opoziție, candidatul se servea de aceleași mijloace de corupere, ceva mai puțin opoziția, care nu avea la îndemână aparatul polițienesc și fondurile secrete.

Și să nu se mire nimeni că acești corupători de conștiințe nu erau în majoritatea cazurilor oameni de rând. Erau personaje sus puse, cari ocupau cele mai înalte demnități, erau până și profesori universitari cari nu se sfiau de loc de a se servi de mijloacele corupțiunii celei mai detestabile când era vorba de voturi.

Așa erau moravurile, așa erau vremurile. Să nu căutăm a ne revolta contra înaintașilor noștri, să-i lăsăm în pace cu păcatele lor, cari pe atunci erau considerate ca ceva firesc, ca ceva obicinuit, ca ceva înrădăcinat adânc în firea lor.

Intrunirile contradictorii

Ceea ce însă caracterizează această epocă de reacționarism, în afară de lipsa unei democratizări, ce părea ca un ideal mai mult sau mai puțin îndepărtat pentru partidul liberal, iar pentru conservatori o adevărată utopie, mai e un fapt care astăzi ar părea foarte curios dacă s'ar încerca, de și moravurile noastre electorale s'au mai îmblânzit puțin, în aparență măcar, în ceea ce privește brutalitatea bătăușilor.

Vreau să vorbesc de *intrunirile electorale contradictorii*.

La aceste întruniri, vorbeau pe rând adversarii politici, în fața aceluiaș auditor. Și e de remarcă, când se țineau asemenea întruniri, oratorii și dintr'o parte și din alta, păstrau un limbaj cât se poate de urban, afară bine înțeles de dălcăușii împreună-știați prin sală, cari întrerupeau din când în când prin câte vre-o expresie nu prea delicată.

Din aceste întruniri unde se discuta în contradicții diferitele chestiuni ce interesau populația în general, rezulta și un folos obștesc, căci, de multe ori se întâmpla ca cele făgăduite de corifei, să se îndeplinescă, pentru binele cetățenilor și orașului. Era un mod civilizat de a se ține întrunirile politice, exceptându-se bine înțeles scandalurile ce se produceau în sală din cauza bătaușilor, cari, fie zis în treacăt, nu făceau decât să se conformeze moravurilor de atunci.

Nu se putea concepe o întrunire publică fără bătaie, de și oratorii din ambele tabere adverse se tratau cu multă curtuazie chiar, fără să întrebuițeze expresiuni jignitoare.

Dacă n'ar fi fost ceata bătaușilor organizați, asemenea întruniri politice s'ar fi putut spune, de sigur, că erau ideale.

Astăzi, când se zice că dălcăușii electorali au dispărut, când civilizația s'a întins și asupra.... moravurilor noastre, totuși întrunirile cu caracter

politic, nu se mai țin în spiritul de urbanitate și loialitate ca odinioară.

Cine azistă la o întrunire politică din ziua de astăzi fără să nu se revolte de grațiozitățile cu care sunt tratați adversarii, ori cât ar fi aceștia de superiori prin situația ce o ocupă în societate și prin valoarea lor personală?

Iașul oraș al culturei

Convorbirele Literare.—Contemporanul

Iașul, ca întotdeauna a căutat, prin ori câte-
împrejurări grele a trecut, să-și continue tradiția
de orașul culturei și de pepinieră de unde se re-
crutează mulți oameni de seamă în țară. Acesta e
un fapt ce nu se poate tăgădui.

Din Iași, după cum se știe, a luat naștere ves-
tita revistă «*Convorbirile Literare*» care a fost
făclia de la razele căreia s'a încălzit și luminat
întregul neam românesc de pretutindeni.

În paginile «*Convorbirilor Literare*» au strălucit
pentru întâiași dată cele mai ilustre figuri pe tă-
râmul literar și științific.

E destul numele unui Maiorescu, Eminescu,
Alexandri, Conta, Creangă și Lambrior, apoi a
lui Gh. Panu, Gane, Caragiale, Xenopol, Vlăhuță și
alți mulți, pentru a ne da seamă de imensa
influență ce au avut acești scriitori asupra poporului
nostru.

Tot din Iași a răsărit prima revistă socialistă
«*Contemporanul*» care de asemenea a avut o co-
vârșitoare influență asupra păturei culte din Ro-

mânia după 1880. La această revistă au colaborat un Gherea, un Beldiceanu (tatăl) frații Nădejde și mulți alți scriitori cari ocupă pagini glorioase în istoria culturii românești. Atât «*Convorbirile Literare*» cât și «*Contemporanul*» au strâns în jurul lor o sumă de tineri entuziaști cu care s'a provocat o intensă mișcare intelectuală, a cărei rezultate s'au văzut curând, prin îndrumarea țării, spre o nouă fază socială, politică, literară și științifică.

Conferințele de la Universitate

Conferințele cari se țineau în vechea Universitate de către membri «*Convorbirilor*», și despre care Gh. Panu și Dl. Iacob Negruzi vorbesc pe larg în «*Amintirile lor de la Junimea*» au avut o imensă influență asupra opiniei publice.

Se începuse prin aceste conferinți a se schimba oare cum mentalitatea multora, căci conferențiarilor, oameni bine pregătiți, aduceau o notă nouă în alegerea subiectelor și în expunere, discutând chestiuni ce interesau deopotrivă și pe omul cult și pe cel mai puțin cult.

De și «*Convorbirile*» se strămutară la București, de și Cercul «*Junimei*» începuse a-și micșora numărul membrilor, cu toate aceste conferințele la Universitate urmau regulat la o anumită epocă, hotărâtă.

Ele erau audiate ca și mai înainte de acelaș

public numeros și avid de a auzi și învăța lucruri noi.

Conferențiarilor nu mai erau acum un Maiorescu, Pogor, Panu, Iacob Negruți, alții le luaseră locul, în afară de Xenopol cari căuta să continue tradiția «Convorbirilor». Acum conferențiar pe lângă vechiul membru al Junimei, Al. D. Xenopol, mai erau mulți tineri care-și făcuseră și ei studiile în străinătate. Astfel Al. A. Bădăreu, Eduard Gruber, H. Tichtin, Dim. Alexandresco, Grigore Butureanu, și mulți alții, se perindau regulat la masa de unde mai înainte vreme, răsunase glasul lui Maiorescu, Gh. Panu, Pogor, Carp etc. etc.

În acelaș timp, însă, în casa lui Ion Nădejde, se adunau mulți tineri, studenți mai ales, unde aveau loc, după cum se spunea, discuțiuni cu caracter social și cultural.

Între studenți era o mișcare foarte serioasă, cu deosebire acei de la Școala Normală Superioară formaseră un cnaclu socialist, unde se ducea o luptă aprigă dar civilizată, contra organizării societății de atunci.

Acești studenți, departe de gândul de a provoca scandaluri, se mărgineau în a ceti, a se instrui cât mai mult și a fi în curent cu toate chestiunile științifice și literare la ordinea zilei.

Rar se duceau prin localurile publice, și atunci, întruniți câți-va la un loc cu câte un pahar de

bere sau o cafea dinainte, începeau să discute chestiuni serioase și erau atât de absorbiți în tiradele lor, în cât nici nu observau cum trece vremea. Tot la Școala Normală Superioară, se mai formase un cînaclu, acel al studenților naționaliști, dar și aceștia, ca și colegii lor Socialiști se interesau de aproape de ori ce mișcare culturală, citeau mult și se cultivau meréu.

Discuțiunile ce aveau adesea ori loc între aceste două grupuri de studenți, influențau reciproc asupra lor.

Colegii socialiști se țineau mai dârzi, se socoteau mai citiți și căutau să influențeze asupra celorlalți colegi din afară de Școala Normală Superioară. Astfel cerul studenților socialiști începuse să se întindă încetul cu încetul. Tot așa și celalalt cerc, al studenților naționaliști, își îndreptase privirile spre cele două partide politice: Conservator și Liberal, fără, însă să se dușmănească cătuși de puțin între ei, dar nici cu colegii lor socialiști.

Toată lupta, — și era o luptă destul de pasionată — se dădea în chipul cel mai civilizat. Nu de puține ori se încingeau între ei discuțiuni aprinse și fiecare căuta să convingă pe celalalt, servindu-se de argumentele cele mai serioase, fără să cadă vreodată unui sau altui în pacatul neînțelegerilor scandaloase, pentru a provoca conflicte nedemne pentru oameni cu pretenții de cultură.

De acolo, din Școala Normală Superioară, au ieșit multe personalități distinse, cari au ocupat, și unii mai ocupă și astăzi, situații înalte în diferite domenii de activitate.

Partidul Radical

Gh. Panu șeful partidului radical

Unul din tinerii cei mai culti, mai inteligenți dar în acelaș timp și de-o îndrăzneală proverbială, după ce trecuse prin Cercul „Junimei“ unde se manifestase sgomotos și atât de strălucit pe terenul intelectual, îmbibat cu ideile democratice din apus, întorcându-se de la Paris unde făcuse studii strălucite de drept și de științi sociale, se alipește de partidul Național-liberal, și în special de marele democrat C. A. Rosetti.

Mentalitatea acestui tânăr se deosebia cu totul de a celorlalți din generația sa.

De-o inteligență cu totul superioară, având o cultură temeinică și o voință de fier, înzestrat c'un puternic bun simț, prevăzăfor și de-o sinceritate de netnchipuit în manifestările sale, începe să-și arăte nemulțumirea față de cele două partide de guvernământ de atunci : partidele burgheze.

El vedea altfel lucrurile, prin o prismă nouă, aceea a democratismului, neexagerat însă.

Atunci, înconjurat de câți-va tineri intelectuali, dă una din cele mai puternice lovituri partidelor

noastre burgheze, prin înființarea partidului Radical-Democrat.

Acest tânăr revoluționar era Gheorghe Panu, sămănătorul de idei cum i s'a spus mai târziu.

Lovitura dată de noul partid a fost resimțită adânc și a avut o influență covârșitoare asupra conducătorilor țării.

De și la început se părea că noua grupare din jurul lui Gh. Panu nu va avea nici o influență asupra spiritului opiniei publice, cu toate aceste, mișcarea aceasta politică a făcut multă vâlvă.

În jurul lui Panu începuse a se grupa mai întâi mulți profesori, avocați, medici, precum și câți-va studenți.

Grigore Macri, Al. A. Bădăreu, d-r Rizu, d-r Lebell, Grigore Buțureanu, d-r Pușcaru, M. Vlădescu, veterinarul Gh. Jocu, apoi preotul Cornescu, Costache Faur, Const. Chirilă și alți câți-va, toți aceștia din Iași, apoi frații Dobreni de la Huși, Isăcescu din Piatra Neamț și alți încă din mai multe orașe din țară.

Toți aceștia erau strânși uniți în jurul șefului lor, gata la orice sacrificii.

Programul radical-democrat cuprindea multe puncte cari nu se deosebeau, sau foarte puțin, de cele ale programului socialist.

Ceeace, însă, forma superioritatea radicalilor față de socialiști, e, că cei dintâi studiaseră mai

bine și mai amănunțit chestiunea organizării noastre sociale, economice și politice, căutând astfel ca prin programul lor să provoace mai cu ușurință evoluția spre democratism.

Prin aceasta se aduceau la cunoștința cetățenilor multe lucruri cari puteau fi realizate spre binele obștesc, căci se ținea seamă de adevărata stare a poporului, avându-se în vedere tot odată și mijloacele ce se puteau utiliza pentru a se aduce la îndeplinire reformele esențiale de care țara avea atâta nevoie.

Odată cu înființarea partidului radical-democrat, Gh. Panu face să apară ziarul «*Lupta*», în format mic la început și în coloanele căruia se publicau articole ce susțineau ideile democratice ale noiei organizațiuni politice.

Pe lângă acestea, Panu a mai scris și o serie întreagă de articole de o vehemență extraordinară, ceea ce i-a atras urgia guvernului lui Ioan C. Brătianu.

Această campanie inversunată dusă cu toată vigoarea de Gh. Panu, totuși începuse a prinde în opinia publică.

Intr'adevăr, Panu trecea pe atunci ca un copil răsfățat al publicului. Era iubit pentru curajul și sinceritatea cu care se avântase, apoi democratismul seu rațional, departe de a fi utopic pentru a se putea realiza, atrăsese atenția tuturor.

Partidele Național-Liberal și Conservator, se resimțeau adânc de campania atât de îndârjită dusă de radicali.

În inflăcărarea sa Gh. Panu nu cruța pe nimeni. Cele mai aspre expresiuni erau întrebuintate la adresa Regelui Carol și a guvernului Liberal.

Ales în Cameră de colegiul al II-lea de Iași, Panu devine unul din cei mai ascultați și mai de temut deputați.

Cuvântările sale, adesea de-o vehemență uimitoare făceau mult necaz guvernului. Nimeni nu-i putea rezista, căci prin marea lui inteligență și prin curajul seu neasămuit, putea să țină piept tuturor, de și de multe ori era nedrept în atacuri.

O afinitate fericită

Partidul Național-Liberal de și era atacat de Panu, cu toate acestea, se produsese oare care afinitate între vechiul partid de guvernământ și tânăra organizație democrat-radicală, afinitate ce se înlăpăta pe nesimțite, mai cu seamă la Iași.

Mulți dintre radicali fuseseră mai înainte liberali, și legături personale dintre ei și cei actuali rămăseseră aceleași, fără să sufere absolut nimic, de cât doar deosebirea dintre concepțiile politice și sociale.

Radicalii își aveau clubul lor, programul lor, precum și o activitate foarte asiduă în ași face proseliți.

În deosebi, tineritul începuse să se grupeze în jurul lui Panu, care ajunsese un adevărat idol, toți

din partid căutau să-l imite pe șef, și reușeau în manifestările lui... exterioare, bine 'nțelese.

Fie care căuta să se apropie mai mult de dânsul, fie care căuta să dovedească șefului, nemărginitul seu devotament.

Rar, foarte rar, membri unei organizațiuni politice au fost vreodată mai strânși uniți, mai plin de sinceritate unii față de alții și mai conștienți de însemnătatea rolului ce trebuia să-l aibă în democratizarea opiniei publice, de cum au fost radicalii.

Tocmai această credință nestrămutată în triumful ideilor democratice pe cari le susțineau cu o convingere ce nimic și nimeni nu le-o putea strămuta, a făcut faima partidului democrat-radical.

Acest partid se asemena cu o familie fericită ai căreți membri se iubesc cu toți între dânsii.

Am spus mai sus că radicalii din cari cei mai mulți fuseseră liberali, nu rupseseră relațiunile personale cu aceștia. Legăturile lor prietenești rămăseseră aceleași. Se întâlneau, ca și mai înainte, la o halbă de bere sau la un pahar cu vin, fie pe la berăriile de pe atunci, fie la vestita cârciumă cunoscută sub numele de «Bolta-Rece».

În desele lor întâlniri, cari de altfel aveau loc mai în fie care seară, se discutau fel de fel de chestiuni în legătură cu interesele sociale, economice și culturale.

Vizitele la localurile de consumație, erau în pri-

mul rând, mijlocul de a se putea aduna mai mulți pentru ași împărtăși unii altora părerile și cunoștințele asupra diferitelor chestiuni ce interesau, deopotrivă, pe toți.

Cu timpul aceste adunări deveniră mai dese și mai numeroase, și nu de puține ori se prelungeau mult până după miezul nopții, dacă nu chiar și până 'n ziua.

Aceste adunări de prieteni din taberile politice deosebite, au avut o influență incalculabilă asupra mersului evoluției noastre sociale și culturale.

Schimbările de păreri, făcură ca să se cimenteze mai adânc multe din ideile ce conțineau reformele democratice, în primul rând chestiunea votului obștesc și îmbunătățirea soartei țărânilor, formară obiectul principal al discuțiilor, precum și alte diferite chestiuni de ordin cultural.

Cartelurile

În alegeri, gruparea radicală se cartela când cu socialiștii când cu liberalii sau junimiștii, — căci pe atunci, junimiștii formau o grupare independentă de partidul conservator.

Lupta în alegeri era cât se poate de dâră, mai cu seamă când erau conservatorii la putere, liberalii și celelalte grupări politice căutau să învingă cu ori ce preț, și pentru aceasta nu se dădeau în lături de la nici un mijloc uzitat pe acele vremuri

în perioada electorală. Dar nici conservatorii nu se lăsau mai pe jos.

Partidul liberal-național ori cât de burghez era, ori cât de reacționar părea față de grupările socialiste și radicală, totuși, când vedea că ajungea la mare nevoie, căuta să primească, până la un punct oare care, unele reforme democratice, ceea ce făcea să se apropie de radicali și de socialiști.

Din această cauză, lupta cu partidul conservator era mai acută, de oare ce aceștia nu voiau, sub nici un chip, să se conformeze câtuși de puțin spiritului democratic care începuse să se răspândească în opinia publică.

Vestitele întruniri contradictorii nu se mai obișnuiau acum. În locul lor, se țineau întruniri separate. Limbajul oratorilor începuse să se schimbe. De unde până acum în frumoasele și mult gustatele întruniri contradictorii, oratorii cari se perindeau la tribună căutau să fie cât mai obiectivi și mai urbani în expresiuni, de acum înainte începe o perioadă de decadență a întrunirilor politice, căci oratorii se întreceau să devină cari de cari mai agresivi față de adversari.

Chiar astăzi, după atâta... democratizare, întrunirile politice au devenit adevărate scandaluri. Ba se poate spune, fără a greși, că pe vremuri, era mai multă sinceritate și mai mult bun simț la aceia cari vorbeau.

Astăzi, în întruniri nu se discută de cât numai chestiuni pur personale, aducându-se acuzări reci-proce, fără să se insiste asupra chestiunilor de principii, fără să se țină seamă de interesele ob-ștești.

Totuși, credem, că vom fi imparțiali dacă vom spune că se mai găsesc unii politiciani cari să nu se conformeze obiceiului de astăzi de a fi numai și numai agresivi față de adversari. Aceștia se mai găsesc în vechiul partid național-liberal a că-rui conducători, în tot de-auna au avut în vedere, înainte de toate, interesele vitale ale țării.

Gruparea radicală și cea socialistă aveau ca prim punct de program, interesele generale, și a-ceasta a făcut ca să se apropie mai mult de li-berali, căci între aceste două grupări tinere și bă-trânul partid liberal, era o legătură sufletească.

Astfel vedem de multe ori, în timpul alegerilor cartelări între ei, iar prietenia personală între mem-bri acestor trei partide nu s'a dezmințit niciodată, de și radicalii, la un moment dat, au fuzionat cu partidul conservator.

Despre această fuziune vom vorbi mai târziu.

Cum petreceau politicianii

Bolta Rece

Încă de pe vremuri membrii «Junimei», se întruneau la câte unul din ei, unde chestiunile cele mai arzătoare la ordinea zilei de pe ori ce târâm, erau desbătute cu toată competența și ardoarea. Aceste adunări erau animate de spiritul fin și sarcastic al multora dintre cei cari luau parte.

Membrii «Junimei», sau mai bine zis ai «Convorbirilor Literare», se mai adunau une ori și prin câte un local public, cum era, de exemplu, la faimoasa cârciumă cunoscută sub numele de Bolta Rece. Aici, înaintea unui păhărel cu Cotnar sau Uricani, se încingeau cele mai aprinse discuțiuni asupra diferitelor probleme sociale, literare, artistice sau științifice. Nu lipseau nici odată spiritele și nici chiar farsele. Au ramas celebre aceste adunări dela Bolta Rece. Mai târziu, începură să vină pe acolo și alte persoane străine cari se împrieteniseră cu membrii Junimei.

Dintre Convorbiriști e destul să amintim că un Eminescu, Creangă, Conta, Lambrior, Gh. Panu

etc. mergeau regulat acolo, căci Bolta Rece devenise un fel de Ateneu al intelectualilor.

Renumele acestui local ajunsese vestit în toată țara. Nu era personaj de seamă din București sau din ori care alt oraș, care trecând prin bătrâna Capitală a Moldovei să nu viziteze și Bolta Rece. Era o tradiție care s'a menținut ani îndelungați, până a dispărut această faimoasă cârciumă.

Am apucat și eu acest local, dar în decadență.

Auziam că mergeau acolo radicalii și liberalii unde se făceau, pe lângă obicinuitele discuțiuni serioase și chefuri cari țineau până 'n ziuă, fie iarna, în odăile nu tocmai recomandabile ca aparență estetică, fie vara în grădinița și chioșcul de acolo.

Dragostea cu care patronii acestui local primeau pe clienți, precum și vinul bun, cum numai acolo se găsea, atrăsese, de sigur, elita intelectuală, căreia frații Simion și Panciu Amira, stăpânii cârciumei, îi păstra cea mai mare stimă și condescendență.

Când partidul radical a luat ființă, Bolta Rece devine aproape singurul local unde se adunau membrii acestei grupări. Acolo s'au dezbătut multe puncte din democraticul program radical. Șeful, Gh. Panu în mijlocul devotaților sei discipoli, era ascultat cu o deosebită atențiune și religiozitate, căci tot ce spunea dânsul iera izvorit dintr'un sen-

timent adânc convingător, dintr'o cultură vastă legată de-o inteligență covârșitoare.

Aici, la Bolta Rece, se întreceau în glume, căci trebuie de amintit că radicalii, erau cei mai mulți, oameni de spirit, iar șeful lor continua tradiția vechiului cerc de la «Junimea», unde, după cum se știe, spiritul și farsele erau privite ca parte integrantă în firea Convorbiriștilor.

Pe lângă radicali, mai veneau acolo și alți politicieni, din celelalte partide, și cu toții la un loc continuau discuțiile și glumele într'o atmosferă de-o dispoziție cu adevărat jovială.

Erau suflete curate, inimi deschise, răutatea și invidia nu-și găseau loc acolo. Toți erau prieteni, și buni prieteni, de și în acest cerc amestecat, se emiteau diferite păreri deosebite, dar, toți, însă, sin- ceri în părerile lor și gata să cedeze unii altora când se convingeau.

Acolo, la Bolta Rece, în lungile seri de iarnă, în modestele odăiți mobilate cu o masă simplă și cu scaune de lemn de-o rusticitate adorabilă, răsună, adesea, glasul vestitului bohem Budușcă, plin de inteligență și spirit, un talent superior, un poet distins, gata ori când să improvizeze o odă admirabilă, dar și o glumă mondenă spusă într'o limbă de-o eleganță aristocratică.

Toți îi sorbeau cu lăcomie glumele lui boheme, toți îi recunoșteau talentul superior, toți îl stimau și-l iubiau. Era de-o îndrăzneală uimitoare și nimeni, de cât doar autoritatea necontestată a lui Gh. Panu, nu putea să-i reziste, când intra în polemică cu vre unul din cei întruniți acolo.

Ceea ce-l deosebia de șeful seu și de mai toți radicalii, era naționalismul, în această privință se putea spune că era un îndărătnic șovinist, și de multe ori avea cu șeful discuții aprinse.

Pentru Budușcă nu exista de cât politică națională bazată pe un democratism sincer și care să corespundă intereselor românești. Era, prin urmare, un naționalist democrat, nu în sensul cum e conceput astăzi de politicienii care-și dau asemenea titlatură.

Am spus că Budușcă a fost un bohem, și nu greșim de loc când spunem așa. El a fost o figură a Iașului de pe vremuri, a fost un talent superior, un bun român, un patriot înflăcărat, un om pentru care viața avea rostul ei, iar nu un simplu voiajor prin lumea aceasta, ca mulți alții.

Dacă în generația actuală nu se găsesc asemenea specimene de intelectuali, a căror viață de bohem în adevăratul înțeles bun al cuvântului, era o chemare pentru cultură și pentru societate în general, că poate să aducă foloase cari să se resfrângă asupra neamului, aceasta se datorește, de bună seamă,

destrăbălării în care a căzut tinerețea, din cauza nepăsării complete a acelora cari sânt îndrituiți să vegheze la educația ei.

Tinerețea la Bolta Rece

Tot la Bolta Rece începuse să apară câți-va tineri studenți cari încunjurau pe șeful radicalilor cu cel mai adânc devotament.

Neuitatul medic D-r Al. A. Lambrior, pe atunci tânăr student în medicină, se distinsese între toți cei de vârsta lui, prin inteligență, talent și cultură.

De și urma la facultatea de Medicină unde era considerat ca cel mai cult dintre colegi, totuși dânsul se mai îndeletnicea și cu citirea operilor literare și sociale, fiind mereu în curent cu tot ce se producea în țară și în străinătate pe acest teren.

De aceea în lungile și aprinsele discuțiuni ce aveau loc în cenacul de la Bolta Rece, Al. A. Lambrior strălucea ca un diamant, prin verva lui, prin spiritul seu fin și sarcastic adesea, prin cultura lui temeinică și prin un bun simț desevărsit.

Nimic nu-i iera străin din tot ce se petrecea pe terenul intelectual. Putea să țină piept ori cui, în ori ce discuție, despre ori ce subiect s'ar fi deschis vorba. Gh. Panu, după cum auziam, avea o mare afecțiune pentru acest tânăr student cât și pentru un altul, *Leon Grigorescu* care se distingea de asemenea prin o frumoasă inteligență și prin un dar oratoric de netnchipuit. I se prezicea acestui tânăr

un strălucit viitor de politician, dar, împrejurările au făcut să se dedice carierei profesoratului, devenind unul din fruntașii dascăli ai școalei secundare.

Alături de acești doi fruntași ai studențimei ieșene de pe atunci, mai iera și simpaticul *Hax*, tânăr plin de voioșie, inteligență și spirit, pentru care Gheorghe Panu era un zeu, iar cele rostite și susținute de acesta, literă de evanghelie. Cultul lui Hax pentru șeful radicalilor nu s'a desmințit nici odată, nici chiar atunci când Panu se reîntoarse în partidul național-liberal, iar Hax rămăsese înregimentat alături de regretatul om politic Al. A. Bădăreu, în partidul conservator.

Hax, ca și Budușcă, a fost și este un bohem incorigibil, minus alura aristocratică și talentul literar al acestuia din urmă.

De altfel și Hax ca și colegii sei pomeniți mai sus, înfrunța cu aceeași îndrăzneală inteligență ori ce discuțiuni asupra ori căruia subiect,

Ceea ce distingea foarte mult, încă, de pe atunci, pe incorigibilul bohem, a fost sinceritatea lui deservită în prietenia celor din jurul său, prietenie ce și astăzi, când perii de pe cap au început să se argintescă, nu se desminte nici față de tinerii prieteni care-l respectă și-l admiră, atât pentru trecutul său, despre care aceștia au auzit atâtea vorbindu-se, cât și pentru dragostea sincer prietenească ce le-o manifestă în ori ce împrejurare.

Am pomenit numai despre acești tineri, de și mai erau unii ce se distingeau prin inteligență, spirit și cultură, căci în jurul lui Panu se strânsese mulți tineri și maturi cari l'au urmat cu devotament până când acesta, la un moment dat, de criză politică... le-a dat dezlegare ca să se ducă în ori ce partid vor voi.

Am spus că la Boltă Rece mai veneau și alte persoane în afară de cei din jurul lui Panu.

Erau tinerii liberali, în fruntea căroră se găsea pe atunci mult regretatul Petru Fântânanu, care de pe când era student al Școalei Normale Superioare se distinsese în discuțiile ce le avea, el ca naționalist, cu colegii lui socialiști.

Între tinerii liberali și tânărul partid radical se cimentase o legătură strânsă de prietenie personală. Fie la Boltă Rece, fie la berăriile de pe acea vreme, unde se adunau cu toții, pe lângă multele chestiuni serioase din diferitele tărâmurii, sociale, literare, economice etc. ce se desbăteau, membri cari formau acest cînaclu amestecat, se mai întreceau între dînșii în glume diferite, aruncându-și unii altora săgeți, cari însă, aveau darul să nu sângereze, ci, numai, să dispună spre o mai strînsă prietenie.

Atunci să fi auzit pe sarcasticul Budușcă, pe vecinicul tânăr cu inima, D-r Lebell, pe ironicul

D-r Al. A. Lambrior, sau pe neastâmparatul Hax, aruncând asupra liberalilor și conservatorilor spiri-
tualele lor săgeți, iar Petru Fântânaru cu spiritul
seu fin și îndrăzneț respunzându-le pe acelaș ton
din aceeași gamă plină de humor. Era un duel
simpatice între inteligențele spirituale ale acestui
cenaclu.

Epigramele lui Fântânaru

Pe atunci mersese faima radicalilor de mari băutori
de și această faimă era mult exagerată.

Pentru îndrăznețul Fântânaru, această faimă a
radicalilor a fost un prilej fericit de a o exploata
prin o serie de admirabile epigrame la adresa lor,
publicate mai întâi în ziarele liberale de pe vremu-
r, sub pseudonimul «*Vladimir*», iar mai târziu le-a
adunat într'un volumaș sub titlu de «*Radicale*», în-
tr'un număr restrâns de exemplare.

Nu susțin că nu ar fi fost băutori vestiți la ra-
dicali, dar nu se poate spune, iarăși, că nu erau și
la liberali și conservatori, și chiar la pudicii socia-
liști, dacă ținem seamă de numărul cel mare al lor
de la țară pe cari socialiștii intelectuali de la oraș,
în naivitatea lor îi considerau ca făcând parte din
partid.

Se făcea mare haz atunci de lupta aceasta epi-
gramatică.

Budușcă, cu spiritul seu fin, ținea piept cu vred-
nicie atacurilor lui Vladimir. Și unul și altul se
întreceau cari mai de cari, și de multe ori lupta

era nedecisă. Totuși Budușcă era mai plin de îndrăzneală, și mai brutal une ori, ceea ce îl făcea să aibă adesea prioritate asupra lui Fântânaru cari de și era și dânsul destul de îndrăzneț, nu poseda însă acea brutalitate cu care Budușcă, nu de puține ori, dădea lovituri... epigramatice cari făceau pe cel vizat să se abțină de la ori ce răspuns.

Am întrebuințat cuvântul «brutalitate» dar nu în sensul obicinuit al vorbei de toate zilele, ci în acela de o îndrăzneală mai vioaie, mai spontanee.

De altfel, acei cari au cunoscut pe acești doi intelectuali, știu că erau de-o desăvârșită urbanitate în expresiuni, căutând numai ca prin spiritul lor fin să lovească fără a atinge susceptibilitatea cuiva, ci numai a provoca o bună dispoziție în sufletul celui vizat cât și în acelora cari se distrau ascultând epigramaticele înțepături.

Deși aceste epigrame ș'au perdut de mult actualitatea, totuși, credem, că vom face o surpriză cetitorului, de a reproduce câte-va fragmente din volumul lui Vladimir <Fântânaru> pentru ca să se vadă cu câtă însuflețire și talent mânuia arcu cu săgețile epigramatice, și cât umor cuprindeau ele. Volumul începe cu definiția radicalismului pe care o dă prin următoarele versuri :

Ce-i radicalismul oare ?
— Tragedie' ngrozitoare
Născocită de curând,
Ea se joacă noaptea toată
Ș'abia'n ziua-i terminată,
Când eroii *cad* pe rând.

Am avea mănoase holde.
 Dumnezeu numai să dea
 Ploaie-atât cât radicalii
 Într'o noapte pot să beie.

Am vorbit mai sus că cenaclul se întrunea uneori și la Hala de vin a lui Rohr care pe atunci se găsea în colțul dintre străzile Lăpușneanu cu V. Conta.

Vladimir, de altfel, nu uită nici un local să citeze, dintre acelea frecventate de radicali.

Într'o epigramă, adresându-se unui prieten din cenaclu îi spune :

Stând în colț la Rohr odată
 Biruit de vin și bere,
 Privind ulița de-alungul
 Ingropată în tăcere,
 Strigă cum odineoară,
 A strigat și Galileu :
 Văd pământul că se'nvârte,
 Dar... se 'nvârte 'n jurul meu!

Unui epigramist radical îi spune :

Fii cuminte și ia sama,
 Nu te frământa 'nzadar,
 Nu se face epigrama
 Cum ai soarbe un pahar.

Și adresându-se apoi radicalilor în genere, zice :

Pentru patrie la oaste
 Nici odată n'o să'i eie,
 Căci nu pot ca toată lumea
 La comandă drept să steie.

In «Dialog» :

Eu

De-i mai bea ca pân'acuma
Vei ajunge 'n jalnic hal..

El

Minți, habar tu n'ai că vinul
Duce 'n clubul radical.

Apoi :

Mărire de vin să fie,
Cine n'a gândit
C'ar ajunge radicalul
Marinar vestit.

Vladimir, pune unele din epigrame ca auzite din gura radicalilor. Sub această formă dă iarăși admirabile strofe :

Când din lume mă voi duce
De pomană vin să-mi deie,
Și la cap și la picioare,
Doi butuci de strajă-mi steie.

Bolta Rece, după cum se știe, a fost ca un fe de Meca a tuturor celor cari căutau să uite de nacazuri dinaintea unui păhărel cu veritabil Cotnar, Uricani sau Odobești.

De aceea Vladimir, neuitând acest locaș, spune :

Cătră sfânta Bolta Rece
Fiecare să se 'ndrume...
Asta-i toată datoria
Radicalului pe lume.

De altfel cătră această Meca a băutorilor, se îndreptau, împreună cu radicalii, și liberalii și junimiștii și chiar socialiștii.

Ca să arăte apoi, setea năstrușnică de a bea a radicalilor, Vladimir face să vorbească unul din ei astfel :

Cum se ține=un mânz de eapă,
 Setea grea
 De=al meu gât se ține grapă
 Să tot bea.

Dar Vladimir nu e răutăcios, el recunoaște că radicalului nu-i este de ajuns numai vinul sau berea, ci mai are nevoie și de prieteni, fie aceștia chiar liberali sau din ori ce alt partid politic, căci iată ce spune un radical mort :

Ce=am greșit, O ! Doamne sfinte,
 Să mă sbucium în sicriu,
 Și de vin și de prietini
 Părăsit pe veci să fiu ?

Vladimir, parodiază cu mult duh *Somnoroase pă-sărele* de Eminescu :

Drăgălașe păhărele
 Dinainte=mi să se pună,
 Să se toarne vin în ele —
 Poftă bună !

Să golim toți în tăcere,
 Iar cuiva vin de nu=i place
 Bee-atunci mai bine bere,
 Bee 'n pace.

Cine=i amețit prea tare
 Pe sub mese să se culce
 Și în sgomot de pahare
 Doarmă dulce !

Să nu fie vorbă lungă
Doară ştiu ce scurtă-i viaţa,
Să bem până să ne-ajungă
Dimineaţa!

De asemenea a parodiat „*Mai am un stngur dor*“ tot de Eminescu şi *Pohod nă Sibir* a lui Alexandri, parodii cari au făcut pe vremuri deliciul cenaclului de la Bolta Rece.

Vestitul restaurator Buch, a fost, după cum ştiu ce-i care l'au cunoscut, unul din bunii prieteni ai chefliilor, precum şi un devotat amic a lui Panu şi V. Gheorghian..

În parodia *Pohod*, Vladimir nu uită nici pe acest spiritual restaurator:

La Buch loc sfânt, nepreţuit,
Cum altu 'n lume nu-i,
Convoiu 'ntreg a poposit
S'aline setea lui.
Şi 'n jurul mesei toţi se pun
Golesc şi glume spun.

În sanatatea tuturor
Ridică fiecare
În sgomotul asurzitor
De chiot şi cântare,
Şi dintre ei cel mai cu duh
Închină pentru Buch.

Nu mai puţin pe jos se lasă şi mult talentatul Buduşcă, care răspundea lui Vladimir cu acelaş humor, dar epigramele lui Buduşcă erau mai înţe-

pătoare une ori, fără, după cum am vorbit mai sus, să sângereze...

În campania electorală, însă, Budușcă era de-o vehemență extraordinară față de adversari. El nu cruța aproape de loc, ci, lovea prin spiritualele sale epigrame în toți aceia cari nu erau radicali. Epigramele sale, în această perioadă, făceau multă vâlvă, căci ele erau prea personale, pe când Vladimir-Fântânaru, era mai obiectiv, dar și mai puțin vehement.

Mai auziam vorbindu-se că marele cugetător și sămănător de idei, Gheorghe Panu, savura duelul acesta epigramatic, la care se unea și el adesea căci Panu era foarte spiritual și de-o jovialitate adorabilă în cercul restrâns al amicilor.

Din când în când își mai făcea apariția prin Iași, Ioan L. Caragiale și atunci cenaclul capata o nouă aoreolă prin acest oaspe intelectual a căru-i vervă și spirit erau inepuizabile.

Acela ce n'a asistat la vre una din aceste ședinți la care lua parte și Caragiale, nu-și poate închipui farmecul ce cuprindeau pe toți cei de față cari cu lăcomie sorbeau discuțiile, când mai serioase, când mai vesele, provocate, mai întotdeauna de Gh. Panu. Și din toate aceste discuțiuni, fiecare profita, căci ele aveau la bază subiecte serioase cari interesau întotdeauna.

Petrecherile acestea intelectuale nu se mărgineau

numai la Boltă Rece, ele mai aveau loc și prin alte localuri, cum era la nu mai puțin vestita de odinioară «*Hala de vin*» a lui *Rohr*, la „*Hala de Bere*“, iar vara prin diferitele grădini din împrejurimile Iașului, dar mai cu seamă la grădina Domnească de la Socola. mai târziu Rivalet, La trei Sarmale și la Valea Adâncă de la Galata.

Se poate spune că pe atunci pătura cultă din bătrâna capitală a Moldovei o ducea numai într-o petrecere, în care intelectualismul își avea înălțimea, iar în al doilea rând numai, partea pur distractivă care nu era de cât mijlocul de a se putea aduna la un loc.

Vasile Gheorghian

Am vorbit până acum numai despre tineretul care se aduna la diferitele localuri de petrecere.

Să nu se creadă, însă, că numai aceștia formau așa zisul cenaclu. Între acești tineri se mai găseau și unii politicieni mai în vârstă, cari avuseseră și aveau încă roluri destul de însemnate în politica nu numai a Iașului, dar a țării întregi.

Printre acești bătrâni, putem cita pe Vasile Gheorghian, fost ministru, primar și prefect de județ, o personalitate aleasă care se bucura de întreaga simpatie și stima nu numai a partizanilor lui politici, dar chiar a adversarilor celor mai îndârjiți.

Vasile Gheorghian trecea ca cel mai frumos barbat din Iași, și într'adevăr așa era.

Nalt, bine făcut, proporțional în toată înfățișarea lui, simpatic, serios, cu barba admirabil de bine îngrijită, cu mersul marțial, cu vorba blândă și cu mult «vin-o 'ncoace», cum spune românul.

De și cu mult mai în vrâstă de cât cei din jurul lui Panu, totuși lui Vasile Gheorghian îi plăcea să se găsească în mijlocul tinerilor, luând parte cu o deosebită mulțumire la petrecerile și discuțiunile lor.

Acest fruntaș al politicei ieșene era de-o bună-tate de inimă și de-o cinste mai presus de ori ce închipuire.

Avusese și avea încă un rol preponderent în partidul Național-liberal din Iași, unde era considerat ca conducător.

Corect în toată atitudinea lui, era un admirabil exemplu de cetățean, manifestându-se în ori ce ocazie ca un democrat sincer, ceea ce a făcut să nu se depărteze nici odată de cenaclul tinerilor cari formau gruparea radicală, și în mijlocul căreia își găsea mulțumirea sufletească.

Era privit și cu drept cuvânt, ca o ilustrațiune a politicei ieșene. Tinerii în mijlocul cărora se găsea, indiferent din ce grupare politică făceau parte, îl considerau ca un șef al lor în ceea ce privește autoritatea, experiența și rolul ce-l avea în societate.

Nu era refractar de loc nici la ideile noi democratice care începuseră atunci să fie împrăștiate

în opinia publică de cătră grupările socialistă și radicală, nici nu era refractar față de adunările tinerimei.

Îi plăcea, cum spun mai sus, atmosfera tinerilor.

De și în vrâstă față de cei din jurul său, totuși nu căuta să se impună prin o atitudine voită, nici nu căuta să prepondereze asupra celorlalți. El se impunea de la sine, și aceasta din cauza distinsei lui calități. Nu se formaliza nici odată când tinerii se cam întreceau une ori în exuberanțele lor manifestări înaintea halbelor cu bere și a păhărelilor cu Cotnar. El își da seama că așa e tinereța, cu contrastele ei și de aceea el iubia tinerețea.

Acei cari erau în contact cu Vasile Gheorghian, nu se încumetau nici odată să treacă peste marginele bunei cuviinți. De și în mijlocul lor, luând parte la toate manifestările lor, cu toate acestea avea acel dar de a se impune, de ași pastra autoritatea, și în același timp de a se conforma cu toată inima, modului de a petrece a tinerimei de atunci.

Dintre liberalii mai în vrâstă luau parte la aceste petreceri intelectuale, și regretații Ghiță Săndulescu, Grigorie Bucltu, d-r C. Botez, Efrem Mazlim, toți, personalități distinse cari făceau cinste Iașului prin inteligența, cultura și situația lor so-

cială. Deasupra tuturor acestora troneau : Gh. Panu și Vasile Gheorghian, și în deosebi cel dintâi.

Nu trebuie trecut cu vederea că pe lângă intelectualii dinstinși din jurul lui Panu, se mai găseau și unii și mai tineri, și mai în vârstă, devotați și plini de entuziasm, gata la orice sacrificiu pentru șef și pentru partid. Aceștia de și nu făceau parte dintre așa ziișii intelectuali puri, cu toate acestea au adus și dânsii enorme servicii grupării radical-democrate, prin bunul lor simț, prin entuziasmul lor, prin devotamentul nemărginit față de noile idei și de șef.

Între aceștia, în primul loc se poate cita, cunoscutul și simpaticul nostru concetățean, d-l Constantin Chirilă, și regretatul Manolache Buznea, două figuri populare ale Iașului de altă dată.

D-l Costică Chirilă, Cotu, cum i se mai spunea pe vremuri, a fost unul dintre electorii cei mai vestiți, fiind un demn discipol în această privință al regretatilor barbați politici, Gheorghe Mărzescu și Al. A. Bădăreu.

Acei cari au apucat vremurile alegerilor de pe când era în vigoare vechiul sistem electoral cu cele trei colegii, își amintesc, de bună seamă, de energia și avântul cu care d-l Costică Chirilă conducea campania electorală.

Era foarte popular și se bucura de simpatie chiar în rândurile adversarilor. Dânsul știa pe de rost, numele aproape a tuturor alegătorilor Colegiului al doilea. N'a existat casă prin măhălalile Iașului, pe care energicul elector să nu o fi vizitat și să nu fi cunoscut în deaproape pe alegători.

Intr'adevăr d-l Costică Chirilă a însemnat ceva în lumea electorală din Iași pe vremuri, căci nimeni ca dânsul nu știa să organizeze mesele și să înflăcăreze pe alegători în toiul tuasturilor. Apoi, întrunirile publice ale Radicalilor, și mai târziu ale Conservatorilor, erau date, ca să zicem așa, în antrepriza d-ului Costică Chirilă, care avea grija de a le popula, chiar și în vreme de opoziție.

Cu toată simpatia de care se bucura în cercurile adversarilor, totuși s'a dus o aprigă campanie contra sa, prin presă.

Aceste atacuri, din cari unele prea vehemente, erau, poate, din când în când, îndreptățite, dar cele mai de multe ori n'aveau altă rațiune de cât aceea de a lovi, cu ori ce preț, în adversar.

Atunci, în perioada electorală, armele cele mai puternice erau, pe deoparte, atacurile înverșunate din întrunirile publice de prin măhălăli, iar pe de altă parte, campania de presă.

Prima armă o întrebuința și d-l Costică Chirilă,

În privința acestui sistem de luptă electorală, moravurile nu s'au schimbat nici până astăzi, cu

toate că se țină pe toate tonurile că democratismul a pătruns în opinia publică.

Ba, putem spune, că azi mijloacele de combatere sânt mai drastice, mai barbare chiar, și cu mult departate de civilizația cu care ne împăunăm în toate ocaziunile.

O altă figură a radicalismului a fost și repozitul Manolache Buznea, iarăși un fanatic discipol a lui Gh. Panu, iar mai târziu a lui Al. A. Bădăreu. Manolache Buznea se ținea mai totdeauna de Panu, întovărășindu-l mai ales, când șeful pleca în campanie electorală sau se ducea la Durău, — locul de odihnă vara și iarna a lui Panu — unde îngrijea cu o artă neînchipuită de savuroasele oștețe la cari erau invitați numeroși și devotați prieteni. Manolache Buznea era un fel de maestru de ceremonie al organizării acestor ospățuri, în care era neîntrecut.

D-1 Costică Chirilă și Manolache Buznea erau cei doi corifei ai partidului radical în ceea ce privește bucătăria electorală, dar mai ales cel dintâi se distingea prin spiritul seu viu și prin simpatia ce o împărtășia printre alegători. Ori cum, D-1 Chirilă a fost, pe vremuri, o personalitate electorală despre care s'a ținut seamă. A fost una din figurile cele mai reprezentative în ceea ce privește educarea maselor de alegători după vechiul sistem al celor trei colegii.

Presă ieșană

Iașul s'a bucurat în tot de-auna de o presă bine scrisă, mai cu seamă că nici odată nu i-a lipsit scriitorii de talent.

Ziarul «Lupta» la Iași a luat viață sub conducerea lui Gh. Panu. Acest ziar a fost, se poate spune cu drept cuvânt, începutul presei cotidiene cu adevărat democratică. În coloanele «Luptei», s'a publicat o serie întreagă de articole de doctrină democratică, ceea ce până atunci nu se pomenise de așa ceva în Capitala Moldovei. Tot în «Lupta» a început Panu să publice programul radical democratic, care a făcut o impresie adâncă în opinia publică, și mai cu seamă asupra politicianilor din partidul liberal-național și cel conservator.

A vorbi pe atunci despre votul universal era o îndrăzneală nemaipomenită. Conducătorii celor două partide de guvernământ nu credeau cu puțință ca să se poată schimba o întreagă stare de lucruri, și de aceea s'a început și în presa lor o campanie contra programului radical.

Trebuie de recunoscut că talentul gazetăresc se

manifesta mult mai puternic la radicali, căci aceștia aveau pe un Gh. Panu, Bădăreu și pe D-l Costache Bacalbașa, cari, de și poate nu aveau un stil mai literar, dar scriau din inimă, susținând cu multă îndrăzneală și c'un deosebit avânt noile idei democratice cari prindeau rădăcini adânci, greu la început nu-i vorbă, dar unde prindeau, apoi prindeau cu convingerea fermă a aceloră cari le primeau ca pe o slovă de evanghelie.

Aceasta se și explică de ce în jurul lui Panu se strânsese cea mai mare parte din pătura cultă, ca profesori, medici, ingineri, avocați, etc, și cu toții, după puterile lor, își dădeau obolul fie moral, fie material susținând ziarul, pentru răspândirea cât mai mult a principiilor și punctelor din programul elaborat de marele lor șef.

Și toți erau sinceri în manifestările lor, toți erau convinși pe deplin de adevărul celor cuprinse în noul lor crez politic.

«Lupta», organul de publicistică al radicalilor începuse să eie un avânt frumos, căci pe lângă articolele pur doctrinare, mai ducea și o campanie foarte energică contra regimului lui Ioan C. Brăteanu și chiar contra Dinastiei.

Publicul cetitor urmărea cu aviditate cele scrise în ziarul Lupta, așa că tirajul gazetei începea să se mărească din zi în zi.

Dar pe lângă articolele politice, acest ziar mai

conținea și unele articole literare și de artă, astfel că, de și ziarul avea un format mic, la început, dar cuprindea o materie destul de variată, ceea ce făcea ca publicul să-l citească cu nesațiu.

Nu trecu mult și Panu se strămută la București, și odată cu el, și ziarul «Lupta».

În capitala țării, gazeta grupărei radicale își mărește formatul și'n acelaș timp și numărul colaboratorilor.

Avântul ce-l luase în această vreme «Lupta», popularitatea din ce în ce crescândă a lui Panu, precum și mărirea cercului adepților noului program politic democrat, fac ca numele șefului radicalilor să fie pe toate buzele. El devine, poate, în acel timp, una din figurile cele mai cunoscute în țară.

De și se strămutase la București, totuși, Panu își pastra domiciliul electoral la Iași, care în atâtea rânduri a avut cinstea de a-l trimite în parlament.

În acelaș timp, apăreau la Iași și alte ziare politice, cum erau acelea ale partidului național-liberal. Despre o presă conservatoare pe atunci în capitala Moldovei, nu se pomenia. Partidul conservator aproape era inexistent.

Mai apăreau, însă, alte ziare, mai mult sau mai puțin independente, mai mult ori mai puțin umoristice prin modul lor de redactare.

Între ziarele din urmă, trebuie să amintim, în primul rând, «*Curierul*» lui *Theodor Balasan*, care apărea, mi se pare, de trei ori pe săptămână.

Această gazetă era, mai bine zis, un monitor tot de-auna guvernamental, el cuprinzând pe lângă câte un articol de interes general mai mult știri pur oficiale, și în deosebi, anunța în fie care număr, procesele ce se desbăteau înaintea tribunalului și Curții de Apel.

De asemenea Balasan dădea o mare importanță părții literare. În coloanele ziarului seu, colaborau o sumă de tineri începători cu fel de fel de versuri și proză, cari prin naivitatea lor, făcea deliciul cetitorilor.

Foiletonul, așisderea, avea partea lui în coloanele gazetei «*Curierul*», publicând romane senzaționale și cari erau pe atunci mult gustate de public.

Unul dintre cei mai harnici colaboratori ai ziarului lui Balasan, a fost reposatul Gheorghe Stamatopol, care a tradus o serie întreagă de romane, din care mare parte din ele le publica și în broșuri aparte.

Cu toate că un asemenea ziar, astăzi, ar fi o imposibilitate de a apărea în modul cum se prezenta atunci în forma lui redacțională, totuși, trebuie să mărturisim, că în ceea ce privește partea morală a gazetăriei în sine, e cu mult superior, foarte multor ziare ce apar astăzi, în forma impecabilă a tehnicii și a redactării.

Pe atunci nu se pominea de șantaj. Ziarele și cele din Iași și cele din Capitală, nu adăposteau prin redacțiile lor indivizi certați cu morala și cu justiția, nici nu știau ce înseamnă campaniile deșantate duse contra intereselor țării și neamului nostru.

Pe acea vreme — și martor sânt înseși gazetele de atunci, — jurnalismul era considerat ca un apostolat. Se scria din convingere, toți având acelaș tel, acela de a lumina opinia publică, în mod cinstit, fără nici o preocupare de ordin material.

Nu se pomenea aproape de loc de procese de presă. Campaniile contra politicianilor erau duse în chip civilizat. Se lovea acolo unde trebuia de lovit, dar nici odată fără convingere și fără probe vădite.

Încă de pe vremuri, presa se mai manifesta și sub forma calendarelor. În fie care ar apăreau diferite asemenea publicațiuni cari conțineau o foarte variată materie, mai mult ori mai puțin interesantă.

Unul din aceste calendare cari a avut oare care răsunet în public, a fost «Calendarul lui Scaraoschi», plin de bucăți umoristice și satirice și care era ilustrat cu multe caricaturi de Jiquidî, regretatul pictor și caricaturist de talent, mort de tânăr.

Trebuie să pomenesc și despre un ziar care a apărut mulți ani la Iași și pe care l'am apucat și

eu. E vorba despre «*Perdaful*», ziar satiric și umoristic, ilustrat. Redactor era Manolache Negruți, fratele cunoscutului maestru de gimnastică, repozatul Vasile Negruți.

Acest ziar săptămânal avea mult spirit și a fost pe vremuri o admirabilă armă satirică cu care se lovea în mulți din politicianii de pe atunci fără osebire de culoare politică. Aceste lovituri însă, nu erau date cu răutatea inerentă apașului gazetar de astăzi.

Murind Manolache Negruți, fratele seu Vasile a continuat să scoată «*Perdaful*», dar fără succes.

Mai apăreau, din când în când ziare cu caracter politic sau satiric, dar cari nu aveau durată.

Așa a fost ziarele «*Scânteia*», «*Săgeata*», «*Stafeta*» și alte multe cari n'au nici o importanță și cari n'au lasat nimic pe urma lor, de cât doar uitarea.

Partidul național liberal din Iași scotea «*Liberul*» la care colaborau fruntașii partidului, între cari mai mulți profesori universitari ca Andrei Vizanti, Milțiade Țoni etc, precum și neuitatul Nicu Gane, Apoi tinerii P. Fântânaru, Șt. C. Ioan, etc. Mai târziu apare «*Drapelul*» gazetă liberală, redactată de Ioan N. Roman, cunoscutul scriitor și ziarist.

În «*Drapelul*», cu deosebire, s'a dus campania contra radicalilor și socialiștilor.

Ziarul acesta era bine scris și avea, de și era

gazetă liberală, oare care nuanță de independență. Mi-aduc aminte că se scrisese pe atunci un articol în care Andrei Vizanti, fruntaș al partidului, era oare cum ironizat. Autorul articolului era d-l Ioan N. Roman.

Cu această ocazie trebuie să mai amintim polemică dusă de d-nul Roman cu I. Gherea - Dobrogeanu, pe o chestiune literară-socială, polemică care a avut ca rezultat reounoașterea dreptății lui Gherea de către d-l Roman care devine apoi colaborator la revista socialistă «Contemporanul».

Se mai poate menționa ziarul «Ciomagul» redactat de d-nii A. C. Cuza și Ath. Ath. Gheorghiu, ziar care a avut oare care succes prin spiritualele sale articole, dar care n'a avut de cât o durată scurtă.

„Evenimentul”

Și acum să venim la «*Evenimentul*», prima gazetă cotidiană din Iași care a avut o viață de câte-va decenii și care a imprimat o epocă strălucită pe terenul jurnalistic din Capitala Moldovei.

Să vedem cum a luat naștere „Evenimentul”.

Era prin 1892 Nepotul milionarului Michel Haim Daniel, tânărul Jaques Levin, un entuziast pe atunci pentru ziaristică, împreună cu un alt tânăr, Albert Honigman, gazetar de meserie și care scria pe la ziarele liberale, fac să apară, într-o

bună dimineață ziarul „Evenimentul“, în format redus.

Pe atunci se găseau la cârma țării conservatorii, prim ministru fiind bătrânul Lascar Catargiu. Prefect al județului Iași, Iancu Ventura, cumnatul lui Lascar Catargiu, iar al orașului, Sandu Râșcanu. Amândoi prefecții erau persoane marcante în partidul conservator și renumiți prin dibăcia cu care știau să-și îndeplinească misiunea.

Și Iancu Ventura și Sandu Râșcanu erau simpatice, și oameni foarte cum se cade. Dar când era vorba de interesele partidului lor, ei nu cunoșteau nici un amenajament față de adversari.

Alegerile făcute sub acești doi prefecți conservatori au rămas vestite în analele luptelor electorale, după cum au rămas, nu mai puțin vestite și acelea făcute de prefecții liberali când aceștia erau la putere. Repet, așa erau vremurile, așa erau obiceiurile. Voi vorbi mai la vale despre chipul cum se făceau pe atunci alegerile.

Am spus că „Evenimentul“ a fost înființat de Jaques Levin și Albert Honigman. Acești doi tineri duceau prin ziarul lor o campanie foarte energică contra regimului conservator, campanie alimentată de liberali în primul rând, căci noul ziar de și nu avea titulatura de gazetă liberală, totuși susținea cu îndârjire acest partid.

Articolele din „Evenimentul“, cu toate că nu

erau semnate, se ştia de cine sânt scrise. Erau articole de-o vehemenţă deosebită, şi chiar dacă unele nu erau scrise de corifeii liberali, erau, însă, cele mai multe, — inspirate de dâuşii. Acest lucru se ştia de conservatorii din Iaşi. Totuşi pentru aşi răzbuna, macar indirect contra liberalilor, conservatorii ieşeni, prin perfecţii lor Ventura şi Sandu Râşcanu hotăresc expulzarea lui Levin şi Honigman.

Chestiunea vine la Consiliul de miniştri şi expulzarea lui Albert Honigman este hotărâtă definitiv. Jaques Levin, însă, scapă, poate, pentru că era nepotul milionarului Michel Daniel care se bucura de-o deosebită trecere în cercurile politice. Aşa cel puţin se şoptea atunci în toate părţile.

Expulzarea lui Albert Honigman a avut un enorm răsunet în ţară. Presa liberală şi democratică începu să protesteze energic contra acestui act de samavolnicie a guvernului conservator. De şi era libertatea presei, de şi articolele incriminate nu conţineau nimic contra intereselor vitale ale ţării, neamului nostru şi siguranţei statului care să îndrituiască această expulzare, ea s'a făcut, totuşi, ca un simplu act de răzbunare contra partidului liberal-naţional care ducea campania de răsturnarea regimului conservator.

În ziua când a plecat Honigman în exil, la Paris, i s'a făcut o grandioasă manifestare. Tot oraşul

a ținut să-l întovărășească la gară. Clubul Național liberal era reprezentat prin toți membrii sei.

Pentru ca „Evenimentul” să nu dispară, după cum își inchipuiau conservatorii că prin expulzarea lui Honigman, noul ziar nu va mai putea să se mențină, partidul liberal din Iași iea asupra sa conducerea ziarului, în persoana lui Gh. A. Scorțescu care devine directorul gazetei, colaboratorii, bine înțelese rămânând aceiași, afară de Jaques Levin care se retrage după puțină vreme, „Evenimentul” rămânând în deplină proprietate a lui Scorțescu.

Apogeul „Evenimentului”

Sirius (Iorgu Morțun), St. R. Scriban, Max-Dan, Belcescu

Gh. A. Scorțescu devenind proprietarul și conducătorul de fapt al „Evenimentului”, își mărește formatul, angajând colaboratori noi, astfel că acest ziar începe să steie pe acelaș picior de egalitate cu marele ziar din Capitală, cum erau «Voința Națională», «Adevărul», «Timpul» și «Universul».

Nuoi colaboratori, între cari în primul rând se numara Iorgu Morțun (Sirius) fost prefect mai târziu, se semnalează prin admirabile articole politice, ce nu de puține ori erau reproduse de presa din Capitală. Numele lui Sirius conta între cei mai buni ziariști din țară. Dânsul pe lângă o inteligență vie și o cultură destul de variată, avea și acel dar

înăscut de a mânuî bine condeiu, bucurându-se şi de o mare uşurinţă în scris.

Articolele sale erau pline de fond, iar ca formă nu lăsa nimic de dorit, ceea ce-l distingea chiar faţă de renumiţii gazetari din Bucureşti, cum erau pe atunci marele Delavrancea, talentatul Toni Bacalbaşa şi neîntrecutul ziarist D-I Constantin Bacalbaşa. Acesta din urmă şi astăzi se poate spune, fără a greşi, că stă în fruntea ziariştilor.

Sirius (Iorgu Morţun) era o figură simpatică şi accesibilă mediului gazetăresc în care se găsea atunci.

Mai mult scurt, gras, bine făcut, încadrat cu o barbă neagră şi deasă, cu ochii vioi şi plini de bunătate, el nu respândea în jurul seu de cât simpatie. Prietenos şi bun la inimă, se purta cu ceilalţi colaboratori ai ziarului ca un excelent co'eg, de şi era prim redactor.

Pe atunci primul redactor al unei gazete, era cineva, nu ori cine putea să ocupe un asemenea loc. Pentru aceasta se cereau calităţi şi aptitudini deosebite. Trebuia să fii, înainte de toate, un foarte bun politician care să mai posezi şi cultura necesară şi să ştii a scrie bine şi într'o formă care să atragă imediat atenţiunea cetitorului.

Aceste calităţi le întrunea cu prisosinţă Iorgu Morţun - Sirius. Se poate susţine cu drept cuvânt că dânsul a fost unul din cei mai mari gazetari ai

presei române, cu toate că activitatea lui gazetărească a fost de scurtă durată, căci venind apoi liberalii la putere, Sirius este numit prefect al orașului Iași, părăsind cu totul ziaristica.

Din nenorocire și pentru presă și pentru partidul Național-Liberal, această personalitate distinsă se stinge din viață foarte curând.

Un alt colaborator al Evenimentului care a lăsat urme destul de frumoase în presa ieșană, este Ștefan R. Scriban, distins avocat și fost primar al orașului Dorohoi.

Ștefan R. Scriban, ca student încă, începu să colaboreze la «Evenimentul», fie cu articole politice, fie cu articole literare. Stilul acestui fin intelectual era elegant, dar une ori lovea în adversari c'o vehementă puternică, sub o formă, însă, cu totul urbană, fără să întrebuițeze expresiuni jignitoare. A făcut mult sgomot un articol al seu cu ocazia rădicării statuei lui Alexandru Lahovari, articol reprodus de întreaga presă adversară conservatorilor.

Nu știu, dacă a avut dreptate ori nu când a scris acest admirabil articol, dar în ori ce caz, pentru moment, a fost bine venit atunci.

Scriban nu era un gazetar născut, un gazetar ca să zicem așa, de meserie. El era și este și astăzi, un fin intelectual, un idealist de-o îndărătnicie simpatcă, care nu s'a dezminșit nici odată. Dar ceea ce l' caracterizează în primul rând, este independența

de caracter și de gândire care s'a manifestat atât de puternic încă din tinereță. O dovadă despre aceasta este articolul ce l'a scris cu ocazia rădicării statuei lui Al. Lahovari, precum și atitudinea demnă mai apoi în toate manifestările sale.

Pe lângă articole politice, Ștefan R. Scriban se mai îndeletnicea une ori și cu literatura, dând câte-va bucăți, versuri și proză, care ar putea figura cu cinste în ori ce pagină de literatură serioasă.

Sub pseudonimul «*Digama*», Scriban a scris un pastel admirabil, precum și alte versuri și câte-va bucăți în proză.

Pacat că n'a continuat să se ocupe și mai departe cu literatura, căci ar fi devenit, de bună seamă, un scriitor de forță, căci nici talentul nu-i lipsea, nici cultura cu care se îmbogățea zilnic.

Împrejurările vieții l'a făcut să îmbrățișeze cariera de magistrat la început, iar mai târziu, aceea de avocat, devenind și prin această manifestare o personalitate distinsă, care ar putea face cinste ori cărui barou.

Secretar de redacție era bătrânul gazetar de astăzi, *Max Cauffman—Dan*. Acesta se distingea în primul rând prin conștiințiozitatea cu care-și îndeplinea misiunea ce i se încredințase. Venia cel dintâiu dimineața la redacție și nu se clintea de la birou, căutând de zisa bucătărie a ziarului. Era ajutat, pe lângă redactori, și de inevitabilul redactor

al ori cărei gazete, faimoasele foarfeci, cari fac minuni în vreme de criză de materie.

Dan se purta admirabil cu cei din redacție, fiind un bun coleg din toate punctele de vedere, dar pe nici unul nu-l avea în mai de aproape ca pe colegul... *foarfecele*, de care nu se despărțea nici odată, căci în acesta găsea el pe cel mai sincer și mai devotat colaborator.

Max-Dan mai avea, pe lângă secretariatul de redacție și calitatea unui bun reporter, singura carieră care a înmărmărit-o mai apoi și de care nici astăzi, cu toată vrâsta lui înaintată, nu se poate despărți.

Max-Caufman-Dan, e tipul cel mai caracteristic al adevăratului gazetar de breaslă, și în presa din bătrâna Capitală a Moldovei el ocupă unul din primele locuri.

Sub secretariatul de redacție a lui Dan, «Evenimentul» a repurtat cele mai frumoase și mai strălucite succese.

Un alt colaborator mai era și *Vasile Cernătescu*, student la drept și care se specializase în politica externă, având ca sursă ziarul francez l'«Eclair», în primul rând. Era un bun coleg.

Șeful reporterilor de la Evenimentul a fost regretatul *Vasile Belcescu*, absolvent al Școlii Normale de învățători «Vasile Lupu».

Acesta avea întinse relațiuni cu toți învățătorii

și preoții din județ, așa că, reportagiile sale se mărgineau cele mai de multe ori la știrile școlare și cele bisericești.

Totuși, era de-o mare hărnicie. Pentru el reportajul avea un farmec deosebit.

Colinda toate instituțiile și prin modul seu blând și prietenos, își atrăsese simpatia tuturor șefilor autorităților din oraș. Prin aceștia el reușise să capete și să afle diferite știri pe care apoi îmbrăcându-le sub forma reportajului, umplea coloanele ziarului.

De și n'avea cultura necesară unui gazetar, cu toate aceste Belcescu avea un nemărginit bun simț, era omul datoriei, conștiincios în meseria de gazetar, și dornic mereu de ași îmbroscăta cunoștințele din discuțiile ce se încingeau în redacție între diferitele personalități marcante ale politicei liberale de pe atunci. Căci trebuie de știut că pe acele vremuri, redacția Evenimentului era locul de întâlnire al celor mai de vază oameni politici din oraș. De multe ori, pe lângă partizani politici, mai veneau și mulți literați și alte persoane cari, de și nu se manifestau politicește, aveau, însă, relațiuni prietenești cu Gh. A. Scorneșcu directorul ziarului.

Belcescu știa să se apropie de fie care devenind cu timpul prietenul lor, și în deosebi a lui Vasile Gheorghian care-l simpatiza mult.

Iarăși trebuie să menționez că pe acele vremuri, de și reportajul nu luase avântul de astăzi, deve-

nind sufletul unui ziar modern, nu se ştia, însă, ce e aceea, şantajul.

Informaţiile ce se publicau pe atunci, aveau scopul de a înştiinţa publicul cetitor asupra diferitelor întâmplări ce se petreceau în oraş, în judeţ sau în ţară. Ori ce informaţie nu era tendenţioasă, era dată în deplină cunoştinţă de cauză, fără a se căuta să se lovească în cineva cu intenţie. Erau informaţiuni exacte, conştiincios controlate şi fără nici un pic de răzbunare personală chiar atunci când erau vizaţi adversarii politici.

Pe atunci nu existau reporteri cari se publice lucruri ce nu trebuie publicate, sau să nu publice ceea ce trebuie publicat.

Era cinstea breslaşului gazetar mai presus de ori ce şi din aceştia făcea parte regretatul Belcescu mort înainte de vreme, în plină tinereţe.

Mai erau şi alţi colaboratori la ziar cu mai multă sau mai puţină importanţă gazetărească.

Am vorbit de aceia pe care i-am pomenit până acuma, ca făcând parte din faza primredactoriatului lui Iorgu Morţun-Sirius, căci acesta a însemnat o epocă din cele mai strălucite ale ziaristice ieşene,

Gh. A. Scorţescu

Vom vorbi în rândurile care urmează despre personalitatea directorului şi proprietarului ziarului «Evenimentul», mult regretatul Gheorghe A. Scor-

țescu precum și de ceilalți primi redactori și colaboratori cari s'au perindat după plecarea lui Sirius.

Am spus că Gh. A. Scorțescu, la puțină vreme după expulzarea lui Albert Honigman, luase direcția Evenimentului, continuându-șă, ca și până atunci politica liberală.

Scorțescu era o fire foarte entuziastă și de-o sinceritate mai presus de ori ce îndoială. Când susținea o chestiune, apoi o susținea cu toată inima și era gata la ori ce sacrificii. El își dădu`imediat seamă că un ziar pentru ca să poată avea viață, trebuie să se conformeze, pe de-o parte, gustului cetitorilor, iar pe de altă parte să rupă cu trecutul, adică să devie o gazetă modernă, atât în ceea ce privește partea pur tehnică, cât și cea redacțională.

Din aceste două puncte de vedere el a reușit să facă din „Evenimentul” un ziar serios, bine scris, și bine tipărit, așa, că putea să rivalizeze cu marile ziare din București. El cumpără o tipografie, mi se pare a lui Balasan, pe care o înnoiește, și astfel devine în foarte scurt timp una din tipografiile bune ale Iașului, în care se putea tipări ori ce lucrări atingătoare de arta lui Gutenberg.

Scorțescu era inteligent, cu o cultură mai mult sau mai puțin variată, și tot de-auna stăpân pe ceea ce susținea. Era curajos și nu se dădea în lături nici odată, în fața oricărui adversar. Infrunța

cu bărbăție atacurile ce i se aduceau și 'nu rămâ-
nea dator cu răspunsuri.

Scia zilnic la gazetă. În fie care dimineață la orele 9 se instala în cabinetul său, unde adusese și o frumoasă bibliotecă.

Avea obiceiul să dicteze articolele, plimbându-se de la un capăt la altul al camerei. Articolele sale nu erau lungi, ocupau cel mult o 'coloană jumătate, și foarte rar dacă trecea această măsură.

Erau scrise cu o vehemență deosebită și de multe ori întrebuița expresiuni puternice cari făceau pe adversari să le simtă și să nu mai poată riposta.

Campania dusă de Scorțescu prin „Evenimentul” contra regimului conservator, a avut un răsunet destul de întins și a contribuit, nu în puțină măsură, la răsturnarea conservatorilor de la putere.

Pe atunci Conservatorii nu aveau o presă serioasă în Iași. Din când în când, în anumite împrejurări, scoteau câte un ziar de ocazie, mai cu seamă în perioada electorală. Pe când Liberalii au avut în tot deauna o presă bine susținută și nu s'au lăsat nici odată fără ziar.

Reforma pe care o suferi „Evenimentul”, era prin urmare bine venită, și a adus un folos enorm partidului liberal-național.

Totuși Scorțescu, fire aprinsă, de multe ori ieșea

din rezerva ce trebuia s'o aibă un om politic, și mai ales ca membru al partidului liberal. Aceasta se explică prin independența caracterului și prin entuziasmul tinereții. Adesea se întâmpla ca prin articolele sale să atingă susceptibilitatea conducătorilor partidului, și în special lovea, de și în mod indirect, la început de multe ori, în șeful liberalilor, Dim. A. Sturza pe care-l considera ca un reacționar. Și poate că avea dreptate Scortescu. Din această cauză începuse oare cum, ca fruntașii partidului liberal să-și caute a-l mai modera în avânturile sale, dar a fost imposibil.

Nu era omul care să se intimideze, nici să cedeze. Era un caracter îndărătnic, când apuca pe o cale nimeni nu-l mai putea întoarce, pentru moment, chiar dacă era greșit și i se demonstra până la evidență greșala. Nu era prevăzător, de și avea multe calități admirabile cu care s'ar putea mândri mulți oameni politici.

Scortescu avea o inimă bună și nobilă, un suflet de elită și era un prieten ideal. Acei cari l'au cunoscut mai de aproape, își amintesc, de sigur, de aceste calități sufletești ale lui. N'avea, însă, stărnicie. Aceasta a fost, poate, una din cauzele principale care l'a făcut mai târziu să-și piardă locul ce i s'ar fi cuvenit cu drept cuvânt, în politica țării.

Cât timp Scortescu a condus „Evenimentul”,

ziarul ajunsese, se poate spune, fără a greși, la apogeu. Nici odată în Iași până atunci nu se pomenise ca un ziar să se poată susține prin el însuși. Avea un tiraj mare, avea o publicitate de anunciuri întinsă, pe cât era cu putință pe acele vremuri.

Administrația jurnalului era încredințată lui *Cos-tea Bothezat* un tânăr simpatic care cu o competență și corectitudine mai presus de ori ce laudă, a căutat să rădice prestigiul ziarului în ceea ce privea partea administrativă.

Scorțescu se ocupa zilnic de gazetă. A fost ziaristul pătimăș de meerie, lucrând de-avalma cu toți colaboratorii cărora li dădea cele mai frumoase și mai prietenești sfaturi, căutând să facă din „Evenimentul” adevărat ziar modern.

Repet încă odată: «Evenimentul», atât în ce privește partea redacțională, cât și în privința tehnice, ținea piept cu vrednicie marilor ziare din Capitală.

Caragiale colaborator la Evenimentul

Pe lângă colaboratorii din Iași, Gh. Scorțescu mai angajase și pe marele scriitor I. L. Caragiale care a scris o serie de articole cu privire la Teatrul Național, articole ce au făcut mult sgomot pe vremea ceea.

Caragiale avea mulți prieteni în Iași, și mai cu seamă pe vechii tovarăși de la «Convorbiri Lite-

rare». Când venea în Capitala Moldovei, dânsul ca condescendență, vizita mai întâi pe Nicu Gane, V. Pogor, Ioan Ianov, P. Misir și pe alți câți-va ce mai rămăseseră din cercul «Convorbirilor».

Dupa aceste vizite de rigoare, dânsul căuta să se întâlnească și cu ceilalți prieteni.

Fiind colaborator al «Evenimentului» nu se putea ca venind în Iași să nu viziteze redacția. Era primit tot de-auna cu cea mai mare bucurie de către «colegii» din Capitala Moldovei.

Bun prieten cu Scorțescu, Caragiale era invitatul directorului «Evenimentului» și cele două mult trei zile cât stătea în Iași, marele scriitor o ducea numai într'o petrecere. Se vizita Bolta Rece despre care Caragiale avea vechi amintiri și despre care ne povestea cu o duioșie mare, aducându-și aminte de vremurile când trăia Eminescu și Creangă, pe care-i cunoscuse și petrecuse de multe ori cu dânsii.

Colaborarea lui Caragiale la «Evenimentul» a durat aproape un an de zile. Timpul cât a onorat cu scrisul seu acest ziar, se poate spune că a fost cel mai mare succes al presei ieșene.

Alți colaboratori

Între colaboratorii cari au lăsat amintiri neuitate în redacția «Evenimentului», trebuie menționat și simpaticul nostru concetățean *Al. Stroja*, pe atunci locotenent de artilerie.

Sub pseudonimul *Flișki*, d-l *Al. Stroja* a publicat

o serie întreagă de satire în versuri la adresa conservatorilor, pe care apoi le-a strâns într'un volumaş, care a făcut mult sgomot.

Epigramele şi satirele lui Flişki erau pline de spirit, uşor scrise, într'un stil simplu şi într'o formă admirabilă, aşa că erau cetite cu multă plăcere de ori cine. Chiar adversarii politici făceau mare haz de aceste satire care mult timp au făcut deliciul cetitorilor.

Flişki avea mult spirit şi talent. Fire entuziastă, dar, ştiind să-şi ţie cumpătul în ori ce împrejurări, nu se lăsa nici odată să cadă în pacatul insultelor, chiar atunci când era vorba de cei mai înverşunaţi adversari. Era cumpatat în expresiuni, delicat şi delicios în acelaş timp, provocând ilaritate prin humorul seu.

În acelaş timp pe când colabora la «Evenimentul» Flişki a scos şi o revistă umoristică, «*Palavra*», care fusese bine primită de publicul cetitor, precum şi o revistă literară «*Cărticica Săptămânei*», împreună cu autorul acestor rânduri, la care a colaborat între alţii N. Beldiceanu bătrânul, Giordano, Steuerman-Rodion, Eugen Herovanu şi alţi tineri literaţi.

Se înţelege de la sine că viaţa acestei revistei n a avut de cât o durată efemeră ca de obicei cum se întâmplă cu apariţia celor mai multe reviste.

Urmaşul lui Sirius : Raki

După plecarea lui Sirius care fusese numit prefect al poliţiei Iaşului, Scorţescu angajase ca prim redactor pe *Raki Vasiliu*, profesor la Liceul Naţional, un vechiu ziarist diletant, care s'a impus în presă prin cultură şi uşurinţa cu care scria.

Raki, înainte de a deveni prim redactor, a scris o serie lungă de articole sub titlul de : „*O pagină din Istoria Contemporană*”, în care se aduceau atacuri lui Gheorghe Panu şi partidului Radical.

Raki Vasiliu fusese ca student, socialist, iar mai târziu, când s'a format partidul radical-democrat, a devenit un fanatic adept a lui Panu, contribuind în largă măsură la prestigiul şi faima de care se bucura această grupare politică.

Când începuse a se sveni că Gheorghe Panu are de gând să trateze fuziunea cu partidul Conservator, Raki îl părăseşte brusc şi se aproprie de liberali. Aceasta a fost cauza atacurilor lui Raki contra lui Panu, în seria articolelor amintite mai sus.

Cu toată vehemenţa, une ori, cu care erau scrise aceste articole şi trebuie să spunem că erau bine scrise din punct de vedere gazetăresc, totuşi n'au avut răsunetul la care se aştepta Raki.

Panu era o personalitate prea mare prin valoarea sa intelectuală şi politică pentru a putea fi dobo-

rât de niște atacuri ori cât de drastice ar fi fost ele.

Din acest punct de vedere Raki a eșit învins. Această învingere, însă, n'a micșorat într'un nimic valoarea jurnalistică a noului prim redactor. Raki era inteligent, cult, îndrăzneț și bun vorbitor. Avea calități admirabile ca om, bun prieten și tot deauna gata să îndatorească pe cineva.

Scrisa ușor, dar n'avea măsura unui articol de ziar. Articolele sale, păcătuiau numai prin aceea că erau prea lungi, așa că pentru un ziar cotidian asemenea articole rămân foarte adesea ori necitite ori cât de admirabil ar fi scrise, și Raki avea talentul necontestat de a scrie bine și pe înțelesul tuturor, dar fără măsură, cum zic.

Cu toate acestea, articolele lui erau luate în seamă de aceia cari se ocupau serios cu politica. Atât partizanii cât și adversarii recunoșteau în Raki o personalitate distinsă care știuse să se impune prin inteligență și îndrăzneală, încă de pe când era pe băncile Universității.

Sub primredactoriatul lui Raki, ca și sub a lui Sirius, „Evenimentul” își menține prestigiul de cel mai mare și mai bun ziar din Moldova, rivalizând chiar cu marele gazete din București.

Raki avea o cultură literară aleasă, și era o fire artistică și iubea poezia. Rar, foarte rar încerca să scrie versuri, dar, cu toată dragostea lui pen-

tru literatură, n'a putut reuși nici odată să lese vre-o urmă în această direcție. O singură dată, îmi aduc aminte, a reușit cu niște versuri, o parodie după «*Viața la țară*» a lui Depărățeanu. A avut probabil, un moment de inspirație.

Raki Vasiliu făcea politică liberală acum și era socotit ca un fruntaș al partidului Național Liberal din Iași.

Cu venirea liberalilor la putere, ministru de Instrucție fiind mult regretatul Gheorghe Mârzescu, Raki este numit Directorul Învățământului primar. Cu această numire, el părăsește «*Evenimentul*», dar rămâne un devotat și bun prieten a lui Scoreșcu și al ziarului.

Șt. O. Iosif la „Evenimentul”

Iera toamna prin Noembrie 1897 când într-o bună dimineață apare în Iași Șt. O. Iosif, pe atunci un debutant în literatură. Tânăr și visător ca toți din generația lui, Iosif după ce îndurase mizeria în capitala țării, crezu că, în Iași va găsi o atmosferă mai prielnică, și astfel se prezintă în una din zile la redacția «*Evenimentului*», unde mă cunoștea pe mine.

Colegii din redacție auzise de dânsul și despre versurile lui publicate prin diferite reviste și unele ziare. A fost bine primit de noi, însă a i se da un loc în redacție, era o imposibilitate pentru moment. Cu mare greutate, după vre-o două luni în

urma străduințelor noastre este angajat ca redactor pentru partea literară și «varietăți». Iosif era harnic și conștiincios și muncea cu toată inima. Traducea din nemțește diferite bucăți variate, iar din ungurește poezii de «Petöfi».

Coloanele «Evenimentului» a avut, dar, cinstea mare de a publica proza și versurile acestui admirabil poet, care pe atunci încă, se manifestase ca un talent din cele mai puternice, de și nu era apreciat de cât de un cerc restrâns.

Iosif era bun și blând și de-o naivitate copilărească. Nu se plângea de mizeria lui pe care o suporta c'un stoicism de neînchipuit. Ceea ce primea de la ziar, nu-i ajungea ca să-și țină zilele. Totuși, prietenia cu noi cei de la «Evenimentul», precum și cu aceea a gingașului literat, profesorul universitar de azi, Eugen Herovani, și cu a vechiului corespondent al «Universului», M. Miereanu l'au făcut pe Iosif să nu se gândească prea mult la neajunsurile vieții zilnice.

De-o bunătate de inimă de neînchipuit cum a fost toată viața lui, Iosif nu s'a plâns nici unuia din noi despre jena lui financiară.

Despre bunătatea lui de inimă și dragostea ce-o avea pentru cei nevoiași e următorul fapt:

Ne plimbam, într-o zi amândoi pe stradă. Iosif avea doi lei în buzunar, care trebuia să-i servească pentru plata mesei. Iată că înaintea noastră apare

o bătrână cerând ajutor. Iosif îi dă cei doi lei și pleacă înainte. Era vesel și mulțumit par'că ar fi câștigat cine știe ce comoară.

— Dar bine, măi Iosife, tu ai dat doi lei, singurii bani ce-ți aveai în buzunar și nu te-ai gândit că trebuie să mănânci ?

— Dar bătrânei nu-ți iera și ei foame ?

Eu tot mai pot găsi un leu doi la vre'un prieten, dar ea, Dumnezeu știe dacă-ți mai dă cineva.

Vechiul meu amic M. Mioreanu, care după cum spun mai sus, a avut o strânsă legătură prietenească cu regretatul poet cât a fost în Iași, păstrează un manuscript cu niște versuri inedite de ale lui Iosif. Amicul Mioreanu mi-a pus la dispoziție aceste versuri, din care reproduc următoarele două strofe :

PE UN ALBUM

Dragostea-mi, dragă copilă
E o carte de povești,
Tu o rupi filă cu filă,
Nici nu vrei ca s'o cetești.
Tu o rupi și-ți dau de știre,
Ai să te căiești amar,
Căci sunt basme de iubire
Intr'un singur exemplar.

Așa era sufletul lui Iosif.

A stat dânsul în Iași până în primăvară când a plecat apoi la București, unde s'a statornicit.

Și astăzi mă'nfior când trec pe lângă cocioaba

în care a stat marele poet din toamnă și până în primăvară : o magherniță de lemn văruiată pe dinafară și prin lăuntru, cu o sobușoară de fier, la un hotel dărăpănat din strada Uzinei.

Virgil N. Cișman

De sigur sânt puțini aceia care-și mai amintesc astăzi de tânărul svelt, înalt, cu părul bogat și creț, cu privirea înduioșătoare și cu blândeța în vorbă. Și eu par'că l'am uitat, căci vor fi vre-o trei zeci de ani de când nu l'am mai văzut pe gingașul poet Virgil N. Cișman, care de atâta vreme s'a strămutat în Capitala Belgiei, de unde îmi scrie aproape regulat, de și eu, leneș cum sunt la răspunsuri, îi scriu din an în an.

Să-mi dele voie cetitorul să fac o mică paranteză : dacă vrei să-l superi pe acest poet, atunci când îi scrii adresa să nu pui *N* între numele de botez și cel de familie. El ține la această literă, mai mult ca la ori ce, și are dreptate, poate, căc *N* e inițiala numelui părintelui său Nicu Cișman, cunoscutul și regretatul fost om politic din Huși.

Virgil N. Cișman a urmat cursul secundar în Iași. Încă de pe băncile școalei a început să-și desvăluiească frumosul său talent, publicând versuri prin ziarele din Iași și cele din București, și în deosebi la „Adevărul” lui Alexandru V. Beldiman.

Duminica, ziarul „Adevărul” era consacrat aproape în întregime literaturii. La acest ziar am

început noi, atunci, o serie de tineri din Iași să colaborăm cu tot avântul și cu toată dragostea, mai cu seamă că bătrânul Beldiman în schimbul paginilor noastre, ne gratifica regulat cu câte un mandat poștal.

Virgil N. Cișman scria sub pseodonomul „*De la Prut*“, iar mai târziu adunându-și versurile într'un volum, le-a publicat în editura librarului Samitca din Craiova. Volumul acesta azi epuizat complet, avea ca titlu „*Din anii tineri*“ și conținea versuri de-o rară frumuseță și gingășie. În ele se oglindește întregul suflet a lui Virgil N. Cișman, cu nemărginita lui bunătate de inimă, cu entuziasmul tinereții și cu adâncul cult ce-l are pentru frumos și artă.

Păcat că nu se mai reeditează acest volum de versuri, căci el ar vorbi generației de astăzi de modul cum scriau odinioară tinerii poieți plini de entuziasm și de bun simț, care-și puneau tot sufletul, toată inima, toată simțirea și sinceritatea în ceea ce așterneau pe hârtie.

Nu cred că vechiul și scumpul prieten, Virgil N. Cișman să fi încetat cu totul a mai scrie versuri. Era prea înamorat de muză pentru ca s'o părăsească. Dacă n'a mai tipărit până acum, pricina cred eu, e exilul în care s'a retras de vre-o trei zeci de ani, și greutatea de a fi în contact cu discipolii din România ai artei lui Gutenberg.

Să nădăjduim, însă, că prietenul caută să adauge la activul său literar, volume noi, pe care sânt sigur că le are gata scrise, căci, repet, un suflet ca el, e imposibil să-și fi încheiat cariera literară așa din timpuriu.

Colaborarea lui Cișman la «Evenimentul» de și a fost de scurtă durată, totuși, a lasat amintiri din cele mai plăcute și nu se poate vorbi de «Evenimentul» de odineoară, fără să nu ne gândim la colaborarea gingașului poet Virgil N. Cișman, care se găsește în Capitala Belgiei de aproape trei decenii.

Neculai Beldiceanu

Bătrânul Neculai Beldiceanu, marele poet moldovan, a fost unul din cei mai distinși colaboratori literari a «Evenimentului». Din când în când poetul, solicitat de noi cei de la ziar, ne dădea câte-o poezie. Nici odată nu ne refuza colaborarea sa. Era o fire blândă, simpatice și gata ori când a îndatorat pe cineva.

Pentru poporul de la țară avea o mare dragoste, și aceasta explică democratismul său, fiind unul din harnicii colaboratori ai «Contemporanului», iar mai apoi un credincios adept al partidului radical de sub șefia lui Gh. Panu.

Beldiceanu n'a fost un ziarist propriu zis. Îi plăcea, totuși, să scrie la ziare și scria cu toată inima ori de câte ori era rugat.

La «Evenimentul», Beldiceanu, ne dădea versuri adesea, dar mai cu seamă când gazeta apărea în număr festiv, cum era la Crăciun, Anul nou sau de Paști. Atunci marele poet ne dădea bucăți alese și venia singur ca să-și facă corecturile.

Colaborarea la Evenimentul a bătrânului Beldiceanu a ținut până la moartea sa, întâmplată în iarna lui 1897.

Un alt colaborator al «Evenimentului» a fost și *Georges Vasiliu*, un ziarist admirabil, dar care după scurtă vreme a trecut la «Opinia» și «Radicalul», după care a plecat la București.

Georges Vasiliu, cunoscut mai ales sub numele de Sportsmen, a fost un tânăr cult, foarte inteligent și simpatice, scria cu mare ușurință și în articolele sale politice era adesea vehement, ceea ce i-au atras, nu de puține ori, neajunsuri din partea adversarilor.

Tot între colaboratorii «Evenimentului» mai amintim și pe *Gică (Gheorghe C. Ioan)*, student pe atunci, care-și făcuse o specialitate din rubrica «Siluete», și din dările de seamă de la baluri, serbări etc. Ajunsese în Iași o figură cunoscută, mai cu seamă în cercurile familiilor distinse. Nu era bal, nu era reprezentație la Teatru, Circ sau vre-o serbare

oare care, fără ca *Gică*, să nu eie parte și să nu-și facă datorla lui de cronicar.

De pe urma lui a ramas un volum de proză, impresii și schițe ușoare, sub titlu «*Ghiociei*», care pe acea vreme a avut oare care succes.

Tot între acei cari au scris la «Evenimentul» pe timpul când era condus de Gh. A. Scorțescu; nu se poate trece cu vederea, tânărul C. A. Teodoru, student la litere și unul din cei mai devotați partizani ai D-lui Ioan Nădejde, pe atunci șeful socialiștilor.

Const. A. Teodoru, s'a distins în generația sa, prin inteligență și cultura ce și-o îmbogățește zilnic.

Avea mare dragoste pentru gazetărie și colaborarea sa la «Evenimentul» a fost una din cele mai fericite pentru ziar. Fiind socialist convins, fanatic chiar, Teodoru, prin articolele sale căuta să imprime cât mai puternic spiritul democratic, ceea ce s'a remarcat în deajuns. Scorțescu care a fost un democrat sincer, nu era refractar de loc chiar atunci, când C. A. Teodoru, prin articolele lui susținea cu toată puterea și sinceritatea unele puncte ce se deosebiau de programul susținut de «Evenimentul».

Luându-și licența în litere, și'n urma unui concurs strălucit, Teodoru, părăsește gazetăria, dedându-se cu trup și suflet carierei profesoratului. Atins de o boală crudă, blândul și talentatul gazetar, își răpune zilele.

Steuerman-Rodion

Nu se poate vorbi de «Evenimentul» fără a nu aminti de Rodion, unul din cei mai talentați gazetari, nu numai din Iași, dar din țara întreagă.

Foarte inteligent, foarte cult și foarte harnic. El de tânăr, de pe când era în cursul secundar inferior începuse să scrie pe la ziare, fiind mulți ani corespondent al «Adevărului» pe vremea când această gazetă era condusă de bătrânul Al. V. Beldiman.

Pe atunci Steuerman-Rodion se făcuse cunoscut în presă sub pseudonimul «*De la Iași*», scriind versuri admirabile și proză, pe la ziarele și revistele ce apăreau în Iași, precum și la cele din București.

Acolo, unde a desfășurat el o muncă rodnică și unde a început să fie apreciat, a fost la «Evenimentul», sub conducerea neuitatului Gh. A. Scortescu.

La acest ziar, Rodion-Steuerman scria de toate : politică, literatură, articole științifice și chiar reportaj pe cât îl ajuta timpul.

Scria cu o ușurință uimitoare. Era de ajuns numai, să-i spui să scrie un articol, din ori ce domeniu, și el era gata imediat. Pentru dânsul nu era nici o greutate. Fiind inteligent și cult, cum am spus mai înainte, lui Rodion nu-i trebuia multă vreme să se gândească până să scrie articolul, și era bine gândit, și bine scris, într'o limbă irepro-

șabilă, într'o formă literară care făcea să fie cetit cu plăcere.

În toamna lui 1896 Steuerman pleacă la Paris, și de acolo, trimitea «Evenimentului», zilnic, materie pentru ziar, așa ca lipsa lui din Iași n'a fost simțită absolut de loc de cătră cetitori.

De acolo, de la Paris, a trimis el o serie întreagă de articole, impresii din Capitala lumii, articole, care după întoarcerea lui în țară au apărut într'un volum sub titlu de *O toamnă la Paris*, care a avut un frumos succes.

Odată cu aceste impresii, dânsul mai scria aproape zilnic versuri pe care le împrăștia prin diferite ziare și reviste, pe care mai târziu le-a scos în mai multe volume.

Colaborarea lui Steuerman la «Evenimentul» n'a fost de durată prea lungă, dar a fost foarte variată și foarte intensă. Erau zile când singur el umplea câte trei patru coloane întregi, fără să se simtă obosit, fără să murmure. Pentru el, ori scria un sfert de coloană, ori câte-va coloane, era acelaș lucru, doar durata timpului care mai avea oare care importanță, căci Rodion era mereu ocupat, fie la facultatea de medicină al cărui student era, fie cu numeroasele lecții particulare, fie la ziar, unde-și făcea regulat apariția la ceas anumit.

Steuerman a fost un mare ziarist. Nimeni ca el, poate, n'avea atâta putere de muncă, atâta ușurință

la scris și era în articolele sale, tot de-auna de actualitate.

Aceste calități au făcut din Rodion figura cea mai caracteristică din presa română.

Azi se resimte lipsa lui, iar acei cari căută să-l imiteze, în rubrici speciale zilnice, sânt ca cerui de pământ departe de dânsul.

Al. Volanschi

Tot în această perioadă de glorie a «Evenimentului», trebuie să menționăm pe *Alexandru Volanschi* care a luat locul de prim redactor după plecarea lui Raki la București.

Lui Al. Volanschi de și farmacist de meserie, îi plăcea politica și gazetăria.

Ii plăcea politica cinstită și democrată.

A fost unul din cei mai sinceri devotați a lui Panu și partidului radical. Când Panu, însă, a fuzionat cu partidul Conservator, Al. Volanschi nu l'a urmat, ci s'a alipit de partidul liberal, devenind astfel un prețios colaborator al Evenimentului. La acest ziar s'a distins ca un bun mânuitor al condeiului.

Sub pseudonimul Volo, a scris multe articole cari se distingueau prin fondul lor și prin forma în care erau scrise.

Al. Volanschi, înainte de toate, era o fire absolut cinstită din toate punctele de vedere și de-o independență de caracter cum nu sânt mulți. El nu

știa să facă concesiuni nici celor mai de aproape prieteni, când era convins că aceștia n'ar avea dreptate.

Un fapt tipic și care caracterizează perfect firea acestui admirabil cetățean e și următorul :

Ăles consilier comunal pe lista partidului național-liberal, Al. Volanschi nu s'a sfiit să se desolidarizeze de întregul consiliu în unele chestiuni despre care era convins că nu ar corespunde intereselor obștești. A mers cu intransigența până ași da chiar demisia din consiliu, motivând-o.

Un astfel de caracter integru nu este de mirat că n'a putut să-și găsească locul ce-i se cuvinea, în nici într'un partid politic, și de aceea astăzi este un izolat, preocupat, după cât aud, numai de diferitele probleme ce interesează nevoile cetățenești.

După aproape un an ca prim redactor la Evenimentul, dânsul se strămută cu totul la București unde continuă cu conducerea farmaciei sale.

Acei cari am lucrat cu el în redacția Evenimentului, nu-l vom putea uita nici odată, căci Al. Volanschi era și un devotat prieten, de-o bunătate de inimă îngerească și de-o corectitudine ireproșabilă în toate manifestările sale.

Și astăzi, după trei decenii îmi aduc cu drag aminte de zilele petrecute împreună la masa redacției, unde prietenia lui, la noi toți, ni era atât de scumpă.

Primredactoriatul lui Al. Volanschi a fost ultimul din prima perioadă de glorie a «Evenimentului» de sub conducerea lui Gh. A. Scortescu.

Vom vorbi mai la vale despre a doua lui perioadă de glorie.

Politica Iaşului

Regimul de 12 ani a lui Ion C. Brătianu

Am aratat mai sus, că în Iaşi politica luase un mare avânt şi Capitala Moldovei era considerată ca un fel de pepinieră de unde se recrutau pentru Bucureşti multe somităţi politice, literare şi ştiinţifice.

În acest capitol vom vorbi, în deosebi despre politica şi politicienii Iaşului, despre modul cum se făceau alegerile şi mai ales despre situaţia oraşului nostru din punct de vedere politic şi social.

După cum am spus la început, Iaşul, cu vreo patru decenii în urmă avea un aspect cu totul altul, în toate privinţile, de cum îl are astăzi.

Pe atunci politica se făcea de o anumită categorie de cetăţeni, — vorbesc, bine 'nţeles de politica serioasă, adică de personagiile marcante ale partidelor politice.

Când am început oare cum să-mi dau seamă de cele ce se petrec în jurul meu, când am început şi eu a frecventa clubul socialist cum am arătat mai sus, se găsea la cârma ţării partidul Naţional-Liberal în fruntea căruia era marele barbat de Stat Ioan C. Brătianu.

Numele acestui ilustru barbat era cunoscut până în cele mai umile bordeie din satele țării noastre. Noi copiii de la școală auzisem vorbindu-se multe despre dânsul și în mintea noastră tânără de atunci el ne apărea ca un gigant, ca o ființă supra omenescă.

Și într'adevăr, impresia colosală ce ne-o producea acest titan al României, avea, de sigur, o justificare. Numele lui Brătianu era legat de toate actele mari sevârșite în țară, de la 1848. Acestea, în afară din cele auzite, li mai cunoșteam și din Istorie, unde numele seu era citat alături de a celorlalți mari barbați ai țării.

Ioan C. Brătianu luase parte la Revoluția de la 1848 și la Unirea Principatelor din 1859, apoi tot sub guvernarea lui se făcuse războiul pentru independență la 1877, și proclamarea regatului la 1881.

Regimul lui a ținut 12 ani, de la 1876 până la 1888 când a fost răsturnat.

În acest restimp, cam pe la sfârșitul regimului brătenist, am apucat și eu să cunosc câte puțin din mișcarea politică ce se petrecea pe atunci în Iași.

Opoziția Unită

Mi-aduc aminte că erau mari frământări și se vorbea mereu de căderea guvernului și de agitația ce o făcea Opoziția Unită, compusă din Conservatori, Junimiști, Radicali și mulți Liberali cari începuseră a părăsi politica lui Ion C. Brăteanu.

Mișcarea aceasta era mare și pe zi ce trecea prindea tot mai multe rădăcini. În toate părțile nă se auzia vorbindu-se de cât de Opoziția-Unită, de marile și desele ei întruniri, de numele lui Gh. Mârzescu cari era unul din fruntașii ieșeni ai acestei mișcări, de numele lui Gh. Panu, de a lui V. Pogor, Petru Misir, Iancu Ventura, Mavrocordat, și a atâtor alți politicieni.

Dar nici liberalii cari rămăseseră credincioși lui Ion C. Brătianu nu se lasau mai pe jos. Administrația liberală ajunsese atunci la o mare decădere; se spunea, și lucru de sigur că era adevărat, că se sevârșiau cele mai netnchipte abuzuri în toate direcțiunile. Apoi, ceea ce ajuta mult Opoziția Unită în manifestarea ei drastică de a resturna guvernul, era și timpul prea îndelungat al regimului brătenist. Toată lumea era, par'că, plictisită și 'sătulă, având dorința neștrămutată de a vedea și pe alții la cârma Statului, nu numai pe liberali. Sforțările guvernului de a împiedeca mișcarea Opoziției Unite au fost zadarnice și nu trece mult și Brătianu prezintă Regelui Carol demisia guvernului care este primită, iar viitorul guvern este compus din membri ai Opoziției Unite.

Am citat câteva nume mai sus, cari au fost atunci sufletul Opoziției Unite, între care și acel a lui Gheorghe Mârzescu, tatăl neuitatului Georgel

Mârzescu, a lui Vasile Pogor, Petru Misir, Gh. Panu și alții.

Vciu aminti, însă, în primul rând despre :

Gheorghe Mârzescu

Cred că n'a fost ieșan pe vremea când trăia Gheorghe Mârzescu și care să nu-l fi cunoscut.

Dânsul a fost cea mai populară figură a Iașului. De-o inteligență scăpărătoare, plin de învățătura Dreptului, fiind unul din cei mai mari profesori pe care i-a avut Universitatea noastră, — se impusese, încă de tânăr, ca un valoros avocat și om politic.

Simpatia pe care o radia în toate părțile și bunătatea lui de inimă au făcut să fie iubit și respectat de toată lumea.

Ca avocat a fost o ilustrațiune a baroului, iar ca jurisconsult a lasat o sumă de lucrări de-o valoare imensă, fiind socotit între fruntașii juriști ai țării.

Gh. Mârzescu a avut pe vremuri, pe la începutul carierei lui, un birou de avocatură în tovărășia marelui M. Cogălniceanu pentru procesele de la Curtea de Casație.

Ca orator a fost iarăși unul dintre fruntași, iar ca om politic a jucat un rol covârșitor nu numai în Capitala Moldovei, dar chiar în țară.

Discipol al marelui Cogălniceanu, Gh. Mârzescu a urmat în toată viața lui brazda trasă de fluștrul seu șef.

În parlamentul țării, a fost ales neîntrerupt. Nici nu se putea concepe o Cameră sau un Senat fără Gh. Mârzescu.

Ca parlamentar își avea locul bine rezervat în galeria celor mai iluștri barbați politici.

De și liberal, totuși, nu de puține ori își manifesta spiritul seu independent, mergând până acolo în cât era privit une ori ca un adversar de temut al partidului liberal național din care totuși a făcut parte până la moartea sa.

Astfel se explică pentru ce dânsul se pusese între cei din fruntea Opoziției Unite la 1888 când a fost resturnat guvernul lui Ion C. Brătianu, și de ce mai târziu făcuse parte din disidența liberală a așa zișilor *Drapeliști*, condusă de P. S. Aurelian, Emil Costinescu etc.

Cu toată independența lui, nici odată nu s'a deslipit de partidul liberal. De și au fost momente când bătrânul Mârzescu părea că se retrăsese cu totul din politică, totuși inima lui vibra puternic pentru partidul liberal, pe care l'a slujit cu o dragoste și sinceritate mai presus de ori ce, iar dacă une ori manifesta oare care independență față de partid și de șef, aceasta o făcea pentru ca să poată îndruma partidul liberal pe o cale mai democratică și să-l scape astfel de reacționarismul care îl stăpânea în diferite împrejurări.

Gheorghe Mârzescu, a luat parte la cele mai

importante acte ale României de la 1866 înainte, fiind în tot de-auna în măsură de a contribui prin inteligența, cultura și tactul seu la rezolvarea celor mai grele probleme ce frământau de multe ori țara. Cu ocazia revizuirii Constituției, după războiul pentru independență, Gh. Mârzescu a luat o parte foarte activă, fiind unul din aceia cari a redactat în multe puncte textul Constituției, dându-i o formă care a împacat toate spiritile.

Articolul 7 din vechea Constituție a fost redactat de acest mare om politic, articol care fusese mult dezbătut în parlament din cauză că nu se putea ajunge la o formă care să împace și interesele țării și susceptibilitatea acelorora pentru care era introdus acest faimos articol în Constituție.

Un alt mare succes politic reputat de Gheorghe Mârzescu a fost cu ocazia chestiei Mitropolitului Ghenadie, sub guvernul Aurelian.

Mârzescu, fiind numit atunci Ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor, prin dibăcia și prin perfectă cunoaștere a Canoanelor bisericești, a găsit formula pentru aplanarea acestei chestiuni de ordin bisericesc care începuse să frământe țara în chip foarte dureros.

Formula lui Gheorghe Mârzescu satisfăcea până la un punct oare care pe patriotul mitropolit Ghenadie, dar mai cu seamă partidul liberal, și în special pe șeful seu de atunci, Dim. A. Sturdza.

Gheorghe Mârzescu s'a mai distins și ca un eminent jurist, scriind și publicând mai multe opere de mare și netăgăduită valoare juridică.

Dar ceea ce l'a făcut pe neuitatul nostru om politic să se bucure de faima cu adevarat meritată, e, înainte de toate, nemărginita bunătate de inimă ce și-o manifesta în toate ocaziunile și față de ori cine. Gheorghe Mârzescu nu putea concepe în mintea lui, ce înseamnă ura, ce înseamnă răutatea. Nu știu să fi cunoscut sau să fi auzit vreodată de cineva care să-i semene în această privință.

Se anunțase o întrunire a opoziției liberale, în foasta sală Pastia. Prefecții Ventura și Sandu Râșcanu, vestiți prin procedeele lor când era vorba să combată pe adversari, dădură ordine strașnice poliției și bătaușilor ca să zădărnicească cu ori ce chip întrunirea liberală.

Comisarii, sub comisarii și ipistații erau în păr dinaintea ușei de la sala întrunirii și nu lăsau pe nimeni să intre. Gheorghe Mârzescu își face apariția încunjurat de mai mulți fruntași liberali, dar sânt opriți. Un ipistat, cunoscut sub numele de Sava Armeanu, vestit agent guvernamental, pune mâna în pieptul lui Gheorghe Mârzescu și-l oprește când acesta voia să intre în sală.

Mârzescu văzând, împreună cu ceilalți fruntași liberali că nu e chip să se țină întrunirea, se retrage.

Nu trece nici o lună și Conservatorii căzând de

la putere și venind Liberalii, Mârzescu în prima zi chiar îl chiamă pe ipistatul Sava Armeanul și-i face cunoscut că-l va înainta sub-comisar, ceea ce s'a și întâmplat. Ipistatul nu știa cum să se scuze și să-i mulțumească în acelaș timp, spunând că el nu ș'a făcut de *cît doar datoria, în mod cinstit, executând ordinele șefilor lui. Se întâmplă ca peste câți-va ani liberalii căzând în opoziție, conservatorii căutau prin toate chipurile să împiedice alegerea vre unui liberal în parlament. Mârzescu își pusesese, cum era și natural, candidatura. Sava Armeanul, cu toate ordinele drastice date de prefect, se poartă, însă, față numai de Gh. Mârzescu, în chipul cel mai liniștit, căutînd să nu-l supere de loc. Cu ceilalți candidați ai liberalilor, dînsul își „face datoria în conștiință“, ca bun și cinstit subaltern al prefectului Costea Balș. Sava Armeanul este dat afară din slujbă.

Astfel știa bătrînul Gheorghe Mârzescu să-și atragă simpatia și iubirea tuturor.

Gheorghe Mârzescu a fost, poate, cel mai mare elector pe care l'a cunoscut vre-odată Iașul, dar elector în sensul bun și înalt al cuvîntului.

Dînsul cunoștea personal pe toți alegătorii colegiilor I și II de Cameră și Senat, și se bucura de-o popularitate cum nimeni un altul până la el și nici după dînsul, nu s'a bucurat.

În perioada electorală, umbla îmbrăcat c'un mac-

ferlan iar pe cap purta o șapcă de cele de voiaș. Toată ziua, de dimineață și până'n noapte colinda din casă în casă pe alegători, căutând să-i convingă ca să voteze candidații liberali.

În vreme de opoziție, mai ales, se vedea marea trecere și popularitate ce o avea, căci întotdeauna dânsul se alegea fie la Senat, fie la Cameră, cu o majoritate mare.

Cum se făceau alegerile

Nu vom susține că alegerile erau curate, sau cum s'ar zice în limbajul de astăzi, libere. Guvernul întrebuinta toate mijloacele posibile și imposibile, de corupțiune, de amenințări, de făgăduinți și de multe ori chiar mijloace și mai tari, bătaia.

Așa erau moravurile noastre electorale și nu trebuie prin urmare să ne mirăm.

Corupția, în primul rând, juca cel mai mare rol în perioada electorală. Voturile se cumpărau cu bani. Alegătorii de la colegiul I și al II-lea de Senat și de Cameră, își vindeau, mulți din ei voturile.

Aceștia erau porecliți *nobili*, adică care-și vând votul. Și numărul lor era destul de mare. De multe ori reușita la alegerile de la Colegiul I de Senat depindea de câte-va voturi pentru ca să poată reuși candidatul. Atunci era o adevărată goană, un adevărat mezat. Cum marii electori, fie din opoziție, fie de la guvern, cunoșteau pe de-

gete firea alegătorilor, nu-și făceau de cât datoria pentru cumpărarea voturilor. Unii din acești alegători se lăsau mai pe tânjală, și nu se duceau la vot de cât chemați adhoc de către candidați, și atunci acești onorabili alegători profitau de ocazie și-și vindeau voturile destul de scump, mai cu seamă când știau că cutare ori cutare candidat are nevoie de un număr foarte mic de voturi.

Prețul unui vot atunci, la Colegiul I de Senat sa ridica la mii de lei uneori. Și totuși mulți din acești onorați alegători ai Colegiilor I de Cameră și Senat erau persoane distinse, și se bucurau de altfel în societate, de stima tuturor.

Pontajul

Seara mai cu seamă se adunau, în perioada electorală, fruntașii partidelor și făceau așa zisul *pontaj*. Cu listele electorale dinainte fiecare candidat însemna cu creionul roș și albastru, numele alegătorului pe al cărui vot putea sau nu conta, asemenea erau însemnați și *nobilii*, adică acei alegători cari obicinuiau să-și vândă voturile, și numărul acestora, după cum am mai spus, era destul de rădicat.

În privința pontajului, era neîntrecut Gheorghe Mârzescu, Dânsul cunoștea perfect situația fiecărui alegător, știa nevoile tuturor, așa că, atunci când se ducea în vizită la vre-un alegător, știa

ce-l doare și ce-i făgăduia, apoi se ținea numai de cât de vorbă. Mârzescu era, de altfel, foarte franc, nu căuta să făgăduiască ceea ce n'ar fi putut aduce la îndeplinire. De aceea se bucura el de atâta popularitate și era iubit și stimat de toată lumea.

Chiar în vreme de opoziție, Gheorghe Mârzescu era stăpân pe alegători, căci reușita lui era totdeauna sigură.

Pe lângă frunțașii cluburilor care făceau pontajul, mai asistau și agenții electorali care de obicei mai aveau și meseria de bătăuși. Aceștia erau foarte interesați din punctul de vedere al îndrăsnelei lor.

Fie care dintre ei se credea și voia să facă și pe alți să creadă, că sunt stăpâni cu desăvârșire pe masa electorală.

Se petreceau atunci scene nostime cu totul. Bunăoară, era vorba de alegătorul X, dălcăușul imediat spunea că-l cunoaște și chiar că îl vizitase cu o zi înainte, dând diferite amănunte, căutând să convingă pe toți că îl are în mână.

— D'apoi bine, măi, alegătorul X a murit de vreo șase luni, cum Dumnezeu ai fost ieri la dânsul, și spui că-l ai în mână?

Asemenea scene se petreceau mereu. Nu era însă nici o supărare, frunțașii făceau cele de mai multe ori haz de îndrăsneala acestor agenți. Ei

nu-și făceau de cât datoria, în toată conștiința conform obiceiurilor noastre electorale de pe acele vremuri.

Erau plătiți în perioada electorală și prin urmare căutau să dovedească că nu primeau banii degeaba.

De altfel acești agenți umblau toată ziua și toată noaptea pe la casele alegătorilor de prin mahalale, împărțind buletine cu numele candidaților și diferite manifeste.

Erau sinceri în indeletnicirea meseriei lor, mai ales când erau guvernamentali. Atunci erau mai îndrăsneți și convingeau mai ușor cetățenii mahalagii, cari de obicei votau totdeauna candidații guvernului.

Pentru agenții opoziției, lucrul mergea mai greu, căci aveau de luptat cu indiferența alegătorilor pe de-o parte, iar pe de altă parte, erau urmăriți și călcați din urmă de agenții guvernului, cari mai erau ajutați și de întregul aparat polițienesc.

Trebuia ca un candidat opozant să fie foarte popular și iubit pentru ca să poată reuși.

În Iași, un asemenea candidat a fost numai Gheorghe Mârzescu care totdeauna se alegea în opoziție, cu toată teroarea desfășurată de guvern.

Am vorbit mai înainte că, ori guvernamental ori opozant, candidatul mai întrebuinta și coruperea conștiințelor prin bani.

În vizitele pe care le făceau candidații pe la

alegători, se duceau cu buzunarele pline de bani, și în special de bancnote de 100 și de 20 lei, rupte, însă în două. Când alegătorul era *nobil*, atunci candidatul îi dădea jumătate din bancnotă, iar restul trebuia să i-l deie după alegere, condiționat însă, că dacă nu va reuși, atunci nu va mai da cealaltă jumătate de hârtie monedă.

Cei mai mulți din alegătorii nobili erau practici, căci luau bani și de la candidații guvernului și de la acei ai opoziției.

Era și această o meserie ca ori care alta și se practica de foarte mulți cetățeni, chiar și de unii cari aveau stare materială bună.

Mulți dintre aceștia așteptau cu mare nerăbdare perioada electorală.

Am cunoscut un cetățean, onorabil de altfel, ocupând demnitatea de... profesor care când primea vizitele candidaților, dânsul începea să se jeluie că dările sânt mari, că nu mai e chip de trăit, că Statul i-a mărit fonciarul—onorabilul cetățean era și proprietar,—și el nu știe ce să mai facă, vremurile fiind atât de grele.

Și imediat scotea din saltarul biroului un teanc de chitanțe de bir, foncieră și altele.

Candidatul n'avea încotro și era nevoit să-i achite, dacă nu tot, dar cel puțin o parte din dările către Stat și Comună.

Și acest alegător avea aceeași tactică față de toți candidații.

Când se ducea, însă, la vot, atunci ca să fie impacat în sufletul său, ori îi vota pe toți la oaltă, ori dădea plicul gol, ceea ce și într'un caz și altul atrăgea anularea. Așa că el n'avea nici o muștrare de cuget, împăcând în același timp pe toți.

Sistemul acesta, l'a practicat onorabilul nostru cetățean, ani de-a rândul, până când luându-se seama de candidați, aceștia începură să-l ocolească, așa că în perioada electorală nu mai era vizitat de nimeni, cu toate că era alegător la Colegiul I de Cameră și Senat.

Mai erau și alte specimene de alegători nobili. Unii se făceau bolnavi în pat chiar în ziua de alegeri, atunci candidații trimiteau agenții lor ca să-i aducă la votare, dar cetățeanul fiind... bolnav, nu putea, prin urmare, să-și periclitizeze sanatatea și chiar viața. Ceasul închiderii urnei se apropia, candidații erau foarte îngrijorați, mai ales când se făcea alegerea Colegiului I de Senat, unde numărul alegătorilor era atât de restrâns și era nevoie de alegători.

Atunci, unul din candidați, se ducea repede cu cupeaua la alegătorul... bolnav, și după multe rugăminți, făgădueli și achitare de câteva bancnote mai mari, bolnavul se dădea convins, se urca în

cupeu și se ducea la alegere, cu riscul de ași...prelungi boala.

D-zeu știe, dacă vota cinstit sau anula votul. Imediat, însă, după ce ieșia din ghereta de votare prea onorabilul nostru alegător al Colegiului I de Cameră și de Senat, se însănătoșea ca prin farmec.

Erau, cu toate aceste și alegători cinstiți, cari când își dădeau cuvântul unui candidat, și-l țineau.

Dintre acești alegători unii erau *nobili*, dar își țineau vorba, alții cari nu erau nobili, votau din convingere pentru cutare ori cutare candidați guvernamentali sau opoziționiști. Mai erau și unii cari aveau simpatiile lor personale și atunci votau și din unii și din ceilalți.

Aceștia erau alegătorii independenți, dar numărul lor era destul de mic.

Să mai vorbim de alegătorii colegiului al III-lea? E de priosos. Aceștia erau în marea majoritate țaranii, dar cari nu votau cu toții. Cinci zeci de săteni trebuiau să aleagă un delegat, și acest delegat era adus în oraș și vota.

Colegiul al III-lea de Cameră, după cum am mai spus și altă dată, și după cum se știe de toată lumea, a fost în tot de-auna zestrea guvernului, ori care partid ar fi fost la putere.

Delegații săteni erau aduși ca oile și din ajun erau sechestrați pe la diferite hanuri de prin măhă-lăi, păziți bine de agenții guvernului. Toată noaptea

li se da de mâncat și de băut, iar a doua zi dimineața, în ziua de alegere înșirați pe căprării cu buletinele date mai dinainte, erau duși la localurile de vot, unde, introduși de agenți, trebuiau să voteze candidatul guvernului.

Să fi ferit sfântul pe acela cari ș'ar fi dat votul pentru candidatul opoziției.

Ciolanile lui știau numai ce păteau.

In ziua de alegeri

Să amintim ceva și din cele ce se petreceau în ziua de alegeri, pe la localurile de vot.

De cu noapte încă, agenții și bătușii guvernului se instalau la intrarea localului unde se făcea alegerea, ocupau toate intrările și ieșirile așa că nici un agent sau bătauș de-a opoziției nu putea pătrunde înăuntru.

Alegătorii, din ori ce colegii să fi fost, ierau aduși de dinapoi de agenți. Dacă alegătorul se întâmpla să fie din opoziție, atunci huiduile agenților guvernamentali nu mai încetau, ba chiar de multe ori, bietul alegător opoziționist mai mânca și câte-o sfântă de bataie de o ținea minte multă vreme. Asemenea și alegătorul guvernamental dacă se întâmpla să treacă printre agenții și bătaușii opoziției, păția la fel ca cel de sus, din partea acestora.

Se mai întâmpla de multe ori apoi, ca cele două tabere de bătauși, ale guvernului și ale opoziției,

să se încăiere între ele. Atunci să fi văzut teatru! Nu-ți mai trebuia altă distracție.

Nevinovatul alegător, însă, era vecinic, în perioada electorală și mai ales în ziua de alegere, la discreția tuturor bătaușilor, cari erau de-o sălbătăcie nemai pomenită.

Unde mai pui apoi că bietul alegător era buzunărit și cercetat până la piele de către agenți, înainte de a intra în sala de votare, asemenea și după ce vota. Aceasta se făcea ca nu cumva alegătorul să voteze pe candidații opoziției, căci pe acea vreme a celor trei colegii, buletinele de vot erau tipărite de candidați și date apoi Președintelui biroului electoral, cari li împărția alegătorului căruia îi dădea și un plic stampilat și cu parafa președintelui.

Alegătorul trebuia să intre în gheretă să pună buletinul sau buletinele în plicul luat de la președinte, și apoi să i-l deie îndărăt, astfel plicul închis, era pus în urnă de către președinte.

Alegătorul când era cercetat de agenți, înainte de a intra în sala de vot, i se da buletinele ce trebuia să le voteze, îndoite în patru, iar cele pe cari i le da președintele, erau neîndoite și trebuiau să fie date agentului, așa cum le primise de la președinte, adică întregi. Numai atunci agentul era sigur că alegătorul votase candidații guvernului, și bietul alegător era scutit de bătaie, dacă nu se

întâmpla apoi ca să cadă în mâna bătauşilor opoziţiei.

Aşa se vota pe atunci, şi nimeni, nici guvernamentalii, nici opoziţia nu se revolta, căci aceste moravuri electorale erau adânc înrădăcinate în popor şi în lumea care făcea politică.

Pe atunci nu se putea concepe o alegere fără bătaie şi fără conruperea conştiinţilor.

De altfel nici astăzi, sub regimul zis al democratismului, moravurile acestea vechi n'au dispărut încă, ele se mai menţin, dar sub o formă mai... civilizată, ca să zicem aşa.

Şi astăzi se petrec scandaluri pe la alegeri, se cumpără conştiinţele, se întrebuiţează toate mijloacele cele mai desgustătoare, cu toate că trăim în sfera votului universal şi a libertăţilor prevăzute cu atâta dărnicie în Constituţie.

Dar despre mecanismul care conduce în timpul de faţă, aparatul electoral, vom vorbi în partea a doua a acestei lucrări.

Am arătat până acum chipul în care se desfăşura întreaga perioadă electorală sub cele trei colegii, regim plin de triste amintiri, dar cari a avut, cu toate acestea, farmecul lui, pentru că sub acest regim totul se petrecea ca ceva normal, toţi având conştiinţa împăcată că aşa trebuia să se petreacă faptele, iar nu altfel.

Sântem pe la sfârşitul celei de a doua decadă a

secolului al XX-lea când democratismul a luat un avânt atât de mare, în cât a devenit chiar o îngrijorare.

Reformele cele mai salutare s'au înfăptuit la noi în țară, așa că nu se mai poate zice că sântem o națiune înapoiată. Vot universal, improprietărire largă, drepturi politice la străini date din belșug, etc., etc., cu alte cuvinte o întreagă gamă pe portativul civilizației actuale.

Și totuși nu am putea susține cu conștiința împăcată, dacă în privința alegerilor ne-am civilizat și dacă astăzi nu e mai rău, poate, de cât înainte.

Partidul Junimist.—Petru Carp

O ramură a partidului Conservator a fost pe vremuri și gruparea junimistă care avea ca șef pe Petru Carp. Acesta ieșan de origină, s'a strămutat la București unde era considerat, și cu drept cuvânt, ca și în toată țara, un mare om politic.

Inteligența și cultura lui pe de-o parte, iar pe de alta autoritatea ce și-o crease, îl fac să fie privit ca unul din cei mai distinși bărbați de stat a cărui faimă trecuse și peste hotare.

Petru Carp a fost, într'adevăr, o figură măreață a politicei românești. Independența caracterului său ajunsese proverbială. El privea pe toți de sus și părea că-și bate joc de toată lumea. Chiar pe partizanii săi îi gratifica cu numele de *gogomani*, și aceștia fără să se formalizeze câtuși de puțin, îl

priveau ca pe un om supranatural, îl respectau, îl adorau chiar.

Intransigent în părerile sale și de-un curaj extraordinar, Petru Carp își avea o linie de conduită dreaptă, nimeni și nimic pe lume nu-l putea abate din calea sa. Nu se intimidă de nimeni, ori cine ar fi fost acela, și nu se pleca înaintea nimănui. Părerile sale asupra diferitor chestiuni de la ordinea zilei erau determinate de o anumită concepțiune ce și-o formulase, și nu admitea sub nici un chip să fie combătut, căci autoritarismul său căuta în orice împrejurări să și-l impună, cu riscul chiar de a-și pierde o situație. Și câte situații nu a pierdut acest bărbat superior prin inteligența, cultura și onestitatea sa asupra căreia nimeni nu putea să-i reproșeze absolut nimic ! Era un om dintr'o bucată, cum se zice, și cu toate acestea singurul lucru ce a rămas de la dânsul este numai amintirea ca despre un om superior ca inteligență și cultură, fără, însă, să fi lăsat o dungă care să dăinuiască și să lumineze în viitor.

Petru Carp a fost un om extraordinar pentru partizanii săi. A fost însă o flacără a cărei intensitate a luminat câte-va decenii, dar odată stinsă, n'a mai lăsat nici o urmă care să cimenteze pentru posteritate activitatea unei vieți ce se credea că va putea să transforme mersul normal al societății noastre.

Dacă ar fi fost mai puțin visător și să fi privit lumea în adevărata ei realitate, de bună seamă, Petre Carp ar fi imprimat o epocă luminoasă a cărei raze s'ar fi resfrâns asupra viitorimei neamului nostru pentru vecinicie.

Am spus că junimiștii au fost o ramură a partidului Conservator.

Această grupare, formată din elemente culte, inteligente, dar în acelaș timp intransigente, n'a putut nici odată, de cât numai în colaborare cu alte partide, să-și afirme superioritatea, și atunci, încă, numai puțin timp, căci nu voiau, acei cari urmau această grupare, să se conformeze nici mediului în care intrau, nici obiceiurilor și datinelor. Ei se credeau cei mai superiori și voiau cu orice chip să prepondereze asupra tuturor. De aceea și partidul junimist a fost în tot de-auna restrâns ca număr.

În Iași, gruparea junimistă a fost reprezentată prin elemente de mare valoare. Un Maiorescu, un Carp, un Vasile Pogor, Petru Misir, Iacob Negruți — vorbim numai de cei mai bătrâni, — alcătuiau acel vestit ceneclu în jurul căruia se adunase o pleiadă formată din talentele cele mai mari ale neamului românesc,

Dacă aceste elemente au lasat cele mai adânci

urme în cultura românească, nu se poate susține că au imprimat și în politică asemenea urme.

Gruparea politică junimistă s'a considerat în tot de-auna ca aceeași grupare formată odinioară în jurul «Convorbirilor Literare».

Numărul restrâns al acestei grupări politico-intelectuală, dar mai mult intelectuală, s'a remarcat în Capitala Moldovei mai cu seamă după căderea regimului lui Ioan C. Brătianu în 1888. De la această dată, se poate spune cu drept cuvânt că Junimiștii au început să joace un rol însemnat în arena politică.

D-l Iacob Negruți, își păstrase domiciliul politic la Iași de și dânsul se strămutase la București.

Vasile Pogor, Petru Misir, C. Meisner, Ioan Ianov și alți câțiva din cei mai în vârstă nu părăsiră Iașul, așa că în jurul lor se strânsese un mănunchiu de tineri entuziaști, culți și inteligenți cari voiau cu ori ce preț să joace roluri politice, să se afirme că pot conduce frânele Statului.

De și unii dintre cei mai în vârstă, cum a fost Tit. Maiorescu, Carp și alți câțiva, se afirmaseră puternic pe terenul politic, încă din tinerețe, unii devenind miniștri sub regimul conservator a lui Lascar Catargiu, totuși, gruparea junimistă nu s'a putut impune ca un partid de guvernământ.

Tinerii junimiști urmau în totul linia de conduită a bătrânilor lor conducători.

Pe vremuri de alegeri Junimiștii sau Constituționali cum se numiră mai târziu, căutau în tot de-auna să colaboreze fie cu Liberalii, fie cu partidul Conservator sau cu Radicalii așa că reușeau une ori câte unul doi din ei să se strecoare în Cameră sau în Senat.

Colaborau mai des cu Conservatorii, căci era o mare afinitate între aceste două partide cari mai târziu ajunseser chiar să fuzioneze, dar fără durată, căci imediat rezultatul s'a văzut: ruptura definitivă între Conservatori și Junimiști, chestiune despre care vom vorbi mai târziu.

Tinerii Junimiști

Între tinerii cari s'au remarcat în gruparea junimistă se poate menționa în primul rând *Eugen Ionescu*, fiul marelui orator Neculai Ionescu, *Canari*, *Gh. Botez* și alții.

Aceștia erau considerați ca fruntași.

Eugen Ionescu avea un dar oratoric care putea să rivalizeze cu ori cari dintre marii oratori ai țării. A fost ales deputat al colegiului al II-lea de Roman și s'a remarcat în Cameră prin cuvântările sale.

Îașul n'a avut norocul să se mândrească mult timp cu acest tânăr de mare talent căruia viitorul părea că-i surâde atât de strălucit. Surprins de o boală care nu iartă, *Eugen Ionescu* se stinge din viață tocmai când începuse să se afirme ca un mare orator și distins politician.

Canari, de asemenea a fost un talent remarcabil. După ce se distinsese în magistratură, o părăsește și devine unul din cei mai apreciați membri ai baroului ieșan.

Și Canari ca și Eugen Ionescu, a lasat frumoase amintiri în politica Iașului, fiind unul din cei mai valoroși membri ai grupării junimiste.

Moartea l'a răpus prea de timpuriu.

Gheorghe Botez, — poreclit mai târziu Sală, din cauză că atunci când lua cuvântul în vre-o întrunire publică, nu se adresa auditorului, ci Sălii, spunând: «Onorată Sală», — aproape din aceeași generație ca cei doi pomeniți mai sus, a fost un statornic și devotat membru al junimismului. El a ocupat demnități înalte în Iași și a fost ales de mai multe ori în parlament, când ca senator, când ca deputat.

Ceea ce face gloria lui Gh. Botez și a cărui nume va rămâne strâns legat de bătrâna Capitală a Moldovei, e avântul ce-l luase sub conducerea lui, instituția Creditului Fonciar Urban din Iași.

La această instituție a pus el toată inima, toată puterea lui de muncă și toată inteligența, făcând ca acest institut de Credit să progreseze pe fie care zi.

Ca primar al Iașului, în două rânduri, a căutat să aducă îmbunătățiri orașului, dând pildă de muncă rodnică și de-o cinste exemplară.

Am vorbit despre acești trei tineri junimiști ca fiind reprezentanții cei mai autorizați prin valoarea lor intelectuală și politică a grupării din Iași a lui Petre Carp.

Bătrânii junimiști, ca Vasile Pogor, Iacob Negruți Ioan Ianov, D. Rosetti, C. Meisner și alți câțiva, își aveau reputația stabilită de multă vreme. Dânșii aveau un trecut mai mult sau mai puțin glorios în politica Iașului.

Acel, însă, care s'a manifestat mai intens și care era considerat ca doctrinarul grupării junimiste din Capitala Moldovei, a fost d-*l* Petru Misir, distinsul profesor universitar și avocatul bine cunoscut.

D-*l* Petru Misir a înființat și condus mai mulți ani ziarul «*Era Nouă*». Acest ziar, de și în format mic, totuși conținea admirabile articole, cele mai multe de doctrină, scrise de d-*l* Petru Misir și de alți câțiva fruntași intelectuali ai grupării.

Din punctul de vedere al seriozității cu care era scrisă «*Era Nouă*», acest ziar, a fost, de sigur cel mai bun din toate câte au apărut în Iași.

Era mai bine zis o revistă de politică științifică, în care partea pur gazetărească era aproape cu totul neglijată. Din această cauză «*Era Nouă*» era scoasă într'un număr destul de restrâns de exemplare, dar era citită, în schimb de toți intelectualii, indiferent din ce partid politic făceau parte.

D-1 Petru Misir a fost sufletul acestei gazete, care de și apărea săptămânal, totuși prin valoarea ei politică ajunsese să steie în fruntea multor ziare din Capitala țării.

Un asemenea mod de a face astăzi gazetărie n'ar mai putea prinde. «Era Nouă» a fost o gazetă prea serioasă și era scrisă, par'că numai pentru o anumită categorie de cetitori, adică pentru intelectuali.

Ori cât de serios a fost acest jurnal totuși n'a putut pătrunde aproape de loc în opinia publică.

Cu toate aceste «Era Nouă» va rămâne ca un monument gazetăresc, care reprezintă quintesența politică a unui partid compus în marea lui majoritate numai din intelectuali, putem spune, fără a greși, de mâna întâi.

De bună seamă, gruparea junimistă a influențat până la un punct oare care, mersul politicii românești și în special politica partidului Conservator.

Polemicile conducătorului «Era Nouă» cu socialiștii, au avut un mare resunet.

D-1 Petru Misir a fost și este, înainte de toate, un reprezentant de marcă al intelectualității românești. Cultura sa vastă nu numai în domeniul juridic, în care este considerat ca un fruntaș între fruntași, ci și în celelalte domenii, literar, social și economic, a fost pusă la contribuție în nenumarate rânduri.

Și dacă n'a reușit totdeauna să fie învingător,

a fost însă un luptător curajos, care cu cinste a făcut față împrejurărilor ori de câte ori interesele grupării junimiste erau puse în cumpănă.

Se poate spune că D-l Petru Misir și mai târziu D-l P. Negulescu, valorosul profesor universitar, azi la București, — au fost singurii cari au luptat aproape neîntrerupt pentru susținerea prin presă a doctrinei junimiste. În deosebi D-l Petru Misir, a fost *gazetarul* partidului constituțional la Iași.

Nu zic că la «Era Nouă» n'au mai fost și alți colaboratori și încă de seamă..

Aceștia însă, erau mai mult niște mosafiri cari din când în când căutau să-și deie la iveală proza în care închegau articole fie de nuanță politică, literară sau economică, scrise cu mai mult sau mai puțin talent, dar cari articole, cele mai multe au fost trecute cu vederea.

Acela însă, în afară, bine'nțeles de D-nii P. Misir și P. Negulescu cari s'a distins din punct de vedere gazetăresc între colaboratorii de la «Era Nouă», a fost D-l A. C. Cuza, cari a scris o serie întreagă de articole sociale și economice și cari au avut un netăgăduit succes pe acele vremuri.

D-l A. C. Cuza vedea lucrurile mai clar și era și mai prevăzător asupra mersului evoluției poporului nostru. Aceasta se datorește fără îndoială, influenței socialiste sub care a debutat în viața sa. politică, socială și chiar literară.

Că D-l Cuza n'a putut sta multă vreme în gruparea junimistă, se explică destul de ușor prin faptul că D-sa fiind un spirit mai independent, având și o cultură a cărei bază se găsea la Școala Socialistă, nu se putea împaca cu doctrina junimistă care în privința reacționarismului nu se deosebia aproape de loc de partidul Conservator.'

De aceea l'am văzut pe D-l Cuza părăsind pe junimiști și căutând apoi să devină cu totul independent de ori ce partid politic, până când a reușit să strângă în jurul seu o seamă de cetățeni cu ajutorul cărora încercase să pună baza unui partid antisemit.

Dar despre aceasta vom vorbi mai la vale.

Ori cum ar fi, însă, D-l Cuza rămâne unul din aceia care a contribuit în destul de largă măsură la gloria gazetei junimiste «Era Nouă».

Partidul junimist a avut de sigur oare care bine-făcătoare influență asupra spiritului românesc, aceasta e de netăgăduit.

Puținii sei membri, erau, însă, personalități marcante din toate punctele de vedere, fiind ca niște reminiscențe ale vechii manifestări intelectuale de la «Convorbirile Literare».

Cu toată superioritatea celor mai mulți dintre junimiști, aceștia n'au putut să se afirme ca un

partid de guvernământ, cum a fost partidul conservator și partidul liberal care este și astăzi cel mai puternic și singurul partid serios de guvernământ din țară.

Ceea ce însă a influențat în chip covârșitor asupra politicei noastre, nu partidul junimist a putut influența, ci anumiți junimiști, cari prin personalitatea lor superioară din punct de vedere intelectual și social, cum au fost Maiorescu, Carp, Marghiloman, V. Pogor, au contribuit, prin colaborarea lor cu partidul conservator la gloria de odinioară a acestui partid de guvernământ care astăzi a dispărut cu totul.

Iașului i-a fost dat să se bucure de onoarea că tot din sânul său a luat naștere și gruparea junimistă, ca și grupările socialistă și radical-democrată.

Junimiștii în alegeri

Junimiștii au fost aproape în tot de-auna niște rezlețiți cari așteptau mereu să strângă rândurile unui partid mare pentru ca să poată deveni în stare ca să guverneze țara.

Au fost niște visători cari cu tot intelectualismul lor superior și recunoscut de toți, n'au putut nici odată să devină un partid de guvernământ statornic cum a fost partidul conservator și cum este și astăzi partidul Național-Liberal.

Adversari când ai liberalilor, când ai conserva-

torilor, Junimiștii încercau să profite de împrejurări pentru a căpăta când și când câte un loc în parlament. De aceea și erau recunoscuți pe vremurile lui Ioan C. Brătianu, ca miluiți ai partidului și guvernului liberal.

Repetăm, că un Maiorescu, Carp, Marghiloman, C. Arion au fost dintre marile figuri ale parlamentului român. Aceștia, și în deosebi cei doi dintâi, și mai cu seamă Maiorescu, au lăsat urme adânci în conducerea țării.

Niciodată, însă aceste personalități ilustre nu s'au putut manifesta prin propria lor forță de partid, ci în colaborare tot de-auna cu partidul conservator.

Pe vreme de alegeri, Junimiștii căutau colaborarea cu celelalte partide. Ei stăteau la pândă și căutau să vadă unde trage mai greu balanța.

I-am văzut colaborând în Iași la alegeri, când cu liberalii, când cu conservatorii mai des, când cu radicalii și cu socialiștii, dar păstrându-și în tot de-auna independența, în ceea ce privește manifestarea lor ca partid, imediat după alegeri.

Junimiștii erau oameni subțiri, fini cum s'ar zice și de aceea în perioada electorală, de și în colaborare cu alții, totuși căutau să se poarte mai delicat, mai cu mânuși, având aierul de a condamna moravurile electorale de pe atunci, ceea ce, însă, nu-i împedeca să profite de aceste moravuri pentru ca să se poată strecura în parlament.

La Iași cartelurile electorale dintre junimiști și cu celelalte partide se făceau în tot de-auna. Nu știu minte, dacă vre-odată Junimiștii s'au prezentat în vre'o alegere, bazați numai pe propria lor forță electorală.

Tot de-auna ti vedeai când cu liberalii, când cu conservatorii, când cu radicalii sau socialiștii.

În întrunirile la cari luau parte junimiștii în timpul perioadei electorale dânsii căutau să-și motiveze mai întâi cauza ce i-a făcut să se carteleze și apoi încercau să facă teorii asupra modului cum trebuie guvernată țara, ferindu-se în tot de-a una de a da vre-o soluție practică, cum făceau bunăoară conservatorii, liberalii și radicalii.

Ei voiau să planeze de-asupra tuturor dându-și aiere de superioritate față de celelalte partide.

De și se arătau refractari, în aparență bine'nțeles, când discutau cu membrii altor partide, cu privire la mijloacele ce se obicinuiau pe atunci pentru «convingerea» alegătorilor, totuși, nu se dădeau la o parte și întrebunțau și ei aceleași mijloace, conrupțiunea sub toate aspectele ei și aceasta, fără a roși de altfel.

În discuțiile lor, academice în formă, tunau și fulgerau contra decăderii morale în care se găsea alegătorul român, dar cu toată această protestare, nu scăpau prilejul că atunci când aveau nevoie

de alegători, să se supună și ei, repet încă odată, moravurilor noastre electorale.

De altfel nici nu căutau să facă școală cu alegătorii pentru ai lumina și scapa de decadența în care se găseau sub regimul de tristă memorie a celor trei colegii de odinioară.

Și Junimiștii rupeau bancnotele în două și dădeau jumătate alegătorului sub rezerva că i-o va da și cealaltă jumătate dacă-i va vota «cum trebuie».

Asemenea făceau fel de fel de făgădueli alegătorilor, așa că în această privință de corupere nu se deosebiau de loc de bătrânele noastre partide de guvernământ, ba, spuneau unii, că de mulțori chiar le și întreceau.

Această purtare, însă, nu-i împiedeca de loc că după ce treceau alegerile să privească de sus și cu dispreț pe cinstitul alegător cari-i votase.

D-1 Iacob Negruți

Dintre candidații de pe vremuri ai junimiștilor, acela care înțelegea mai bine politica și se ocupa cu tot dinadinsul de alegători căutând să-i cultive pentru ca să-i aibă în totdeauna la dispoziție în timp de alegeri, a fost fără'ndoială, *DI. Iacob Negruți*.

Acesta de și junimist de marcă, fiind chiar unul

dintre înființatorii acestei grupări, totuși în materie electorală avea alte păreri cu desăvârșire opuse de a celorlalți junimiști.

Dl. Iacob Negruți, înainte de a părăsi Iașul, și chiar după ce l'a părăsit, a căutat să steie în strânsă legătură cu alegătorii. Era, după cum se spunea, omul cel mai îndatoritor, simpatic și gata ori când să vină în ajutorul cuiva. Deaceea și ajunsese o figură populară.

De cum începea perioada electorală, dânsul se găsea neîntrerupt, ziua și noaptea, într-o febrilă agitație.

De dimineață și până seara căuta să viziteze pe alegători, convingându-i pe unii cu vorba și cu făgădueli, pe alții cu mijlocul bancnotelor rupte în două. Dl. Iacob Negruți se conforma în această privință, fără absolut nici o rezervă, moravurilor electorale de pe atunci. Dnsa era omul practic cu desăvârșire. Nu se uita la ce spuneau ceilalți junimiști, care după ce treceau alegerile nici nu mai voiau să știe de bieții alegători.

Dl. Iacob Negruți continua înainte să se ocupe de interesele alegătorilor.

Ca deputat s'au senator, dânsul era în permanentă acțiune pe la diferitele ministere și alte autorități, căutând să servească pe aceia cărora li ceruse votul.

În această privință, după cum am spus, se deosebia cu totul de ceilalți din gruparea junimistă.

D-sa, o repet, era om practic. Se gândea și la «ziua de mâine» nu numai la cea de azi, când avea nevoie.

După cum se vede, bătrânul nostru academician a fost, pe vremuri, în ce privește bucătăria electorală, un admirabil și veritabil coleg al marilor electori liberali și conservatori.

Se poate afirma cu drept cuvânt că Dl. Iacob Negruți a fost singurul adevărat elector în toată puterea cuvântului, a grupării junimiste din Iași.

Fără D-sa, alegerile pentru junimiști n'ar fi însemnat absolut nimic. Deprinși a colabora cele mai de multe ori cu guvernul, ori care din cele două partide de guvernământ ar fi fost la putere, dânsii nu se interesau de cât numai în cele câte-va zile ce precedau alegerea, iar apoi nu mai voiau să știe de nimic.

Această linie de conduită a junimiștilor, e poate și una din cauzele impopularității lor.

Gruparea junimistă, cu tot intelectualismul de care făcea atâta caz, n'a putut parveni nici odată ca să se afirme, cum am mai zis-o, ca un partid serios de guvernământ.

Aceasta s'a văzut și mai târziu, când Petre Carp a fost însercinat cu formarea guvernului, și când

a fost ales chiar șeful întregului partid conservator. N'a putut rezista, pentru motive bine cuvântate, și în primul loc acela că nu s'a încrezut nici odată în masa poporului.

Înceind acest capitol al politicei junimiste, putem spune că gruparea aceasta nu s'a ilustrat nici odată ca un partid, ci numai prin personalitatea uriașă a unui Tit Maiorescu, Petre Carp, și mai târziu prin aceea a unui Gherman și Costică Arion.

Totuși în politica generală a țării noastre, grupul junimist a avut un loc de onoare prin aceea că membrii săi făceau parte dintre cei mai iluștri intelectuali pe cari i-a avut neamul românesc.

Ioan Creangă în alegeri

Ion Creangă, marele prozator moldovan, a fost considerat ca făcând parte din gruparea junimistă, ca unul ce fusese colaborator al «Convorbirilor Literare».

De sigur că inima și sufletul seu erau mult mai apropiate de această grupare politică, de cât de ori care alt partid.

Cu toate acestea, în perioada electorală Ion Creangă se manifesta în chip sgomotos, luând parte la toate întrunirile de prin măhălăli, indiferent de cine erau ele convocate.

Dânsul iubia poporul de jos pe care-l ajuta în tot de-auna, umblând pe la toate autoritățile pentru ca să-i caute dreptatea.

Pentru Creangă iera indiferent dacă un alegător de prin măhălăi era partizanul unui partid sau altul. El se interesa de fie care și făcea o gălăgie nemai pomenită când vre un demnitar de la vre-o autoritate nu-l asculta și nu-i dădea dreptate, pe care de altfel, nu pentru el o cerea, ci pentru cei nevoieși.

La întruniri lua regulat cuvântul și vorbea în graiul lui popular, despre nevoile și nacazurile celor oropsiți. El nu se intimidă, și ce avea de spus, o spunea pe șleau, căci era deplin încredințat că rostește adevărul, și nu cerea altă ceva de cât să se facă dreptate.

De multe ori întrunirile electorale la care azista Creangă, erau un deliciu. Întreruperile sale cu rost și cu humor în acelaș timp, făceau de multe ori pe orator să-și peardă cumpătul și să nu mai poată continua cuvântarea.

Atunci, însă, când marele povestitor lua cuvântul, sala îl asculta cu atenție, căci toți știau că el vorbește pentru interesul obștesc. Să-l fi ferit D-zeu pe vre un adversar să-l întrerupă, c'apoi Creangă nu mai avea rezerve, îl făcea să-și eie lumea în cap și să apuce la fugă fără a se mai uita înapoi.

Creangă era, nu un agent electoral în înțelesul obicinuit al cuvântului, ci un cetățean conștient de drepturile sale. El căuta ca să dezvolte în alegători sentimentul conștiinței, și să-i facă să-și deie seamă

că a fi alegător, nu înseamnă a fi un simplu instrument al guvernului sau al vre unui alt partid politic.

De aceea Creangă făcea atâta tapaj.

În perioada electorală el era în elementul său. Atunci să-l fi văzut pe burtăhănosul fost diacon, cum de dimineată și până'n noapte cutriera măhă-lălile, căutând să convingă pe alegători ca să voteze candidații pe cari îi credea el că merită să fie aleși.

Dânsul avea mare trecere și de multe ori alegătorii vizitați de Creangă, îi urmau sfatul când se duceau la vot.

Nici odată, însă, Creangă n'a ocupat vreo demnitate politică, n'a fost nici consilier comunal, nici județan macar. El nu umbla după asemenea lozmale, cum s'ar zice, și se mulțumea numai cu dăscălia lui de la școala primară.

Dacă făcea politică, o făcea din convingerea intimă că trebuie să-și îndeplinească o datorie sfântă de cetățean, conștient de drepturile sale, dar nu râvnea profituri materiale.

Din acest punct de vedere Ioan Creangă a fost adevăratul cetățean, cum foarte puțini se găseau și atunci prin Capitala Moldovei.

Colaborarea radicalo-junimistă

La alegerile comunale din 1892 radicalii în colaborare cu junimiștii pun mâna pe Primărie, for-

mând un consiliu comunal care a făcut epocă în analele politice ale Iaşului,

S'au ales în acel consiliu comunal mulţi tineri radicali şi junimişti, cu toţii dornici de muncă şi gata a întâmpina ori ce, numai ca să poată aduce oraşului o îmbunătăţire reală şi a pune bazele unei gospodării cinstite şi folositoare.

Primar este ales Vasile Pogor unul din bătrânii junimişti care odineoară, împreună cu Maiorescu, Carp şi cu D-l Iacob Negruţi, a înfiinţat «Convorbirile Literare» precum şi Cercul Junimea.

Între consilierii junimişti se disting Eugen Ionescu, Mavrodin, Jean Ghica şi alţi câţi-va, iar dintre radicali cităm pe Al. Bădăreanu, C. Faur, Dr. Rizu şi alţii.

Vasile Pogor era o figură cunoscută în Iaşi, căci fusese, până atunci, ministru şi în mai multe rânduri ales în parlament.

Ca primar se impunea, pe de-o parte prin marea lui personalitate de om cult, prin cinstea lui şi prin autoritatea de care se bucura în toate părţile,

Având un admirabil bun simţ, Vasile Pogor a căutat să contribuie cât mai mult la realizarea punctelor programului comunal pe care şi-l impuseră ambele grupări colaboratoare.

Una din cele mai principale opere pe care a înfăptuit-o acest consiliu al Comunei Iaşi, a fost clădirea şcoalelor primare, în urma insistenţelor

depuse mai cu seamă de radicali și în special de regretatul Constantin Faur, care în tot de-auna după aceea, își făcea un titlu de glorie.

Asemenea, tot sub acest consiliu, după propunerea veterinarului comunei, Gh. Jocu, se hotărâște construirea unui abator model care a și fost mai apoi clădit după toate indicațiile date de Jocu, astfel că acest abator, făcut după toate cerințele moderne de atunci putea să rivalizeze cu ori care altă clădire similară din apusul Europei. Opera aceasta se datorește în totul lui Jocu, care prin activitatea și stăruința ce și le pusese, ajunge să-și vadă realizat visul său, împodobind bătrâna Capitală a Moldovei c'un adevărat monument care poate și astăzi servi ca model tuturor orașelor din țară.

Tot sub acest harnic consiliu Comunal, s'au mai adus multe și reale îmbunătățiri orașului nostru.

Una din cauzele acestei îmbelșugate activități comunale, e, fără îndoială, și aceea a entuziasmului tinerilor radicali și junimiști, cari prin idealismul lor sincer și dorința de a se manifesta ca elemente creatoare, au căutat să aducă la îndeplinire un întreg program de gospodărie comunală, și putem spune, în toată conștiința, că au reușit pe deplin.

Rar s'a mai văzut după aceea un consiliu comunal care să fi lucrat cu atâta tragere de inimă

și să fi adus orașului Iași atâtea îmbunătățiri. Doar consiliile comunale de sub primariatul lui Nicu Gane, care a fost unul din cei mai mari primari pe care l'a avut Iașul vre-odată, se pot compara cu acela de sub colaborarea junimisto-radicală.

Mișcarea antisemită.—D-l A. C. Cuza

D-l A. C. Cuza, după ce a părăsit pe Socialiști unde fusese unul din principalele elemente distingându-se ca un talentat poet în paginile «Contemporanului», în care a publicat vestitele sale monoloage care au făcut pe vremuri mult zgomot, precum și câte-va poezii lirice și mai cu seamă sociale, între care s'a remarcat pe atunci versurile cari aveau ca titlu: «La mormântul meu», în care se găsește și faimoasa strofă:

«La mormântul meu prieteni lasați popii toți să vie,
Dar le spuneți că 'n viață gândul meu a fost ateu,
C'am privit religiunea ca o goală comedie,
Spovedania minciună și prohodul o prostie,
Și că cerul pentru mine a fost fără Dumnezeu».

își schimbă cu totul părerile de altă dată, devenind un bigot chiar, al creștinismului.

Trebuie de remarcat că D-l A. C. Cuza este primul și singurul până azi, poet român care a cântat cu atâta ușurință și talent ateismul, în versuri admirabile ca formă.

În această privință, adică în ce privește poezia ateistă, D-sa e un novator în literatura românească.

După ce a părăsit apoi pe Socialiști, trecând în gruparea junimistă în care de asemenea s'a manifestat ca un factor însemnat, colaborând cu mult succes la «Era Nouă», gazeta junimiștilor ieșeni, după ce iarăși, după câți-va ani, părăsind și această grupare, și rămâne cât-va timp un izolat, D-l Cuza își formulează un program politic având la bază doctrina naționalismului sub forma celui mai aprig antisemitism.

În jurul său încep a se strânge tineri studenți, precum și câți-va profesori și mai mulți cetățeni și înjgheabă astfel, cu timpul, un partid cu veleități chiar de guvernământ.

Incetul cu incetul propaganda zisă naționalistă dar sub aspectul antisemitismului, începe a se întinde, fără însă, să prezinte vre-un caracter grav, cu toată încercarea unor pescuitori în apă tulbure de a da o formă accentuată prin manifestări ce aveau drept consecință spargerea de geamuri și molestarea câtor-va evrei.

Acei însărcinați cu menținerea liniștei și a siguranței cetățenilor, nu prea dădeau mare importanță acestor încercări de manifestație antisemită, mai cu seamă că nici unul din cele două partide de guvernământ nu priveau lucrurile decât ca niște simple copilării, sau încercări neputincioase ale unor naționaliști prea svăpălați, cari nu puteau fi luați în serios. Această propagandă antisemită,

prindea totuși rădăcini în lumea creștină de prin măhălăile mărginașe ale orașului, până ce în ziua de 16 August 1899 s'au produs evenimente de așa natură în cât a dat de gândit serios conducătorilor Statului.

În acea zi are loc în sala Circulul Sidoli o mare întrunire publică convocată de un comitet adhoc în fruntea căruia se găsea răposatul maior Manolescu – Mladian, D-l A. C. Cuza, considerat atunci ca șeful antisemiților, studentul Lascar Tărbăbuță precum și alți câțiva cetățeni și studenți.

Intrunirea a fost populată cu foarte mult popor și în special cu mahalagii de la periferia orașului.

Oratorii cari s'au perindat la tribună au fost de-o vehemență neînchipuită la adresa populațiunei evreești.

Cu toate acestea, nimeni nu credea că această întrunire va avea imediat ca rezultat o manifestație zgomotoasă pe străzile orașului, urmată cu spargerea geamurilor de la prăvăliile și casele evreilor. Au fost de asemenea mai mulți răniți și dintr-o parte și din alta.

La cârma țării se găseau atunci conservatorii, prefect al Poliției ieșene era D-l Nicu Cananău.

Autoritățile de și au fost înștiințate din vreme despre această întrunire cu caracter antisemit, totuși nu puteau crede că se va ajunge la un așa rezultat care să amenințe pentru moment liniștitul nostru

oraș, și ntr'adevăr lucrurile luaseră o întorsătură îngrijitoare.

Intervenind autoritățile în drept, de și după ce se produsese scandalul, s'a pus capăt tulburărilor, prin arestarea a câtorva studenți și mahalagii cari au și fost dați în judecata Curței cu juri, care, însă i-a achitat, cum se întâmplă mai totdeauna în asemenea împrejurări.

Cu toate că această manifestație cu caracter anarhic n'a produs efectul la care, de sigur, se așteptau aceia cari l'au provocat, totuși, a avut un mare răsunet în țară și în străinătate, unde anumiți interesați căutau să ponegrească țara prin anunțarea în presa străină că s'ar fi ucis un număr mare de evrei și s'ar fi devastat sute de case.

E de prisos să mai adăogăm că și'n oare care presă din București, aceea cu caracter zis independent, s'au anunțat multe neadevăruri, dându-se o proporție exagerată mișcării antisemite de la Iași.

Ziarele străine au dus atunci o campanie violentă contra României ca și cum s'ar fi petrecut lucruri de așa natură în cât să fi pus în cumpănă înseși existența Statului.

De altfel, asemenea campanii s'au dus și se duc și astăzi, contra țării, de către anumiți interesați ce caută să speculeze și să profite pentru ași satisface interesele pur personale.

Aceasta e fapt precis, ori cât ar căuta zișii

«independenți» să se ascundă sub masca democratismului și a umanitarismului.

Asupra acestei chestiuni vom vorbi pe larg mai la vale.

Naționalismul așa cum trebuie să fie înțeles de ori ce bun cetățean, cu dragoste de pământul acestei țări, este de cele mai multe ori confundat cu antisemitismul care, nu trebuie privit ca o doctrină serioasă.

Nu se poate concepe ca un bun și serios cetățean să nu fie, înainte de toate, naționalist, adică să țină la pământul în care s'a născut, crescut și trăit toată viața. Ar fi o crimă pentru acela care n'ar corespunde acestui sentiment.

La noi s'a confundat mai totdeauna naționalismul cu antisemitismul, și din această cauză s'a produs foarte de multe ori o confuziune care a avut drept rezultat manifestări ce nu cadrau de loc cu firea blândă și îngăduitoare a Românului.

Nu putem susține că mulți din antisemiții de la noi n'ar fi sinceri în modul lor de a vedea, dar aceștia sânt tocmai acele spirite care sânt departe de a avea o concepție serioasă, bazată pe fapte concrete care ntr'adevăr să-i îndrituiască de a propaga ura și disprețul cătră aceia cari li se par că ar căuta să distrugă tot ce este băștinaș, național și românesc în această țară.

Că sânt și dușmani cari caută să ne zugrume, aceasta este un adevăr ce nu poate fi pus la îndoială. Dar în contra acestora, avem, slavă Domnului, destule legi, sântem destul de îngrădiți, așa că pericolul nu este atât de groaznic după cum încearcă să ni-l arăte unii dintre antisemiți.

Sânt, însă, și unele spirite cu pretenții de cultură, de savanți chiar, cari orbiți de patimă sau calculați mai de grabă pentru a ajunge la oare care situații și ași face popularitate, nu vor cu nici un chip să privească problema socială, economică și culturală a neamului nostru, de cât numai prin prisma antisemitismului.

Aceștia, își dau perfect seamă că antisemitismul propagat de dânsii e o platformă pentru ași satisface anumite interese personale, iar nici de cum în folosul neamului nostru.

Ceea ce e trist, însă, această plantă otrăvitoare prinde rădăcini și se aclimatizează cu multă ușurință în pătura incultă de prin măhălăli, mai cu seamă.

Asemenea și o parte din tineritul nostru studios, pășește pe această cale periculoasă, în loc să-și caute de carte și să lucreze în spiritul adevăratului naționalism, prin propagarea în pătura de jos a sentimentelor noastre cu adevărat naționale.

Ce n'ar putea face pentru popor această tinerime dacă ș'ar înțelege cum trebuie menirea ei!

A sparge geamurile de pe la casele acelor ce-i crede că ni sunt dușmani, ai molesta când ne cad la îndemână, ai opri să asculte cursurile profesorilor la Universitate, a face grevă atunci când autoritățile în drept intervin pentru a se pune capăt unei stări de lucruri cari numai cinste nu ni pot face, ca popor civilizat cum ne pretindem, nu e o soluție, nici din punct de vedere național, nici din punct de vedere umanitar.

Înainte de toate se cere ca să nu se provoace în țară perturbare, ceea ce, din nefericire, de o bucată de vreme, avem, și aceasta datorită, bine înțeles acelor cari caută să folosească personal, fără să-și deie seamă că prin asemenea procedee se aduce stânjenire bunului mers al treburilor din înăuntrul țării, și amenințări din partea dușmanilor de peste hotare.

Tinerimea, cea universitară mai cu seamă, ar trebui să cugete mai serios și să caute cu tot dinadinsul ași da seamă de pericolul ce poate să aducă o asemenea manifestare care n'are la bază altă ceva de cât îndrumarea spre decaderea morală, socială, economică și culturală a poporului nostru.

Astăzi, mai cu seamă, în urma războiului care ne-a strâns pe toți Români în hotarele noastre etnice, avem nevoie mai mult de cât ori când să trăim în liniște și armonie și să căutăm a ne reface pentru ca să ajungem cât mai repede la normalizare.

Și pentru aceasta se cere bun simț înainte de ori ce, se cere cultură serioasă, dor de muncă și dragoste adevărată pentru neam și țară.

În asemenea condițiuni, putem spune numai, că ne îndeplinim datoria de buni români, de buni naționaliști, și atunci nici aceia pe care-i socotim dușmanii noștri din lăuntru, nu vor mai da ocazia ca să se pună în gardă socotindu-ne pe noi ca dușmanii lor.

A munci pentru rădicarea morală, economică și culturală a poporului, înseamnă a face naționalism și acest naționalism trebuie să fie călăuza ori cărui bun cetățean român.

Altfel cădem în ridicol, ne distrugem și rămânem în urmă cu progresul, cu civilizația.

Aceste spuse, să trecem mai departe și să vedem cum s'au perindat diferitele evenimente în Capitala Moldovei.

Ruptura între socialiști

Partidul socialist condus de D-**l** Ioan Nădejde și de mult regretatul Vasile Gh. Morțun, începuse de câțva timp să se cam sdruncine, mai cu seamă că D-**l** I. Nădejde plecase la București unde luase conducerea ziarului «*Lumea Nouă*», prima gazetă socialistă română cotidiană.

Între conducătorii Ioan Nădejde și V. Gh. Morțun pe de o parte, și alte câte-va elemente ce pretindeau că sunt și ele conducătoare, pe de altă

parte, se ivește o gravă neînțelegere care duce la o ruptură definitivă între socialiști.

Între acei cari au provocat ruptura în partid, trebuie menționat în primul rând D-l Dr. Ghelerter care și astăzi, încă, continuă să lupte în rândurile grupărei socialiste moderate.

D-rul Ghelerter împreună cu Max Wexler și alți câți-va tineri din Iași, scot ziarul «Lumina», organul de publicitate a disidenței socialiste. Acest ziar, însă, cum era și firesc, n'are viață lungă, căci după cât-va timp dispare.

Asemenea nici «Lumea Nouă», ziarul cotidian oficial al partidului socialist român, nu mai poate rezista. După câți-va ani e nevoit, dar, să-și înceteze aparițiunea, mai cu seamă că D-nul Ion Nădejde și reposatul Vasile Gh. Morțun se convinseseră că, în împrejurările de atunci, o luptă ori cât de îndârjită contra partidelor de guvernământ, Liberal și Conservator, nu poate duce la nici un rezultat favorabil, ceea ce îi face ca împreună cu majoritatea partidului socialist să încerce a se apropia de partidul liberal în care vedeau, și se convinseseră, că numai prin acest partid se poate ajunge la o soluțiune care să satisfacă până la un punct oare care revendicările democratice ale *socialiștilor români*. Ramura socialistă în frunte cu D-rul Ghelerter a continuat lupta și o continuă și astăzi cu multă patimă contra partidului național

liberal, cu toate că acest mare și vechiu partid de guvernământ a înfăptuit cele mai salutare reforme democratice în țara aceasta, dând votul universal, făcând improprietărirea țărâniei și egalând în toate drepturile Românilor, pe străini.

Ceea ce au înțeles pe deplin adevărații socialiști români, cu D-nl Ioan Nădejde și V. Gh. Morțun, e faptul că evoluția socială nu se poate face de cât pe cale normală, iar nici de cum prin revoluții sau încercări anarhice cum vor comuniștii și bolcevicii.

Acest lucru, pare că nu-l prea înțeleg, sau poate chiar nu vor să-l înțeleagă socialiștii ziși moderați de la noi din țară, în fruntea cărora se găsesc D-nii Dr. Ghelerter și Ilie Moscovici.

În Iași mișcarea socialistă începe să decadă, mărginindu-se numai și numai la recrutarea elementelor inculte formate din porecliiți funcționari comerciali, sau mai bine zis din băieții de prin prăvălii. Cu asemenea elemente socialismul de astăzi nu poate avea alt rezultat de cât al celei mai dezgustătoare priveliști, când vezi pe toți nechemății, pe toți inculții căutând să răstoarne starea socială existentă prin mijloace de multe ori criminale. Că se găsesc printre aceste specimene de inconștienți și unele elemente culte, dar acestea din urmă urmăresc scopuri subversive, cei mai mulți fiind în solda dușmanilor țării noastre.

Atentatul de la Senat în care ș'a găsit moartea

bunul român Dim. A. Greceanu, și alți câți-va nevinovați, nu este de cât rezultatul funest al mișcării zise socialiste condusă de acei cari caută să servească interesele străinilor, dușmani ai țării și neamului românesc.

Că unii din acești conducători nu admit mijloace de luptă, criminale, se prea poate, dar nu e mai puțin adevărat, că la școala lor au învățat elementele distrugătoare să devină periculoase, căci neînțelegând adevărata doctrină socialistă așa cum au formulat-o marii cugetători de odinioară, se dedau, unii conștient alții inconștient la acte reprobabile de ori ce minte sănătoasă.

Nu e de mirare, dar, când vedem astăzi o seamă de nenorociți care-și zic socialiști-revoluționari, sau mai bine spus, bolșevici sadea, stând la ordinele bandiților care conduc actualmente fostul imperiu rusesc, și de la cari se inspiră și vor să introducă și la noi în țară teroarea sub toate aspectele ei singeroase, pentru a se putea introna apoi un regim anarhic care să ne distrugă și țara și neamul, așa cum se petrece astăzi în Rusia.

Cu toate aceste sunt unile spirite cu pretenții de cultură care să găsească îndreptățite apucăturile unor asemenea detracați. Din fericire aceștia nu sunt români, ci străini, și în contra cărora avem, slavă Domnului, destule legi care să ne ocrotească și să-i împiedice de la criminalele lor scopuri.

Intre Socialişti şi Liberali.—D-l C. Stere

Am spus că odată Socialiştii divizaţi, ramura condusă de D-l Ion Nădejde şi regretatul V. Gh. Morţun începe să se apropie de partidul Naţional-Liberal, cu care de altfel, în vreme de alegeri se cartelau cu el.

D-nul Ion Nădejde şi Vasile Gh. Morţun, la început în entuziasmul lor tineresc, crezură că ideile socialiste vor prinde repede în România şi că în curând starea socială a ţării se va schimba conform punctelor din programul socialist.

Cu timpul s'au convins că omenirea îşi urmează evoluţia în mod normal şi că nimic în lume nu poate face ca s'o oprească în loc sau să o accelereze prin întrebuiţarea mijloacelor ori cât ar fi acestea de revoluţionare şi sângeroase.

Apropierea Socialiştilor români de partidul liberal, precum şi influenţa indirectă a radicalilor, au resfrins asupra acestui bătrân partid de guvernământ o mare binefacere, căci cu tot reacţionismul unora din conducători, a trebuit să primească multe reforme democratice pe cari le reclamau împrejurările şi timpul.

În Iaşi în această vreme îşi face apariţia un tânăr student, venit din Basarabia, care aduce o nouă îndrumare în corpul studenţiei noastre.

E D-l Constantin Stere, foasta victimă a regi-

mului țarist care l'a trimis în Siberia unde a stat mai mulți ani ca proscris politic.

Venind în Iași D-sa a fost îmbrățșat cu toată căldura de tineretul nostru de atunci, în fruntea căruia se pusese, căutând să deie o nouă îndrumare mișcărilor studențești.

Și a reușit, căci prin inteligența și cultura lui superioară, prin simpatia ce o radia în toate părțile, ca român basarabean și ca om, prin înfășurarea lui originală, purtând o barbă bogată, mustăți stufoase, și cu greutatea de a se exprima în românește, atrăgea asupra sa toate privirile și toți căutau să se apropie de el.

La întrunirile studențești, simpaticul bășărabean se impusese mai mult ca ori cari altul. Cuvântările sale erau rostite din toată inima, și convingerea adâncă a celor ce susținea era dovada cea mai bună că tineretul nostru universitar trebuie să-și schimbe îndrumarea de până atunci și să intre într'o nouă fază, aceea a studentului serios care să contribuie și el la rădicarea nivelului social și cultural al țării, iar nu această îndrumare să fie apanajul numai a celor ce guvernează țara.

Prin urmare, D-l Stere aducea o notă nouă, care face o enormă schimbare în viața studențească.

Până la venirea D-lui Stere în Iași, studențimea noastră împărțită în două tabere, socialistă și naționalistă, nu se manifestase încă de cât în rare

ocaziuni, dar și atunci prea puțin pentru ca să merite adevărata admirație.

Congresele anuale studențești, făceau să se mai vorbească de ei, și în bine și în reu une ori.

Era totuși o viață studențească mult mai serioasă de cât cea de astăzi, a cărui program se mărginește acum, în primul rând, a provoca mereu greve și a căuta să impună factorilor responsabili cari conduc țara, să se conformeze motiunilor ce le votează în întruniri clandestine de multe ori, și cu caracter anarhic.

Despre viața studențească de astăzi, se va găsi de sigur, mâine, cine să vorbească și să o pună în adevărata ei lumină, fără pic de părtinire, fără nici o influență, fără să caute, nici a o ponegri din rea voință, nici a-i aduce laude care nu le-ar merita.

Viitorul e cel mai imparțial judecător; să lăsăm dar această sarcină viitorului ascuns în ziua de mâine, ca să se pronunțe în toată libertatea despre viața studențească de acum, după cum, credem, și noi astăzi, că ne pronunțăm în deplină libertate și imparțialitate despre studențimea trecutului.

Aceste spuse, să trecem mai departe la epoca studențească ieșană, marcată prin personalitatea extraordinară a studentului de atunci, Constantin Stere.

Am zis că D-l Stere aducea o notă nouă în mișcarea tinerimei noastre studioase, aceea de a

face din student un factor conștient de menirea lui și de responsabilitatea ce trebuie s'o aibă pentru viitorul țării.

Până atunci studențimea noastră, de și serioasă până la un punct în ceea ce privea îndatoririle de a învăța și trece examenele regulat, nu se interesase aproape de loc, în afară bine'nteles de cei câțiva studenți socialiști, — de a contribui la rădicarea păturei de jos a populațiunei, sau mai bine zis a țărănimii.

Singurul lucru ce-l făceau atunci studenții a fost că țineau aprinsă facla naționalismului sincer și serios, luând parte în tot de-auna la diferitele meetinguri ce adesea le provocau ei pentru a se protesta contra asuprirei românilor de peste Carpați și Prut.

Nimic de obiectat contra unei asemenea procedări, ba merită chiar toată admirația și recunoștința întregului neam românesc.

Faza în care intrase tinerimea universitară din Iași prin noua orientare dată de D-l C. Stere, e cea mai splendidă din toate fazele prin care a trecut vreodată tineretul universității noastre.

Tânărul student de atunci, C. Stere, avea un plan bine și real alcătuit în ceea ce privea rolul studentului ca factor al răspândirii culturii în păturile de jos, și mai cu seamă în pătura țărănimii.

D-sa însă, vedea și mai departe, era omul cu

vederi largi de tot și ceea ce-l preocupa în primul rând era viitorul țării, era democratizmul care-l obseda în ori ce moment, era schimbarea organizației sociale într-o alta mai bună, în care să nu mai fie apasați și apăsători, toți să muncească și toți să se bucure de binefacerile muncii lor.

D-l C. Stere înțelegea starea de fapt de la noi în țară, și de aceea gândul seu mergea până a se uni cu partidele burgheze contra cărora de altfel avea o aversiune destul de pronunțată, — numai ca să poată realiza, în parte macar, și cu încetul, unele puncte democratice din programul ce și-l alcătuisese, — căci trebuie de recunoscut, că D-l C. Stere, de și socialist-revoluționar în tinereță și ca dovadă exilarea sa de către regimul țarist, în Siberia, — totuși avea o concepție proprie asupra doctrinei socialismului.

Privirile sale se îndreptară atunci spre junimiști și iată-l într-o bună zi că se trezește colaborând la «Era Nouă» prin o serie de articole care au atras, într'u cât-va, atenția oamenilor noștri politici.

Nu trece, însă, mult timp și d-sa probabil convingându-se că gruparea junimistă nu are nici o șansă de a governa, și prin urmare, alăturându-se de această grupare, nu-și va putea realiza nici o dată visul seu scump de a contribui efectiv la democratizarea țării, se retrage de la «Era Nouă» și-și îndreaptă privirile și gândul spre partidul de

guvernământ, Național-Liberal care reprezenta adevărata burghezie românească.

În acelaș timp se grupează în jurul ei o pleiadă de tineri culți și devotați cu deseavârșire cauzei democratismului, cu care pune bazele unei grupări, sau mai bine zis, unui *cenaclu poporanist*, fără însă a rupe legătura cu partidul Socialist condus de D-l Ion Nădejde și regretatul Vasile Gh. Morțun.

Dintre tinerii de pe acea vreme cari s'au strâns în jurul D-lui C. Stere, trebuie menționat în primul rând D-nii : G. Ibrăileanu, Ion Botez, M. Carp, Dim. Patrașcanu, regretații Raicu Ionescu — Rion C. A. Teodor și alți câțiva încă.

Acest cenaclu avea mai mult un caracter literar.

Atunci apare și «Evenimentul literar» la care scrie tinerețea din jurul D-lui Stere.

«Evenimentul literar» a avut un mare răsunet în țară. Articolele d-lor C. Stere și Ibrăileanu precum și' acelea ale mult regretatului Rion, au adus o notă nouă, când s'a ivit și cunoscuta polemică dintre Vlăhuță și D-r Ureche pe de-o parte, și Anton Bacalbașa pe de alta, cu privire la problema: *Artă pentru artă, sau Artă cu tendinți*.

Despre influența ce-a avut-o revista «Evenimentul literar» asupra mișcării noastre literare de pe acele timpuri, vom vorbi mai târziu.

Să venim dar la acțiunea politică a D-lui C.

Stere și să vedem marele aport adus de d-sa în partidul liberal-național, căci, fostul șef al poporaniștilor, prin superioritatea necontestată de nimeni a personalității sale, a avut o influență covârșitoare, alături de aceea a D-lui Ion Nădejde și Vasile Gh. Morțun, asupra întregii politici românești.

Am spus mai sus că D-l C. Stere începuse să-și îndrepte privirile spre conducătorii burgheziei noastre, și'n special spre partidul Național-Liberal, urmând în această privință pe D-l Ion Nădejde și pe V. Gh. Morțun. D-l C. Stere de și încă neînregimentat oficial în partidul liberal, totuși începuse a se manifesta pe față, fie prin presă, fie prin întruniri publice. Mai mult încă, d-sa primește să figureze pe lista Consiliului comunal liberal, și este ales chiar ajutor de primar în care demnitate s'a remarcat în chip deosebit, fiind unul din cei mai buni membri ai administrației pe care i-a avut comuna Iași.

Odată făcut acest pas, nu mai era nici o îndoială pentru nimeni că d-sa se va înscrie în partidul Național Liberal împreună cu socialiștii cari urmau pe V. Gh. Morțun și D-l Ion Nădejde. Și într'adevăr faptul se îndeplinește curând.

O nouă viață începe par'că a trăi vechiul și marele partid Național-Liberal. Influența Socialiștilor este uimitoare, totul începe a se transforma.

în acest partid. O altă mentalitate se produce, mai ales în tineretul partidului care începuse să vadă zorile unei noi îndrumări spre o viață cu totul alta de cât cea de până atunci.

Curentul democratic introdus de socialiști porecliți cu numele de *tinerimea generoasă*, începe a cuprinde tot partidul, și însuși Dim. A. Sturdza, care ori ce s'ar spune a fost un reacționar, începe a se convinge mai de voie, mai de nevoie, că democratizarea partidului și a țării se impune și ori ce împotrivire este de prisos.

Totuși, Dim. A. Sturdza împreună cu mai mulți fruntași, unii din ei foști pe vremuri colaboratori ai marelui Ion C. Brătianu, încearcă să temporeze cât mai mult curentul democratic, prin fel de fel de chipuri, dar fără să poată reuși, căci democratismul se încuibase adânc în partidul liberal.

În acelaș timp Gh. Panu fuzionează cu partidul Conservator și caută să introducă și în acest partid reacționar, curentul sănătos al democrației și trebuie de recunoscut că s'a reușit. Marele român și barbat de stat Take Ionescu, pe atunci un factor preponderent în partidul Conservator, nu se arată de loc refractar noului curent, ci din potrivă îl ajută pe cât îi sta la îndămnă.

Trebuie de știut că în partidul conservator, reacționarismul forma adevărata doctrină politică, de la care bătrânii conducători, în frunte cu neui-

tatul Lascar Catargiu, nu voiau, cu nici un chip, să se abată câtuși de puțin.

Take Ionescu prin superioritatea inteligenței și spiritului seu modern, privea situația dintr'un punct de vedere mai înalt și era convins că o schimbare se impune în conducerea partidelor, cari trebuiau să se călăuzească după cerințele timpului, să primească oare care reforme și să se pună în concordanță cu noile idei democratice.

Faptul că și în partidul conservator, începuse, grație lui Gh. Panu și Take Ionescu să pătrundă oare care spirit de democratizare, a dat înbold și mai mare tinerimei generoase din partidul Național Liberal spre a păși cu pași repezi spre noile reforme binefăcătoare pentru țară.

Tinerii liberali din partid, în frunte cu în veci neuitatul Ioan I. C. Brătianu, se pun cheazășie pentru a se accelera cât mai curând de a se aduce la îndeplinire punctele mai principale ale democratismului.

Din acest moment situația politică a lui V. G. Morțun și a D-lui C. Stere începe să prepondereze în partid.

Se pun bazele unui nou program de guvernământ și cu toată opunerea îndârjită a lui Dim. A. Sturdza și a câtorva din bătrânii noștri reacționari, totuși se reușește, și astfel marele partid Național Liberal își înscrie în program reforma electorală prin in-

introducerea votului obștesc, improprietărirea și alte câteva reforme democratice.

De și Sturdza reușise până la un punct să temporizeze aceste reforme, căci el privea realizarea lor într'un viitor prea îndepărtat, totuși tinerimea liberală nu se descurajase, ci, dimpotrivă iea un avânt și mai mare pentru aducerea la îndeplinire a noului program.

La Iași în special, curentul democrației se accentuiază din ce în ce mai puternic.

Personalitatea D-ului C. Stere se impune din zi în zi tot mai mult, atât la București cât și la Iași.

De și înregimentat în partidul Național Liberal, totuși D-l Stere nu-și uită cenaclul literar, pe care, de altfel începe a-l transforma într'o bisericuță politică, formând, nu o disidență, ci un fel de stat major care privea prea de sus organizația liberală.

Incunjurat numai de intelectualii foști socialiști, d-sa aproape nici nu voia să știe de ceilalți membri.

Blândul și neuitatul Petru Poni, președinte pe atunci al clubului liberal din Iași, om cu multă prevedere, bun simț și cu tact, este, încetul cu încetul minat de pretinsul stat major al liberalilor din Iași.

Intrigi peste intrigi, cancanuri peste cancanuri se petrec zilnic pentru ca Petru Poni să lese șefia partidului, ceea ce s'a și întâmplat mai târziu într'o atmosferă destul de sgomotoasă.

Nu voi căuta să inzist asupra acestei chestiuni, lăsând ca alții, într'un viitor mai mult ori mai puțin îndepărtat, să vorbească cu nepărtinirea omului neinfluențat de sfera de acțiune în care se petrec faptele.

D-l Constantin Stere devine, prin urmare, nu șef al organizației Național-Liberale la Iași, ci mai mult: un adevărat stăpân, un satrap — ierti-mi-se expresia, — înaintea căruia nici un membru din club, chiar dintre cei mai bătrâni, — din cari unii erau o glorie a neamului românesc, cum au fost un Nicu Gane, un Poni, un Pandele Zamfirescu etc. — nu puteau să-și spună cuvântul în toată libertatea, cum fusese până atunci sub șefia unui Gheorghian, Gh. Mârzescu și Petre Poni.

D-l C. Stere trona prea de sus, considerându-se ca un Joe Olimpicul, pentru care toți muritorii de pe pământ nu însemnau nimic,

Închis în cabinetul revistei «*Viața Românească*, — revistă despre a cărei influență binefăcătoare asupra mișcării noastre culturale vom vorbi mai încolo, — și încunjurat de cei cinci-șase intelectuali de marcă, hotărea și dispunea de întregul partid de la Iași, al cărui șef era.

Autoritarismul și-l împusese mai mult prin un fel de teroare, căci D-sa nu voia să cunoască nici macar membri clubului, pe care-i considera ca niște

simple instrumente de care să dispună după bunul
seu plac.

De altfel, D-1 Stere nu înceta să-și facă aureola
de mare democrat, de om providențial, de cel mai
mare politician al neamului românesc. Pentru d-sa
părea că fruntașii partidului Național Liberal, acei
cari au dus pe umerii lor toată greutatea și cari au
contribuit la rădicarea țării prin marile lor servicii,
nu înseamnă nimic, și-i considera ca pe niște simple
cantități neglijabile, de care nu voia să țină absolut
de loc seamă.

D-1 C. Stere începuse să se creadă singurul
om din țara românească în stare de a o conduce,
singurul democrat, singurul maistru care să deie
direcția încotro trebuie să meargă Statul. Toți cei-
lalți nu prețuiau în ochii sei absolut nimic. Se
credea, prin urmare, unicul, zeul înaintea căruia
nimeni nu trebuia să i se opui.

Că a avut o influență destul de mare asupra
conducătorilor țării, e de netăgăduit. Spiritul seu
autoritar, cultura sa vastă și în multe direcțiuni,
inteligența-i superioară și mai ales curajul cu care
aborda ori ce chestiune și pe ori cine, au făcut
din d-sa un om de temut, un om de care trebuia
să se țină seamă în ori ce împrejurări, și poate că
aceste calități cu care este înzestrat, au fost, până
la un punct oarecum de folos și pentru partidul
Liberal-Național, și pentru țară.

Nu putem contesta și nu se va găsi nimeni care să-i conteste marile sale calități. Dar nu e mai puțin adevărat că această atitudine de satrap, a avut și o influență dezastroasă, din multe puncte de vedere.

Am spus mai sus că D-l C. Stere considera membrii clubului Național-Liberal al cărui președinte era, ca pe niște simple manechine cari trebuiau să se supuie capriciilor sale, fără absolut nici o împotrivire cât de slabă.

D-sa decreta după bunul seu plac și după al celor câțiva devotați personal, situația ce trebuia să o aibă fruntașii clubului, oameni bătrâni, cu experiența îndelungată și cu o importanță deosebită în partid.

D-l C. Stere prin satrapismul seu, ajungea uneori să insulte chiar demnitatea de om, de cetățean și de membru al partidului.

Astfel a fost, — și o putem spune astăzi, căci a trecut atâția ani de atunci, și va interesa de sigur viitorimea — faptul că D-sa, cu ocazia unei alegeri parțiale la Senat mi se pare, a impus tuturor membrilor din club ca să voteze cu cheie, căci toți membri clubului Național Liberal nu agreau de loc pe candidatul impus de D-l Stere. Acest candidat era un adversar politic, unul din cei mai îndârjiți Conservatori, a cărui candidatură o dorea D-l Stere pentru motive pur personale.

Acest fapt ajunge ca să se vadă până unde mergea autoritarismul D-sale.

Am amintit aceste fapte petrecute odineoară, nu dintr'un spirit tendențios, ci pentru că cei cari vor veni după noi cei de astăzi, să fie clarificați pe deplin despre chipul în care se putea conduce un club politic sub domnia celor trei colegii censitare, când nici voința alegătorului, nici libertatea de a se exprima în voie, nu erau respectate.

Repet încă odată, că D-l C. Stere, cu tot autoritarismul ce-l desfășura într'un chip atât de revoltător față de membrii clubului Național-Liberal din Iași, a avut și o influență binefăcătoare, căci ori ce s'ar spune și ori cum se va comenta atitudinea sa despotică, a introdus în partidul liberal de la Iași spiritul democratic în ceea ce privește reformele cari s'au înfăptuit mai târziu.

Acceași atitudine prea independentă o avea față și de centru, față de însuși șeful partidului liberal, Dim. A. Sturdza care de altfel nu-l prea avea la inimă,

Serviciile pe care le-a adus D-l C. Stere țării în general și partidului Național-Liberal în special, nu vor putea fi nici odată întunecate, căci ele vor trăi și vor face admirația generațiilor viitoare care vor judeca faptele, fără rezerva mintală pe care noi cei de astăzi o avem, ori cât am încerca să ne arătăm imparțiali.

Odată cu strămutarea la București a D-lui C. Stere, cei din Iași cari l'au urmat până atunci fără nici o rezervă în acțiunea sa de conducător al partidului liberal, i-au pierdut orice urmă și de sigur, nu la puțină le va părea rău, că nu-l vor mai putea întâlni vre-odată.

Incheem acest capitol repetând înțeleptele vorbe ale vestitului cronicar moldovan Miron Costin :

Nu vremurile sânt sub cârma omului, ci bietul om sub vremi».

Fuziunea radicalo-conservatoare

Aproape în același timp cu trecerea socialiștilor români în partidul Național-Liberal se petrece și fuziunea radicalo-conservatoare, despre care am amintit mai sus, în treacăt.

Gheorghe Panu, urmat de foarte mulți radicali, în frunte cu marele moldovan Al. A. Bădăreanu, Dr. Pușcaru, M. Vlădescu, Gh. Lascar etc. etc. intră în partidul conservator, cu gândul bine 'nțeleș de a aduce o notă nouă în acest partid, considerat, și cu drept cuvânt, ca partidul cel mai reacționar din țară.

Și într'adevăr Gh. Panu prin covârșitoarea lui personalitate, de și era reu văzut de cea mai mare parte de conservatori, reușește, cu mare greutate, să imprime oarecare democratism, ca formă macar, în atmosfera atât de reacționară în care dăinuia marele partid Conservator.

După cum am mai spus, Take Ionescu, acest i-

ilustru fiu al țării, care atunci avea o influență colosală în partid, de și vedea în Panu un adversar personal de care trebuia să țină seamă în ori ce moment, totuși contribue în cea mai largă măsură, pe cât îl ajutau împrejurările, la opera de transformare a partidului conservator, într'un partid cu aspirații democratice pe care le-a imprimat pentru întâiași dată Gh. Panu la Conservatori.

Panu era privit aproape de întregul partid condus de Lascar Catargiu, și mai apoi de Nababul ca un intrus, căutând să i se pună piedici în totdeauna la ori ce manifestare a sa democratică.

În această privință, cei mai încarnați reacționari și'n acelaș timp și cei mai cu influență în partid, ca Nicu Filipescu și D-nii Mișu și Gr. Cantacuzin, fiii fostului șef de mai târziu ai Conservatorilor, Gheorghe Gr. Cantacuzino, căutau prin toate mijloacele ca să oprească acțiunea lui Panu și a lui Take Ionescu de a introduce democratismul în partid.

Mai târziu au izbucnit grave neînțelegeri între Take Ionescu și Gh. Panu, neînțelegeri de ordin pur personal în realitate, și cari i-au despărțit apoi, pentru totdeauna, Panu, trecând, cum am aratat mai sus, la Liberali, iar Take Ionescu, rămânând înainte în partidul Conservator unde avea de luptat și unde a luptat din răspuțeri cu reacționarii, căci acest mare și ilustru barbat de stat, era considerat

de boierii conservatori ca un dușman al clasei zise aristocratice, în fruntea căreia tronau Nabalul, Nicu Filipescu și feciorii celui dintâi.

Această chestiune o lăsăm la o parte, și trecem la cele ce s'au petrecut la Iași, cu fuziunea radicalo-conservatoare.

Epoca lui Al. A. Bădăreu

Acel care l'a urmat pe Gh. Panu, în noua lui orientare politică, ca factor principal și care a jucat un rol preponderent în politica conservatoare din Iași, e, fără îndoială Al. A. Bădăreu.

Acesta cât timp a fost radical s'a remarcat, în primul rând ca un mare elector și un muncitor în meseria lui de avocat, căruia nimeni nu-i putea face concurență. Puterea lui de muncă extraordinară, l'a făcut să fie privit ca cel mai mare politician al radicalilor și mai apoi al Conservatorilor din Iași.

Intrând în partidul Conservator, a început să se remarcă încă de la început prin inteligența lui superioară, prin chipul de a înțelege lucrurile și prin, o repet, munca lui extraordinară.

Se știe că vechii conservatori nu-l prea vedeau cu ochi buni pentru că Al. A. Bădăreu prin calitățile lui deosebite se impusese, devenind imediat cel mai principal factor al partidului Conservator din Iași. Totuși șefia clubului nu putuse să o capete, fiindcă vechele elemente Conserva-

toare nu vroiau cu nici un preț să vadă în fruntea lor pe noul venit, ori cât acesta începuse să se remarce în toate împrejurările.

Presa conservatoare pe atunci era condusă foarte slab și ziarele Conservatoare nu se distingeau prin nimic, ele apărând la anumite ocaziuni, cum era bună oară în perioada electorală.

Cu venirea radicalilor în partid, această presă începe să aibă o importanță din ce în ce crescândă, și aceasta grație elementului radical și în special lui Al. A. Bădăreu care știa și-și dădea seama de nevoia neapărată pentru un partid politic, și mai cu seamă de guvernământ, ce înseamnă un ziar bine condus care să apară regulat.

Bădăreu strânse în jurul său câți-va tineri de talent, buni mănuitori ai condeiului și astfel pune bazele primei gazete Conservatoare serioase, în Iași, prin apariția ziarului *Opinia*.

La această gazetă au colaborat pe lângă A. A. Bădăreu, și regretații Gr. Buțureanu, Gh. D. Șerban, George Vasiliu—Sportmen, apoi Jac Lewin, și alți mulți tineri, din cari cei mai mulți foștii radicali.

«*Opinia*», de și era gazeta oficială a partidului Conservator, cu toate aceste ramura Conservatoare băștinașe în fruntea căreia se găsea atunci Dim. Greceanu, Gr. Cogălniceanu, Vlădoianu și alții cu mai multă sau mai puțină autoritate, de și

în aparență și formal recunoșteau acest ziar ca expresia partidului, totuși se aratau oarecum indiferenți, de și une ori colaborau și dâșii.

Gruparea radicală care fuzionase cu conservatorii căuta, bine'nțele, să impună multe din vederile lor democratice bătrânului partid boieresc.

De aici și răceala, și mai târziu o luptă mai accentuată în sinul acestui partid.

Al. A. Bădăreu, însă, increzător în forțele sale căuta să-și apropie cât mai mulți partizani personali, și încetul cu încetul formează o așa zisă bisericuță, în sinul partidului în care intrase.

În primele alegeri generale la care au luat parte și foștii radicali acum înregimentați în partidul conservator, rolul lui Al. A. Bădăreu a fost preponderent.

Cunoscător adânc al maselor populare, care formau colegiul al doilea de Cameră, abil în mănuierea mecanismului electoral al regimului celor trei colegii de pe aceea vreme, îndrăzneț fără pereche, și mai presus de toate un admirabil psiholog al sufletului alegătorului, i-a fost ușor ca să acapareze demnitatea de elector și să conducă el alegerile în numele partidului Conservator.

Atunci s'a ales Al. A. Bădăreu pentru prima oară în parlament și ca primar al orașului Iași. În parlament Bădăreu s'a remarcat imediat devenind

în scurt timp unul din fruntașii Camerei Conservatoare.

Bădăreu când a intrat în partidul condus de Lascar Catargiu, a intrat cu tot sufletul, gata la ori ce sacrificiu, punându-și la dispoziția partidului, toată inteligența superioară, extraordinara-i putere de muncă și tot avântul barbatului ajuns la maturitate.

Din acel moment, Bădăreu se apropie din zi în zi tot mai mult de marele Take Ionescu, căruia în curând îi devine cel mai intim dintre toți parlamentarii.

Legătura lui Bădăreu cu Panu, fostul seu șef, începe a se desface încetul cu încetul, până când într-o bună zi Bădăreu se vede cuprins cu totul în atmosfera lui Take Ionescu, care se convinsese că într'adevăr fostul radical este *tineva*, o personalitate cu totul superioară și pe concursul căruia poate să se sprijine în ori ce ocazie.

Intr'adevăr, Take Ionescu nu s'a înșelat. Bădăreu devine din zi în zi un personaj tot mai important în partidul Conservator, cu toate că bătrânii partidului îi opuneau oare care rezistență pe care Bădăreu, cu ajutorul lui Take Ionescu a putut să o înfrângă de multe ori spre folosul chiar al întregului partid.

Bădăreu ca și Take Ionescu avea viziunea clară că viitorul țării și deci și al partidului Conservator,

nu se poate sprijini de cât pe pe democratism, după cum în partidul Național-Liberal o aveau Ioan I. C. Brătianu și tinerețea generoasă.

Dacă în București Al. A. Bădăreanu începuse să facă umbră multor dintre Conservatorii băștinași ai partidului, în Iași, unde-și avea domiciliul, devine atot puternic, de și, din motive de condescendență recunoștea șefia clubului în persoana lui Grigore Cogălniceanu și apoi a lui Vlădoianu.

Aceasta nu-l împiedeca, însă, ca în club cuvântul și voința sa să fie hotărâtoare în toate chestiunile.

Ca și neuitatul Ghiță Mârzescu, Al. A. Bădăreanu se interesa foarte mult de alegători. El era vecinic în contact cu dânșii și prin mijloacele inerente vremii de atunci, cauta să-și apropie cât mai mulți.

Cunoștea perfect pe toți alegătorii Colegiilor I și II de Cameră și de Senat, știa nevoile fiecăruia, așa că îi venea destul de ușor ca să convingă pe cetățean când avea nevoie de votul lui.

Era și o mare deosebire între Ghiță Mârzescu și Bădăreanu în ceea ce privește chipul de a vedea pe alegător.

Pe când cel dintâi arăta o nemărginită bunătate de inimă față chiar de cetățenii cari pe față i se arătau adversari și-l combăteau cu înverșunare în alegeri, Al. A. Bădăreanu, din potrivă, pe cât era de bun și îndatoritor, mergând până la cele mai

mari sacrificii pentru aşi susţine un partizan devotat, chiar dacă nu merita în realitate atâta atenţiune, dar numai să-i fi fost credincios, pe atât era de intransigent faţă de cetăţeanul care avea altă părere politică de cât a sa. Pe acesta îl urmărea până'n pânzele albe. Nu o făcea, de sigur, din răutate căci Bădăreu ori ce s'ar zice a avut, în fond, o inimă largă şi bună, ci din calcul mai de grabă, dintr'un calcul pur electoral. Era şi aceasta o metodă... politică.

Pe câţi partizani devotaţi nu i-a rădicat Bădăreu la situaţii înalte, de şi poate nu meritau, dar pentru că-i erau prea devotaţi, dânsul trecea peste ori ce considerente de capacitate, de muncă şi de cinste chiar. El voia să-şi satisfacă partizanul cu ori ce chip, şi-l satisfăcea. De aceea a avut dânsul o aşa popularitate, mai cu seamă în Iaşi, unde ajunsese ca un idol. Mulţi, foarte mulţi erau adevaraţi fanatici în stare să-şi pue viaţa în risc pentru Bădăreu.

Al. A. Bădăreu când era vorba de alegeri, nu se da în lături absolut nici de la unul din mijloacele de atunci, la ordinea zilei.

Pe de o parte împărţia partizanilor sei toate bunătaţile, pe când pe adversari căuta să-i distrugă fără cruţare.

Mai spun încă odată, că aşa erau moravurile noastre politice pe atunci, şi nu acei cari le între-

buintau erau vinovați, ci împrejurările îi făceau să fie așa cum au fost.

Activitatea desfășurată de acest eminent fiu al Iașului pe toate țărmurile, și în special pe cel politic, este prodigioasă.

Take Ionescu își dăduse imediat seamă de marile calități ale lui Bădăreanu și de aceea a căutat, chiar de la început, să-l atragă pe lângă dânsul dându-i toată încrederea și considerându-l, fără să se fi înșelat o clipă macar, ca singurul element din partid pe care se poate bizui în ori ce împrejurare.

Și cum am mai spus, Take Ionescu avea mulți dușmani chiar în propriul lui partid, dar mai cu seamă din momentul când Bădăreanu devine cel mai apropiat prieten al său, această dușmănie se accentuează și mai tare. Atacurile încep să se producă, nu numai în surdină, ca până atunci, ci, fățiș chiar, și în deosebi acelea îndreptate contra lui Bădăreanu iau o formă cu desăvârșire revoltătoare.

Elementele pur conservatoare cu Nicu Filipescu în frunte — expresia cea mai clasică a conservatorismului român, — se pun în avant-gardă contra democratismului ce vor să-l introducă în partid Take Ionescu și Bădăreanu.

Lupta e mare, crâncenă, e dezastruoasă pentru partid, iar rezultatul final al acestei lupte n'a întârziat mult ca să se arate,

Dacă Take Ionescu se bucura de oare care menajamente, în aparență bine'nteles, din partea elementelor reacționare din partid, în schimb Bădăreanu era cruțat absolut de loc.

Acestuia din urmă i se aduceau acuzări din cele mai grave ca și cum ar fi fost o piață rea pentru partid.

La Iași, situația lui Bădăreanu este mai bună, căci elementele reacționare din club adecă băștinașii partidului Conservator, nu erau oameni de mână întâi, n'aveau autoritatea indiscutabilă a unui Nicu Filipescu de la București.

De aceea și situația lui Bădăreanu a fost mai ușoară la Iași și a putut aduce enorme foloase bătrânei Capitale a Moldovei, fie ca primar, fie ca deputat, fie ca ministru.

Ca primar, a căutat să facă gospodărie serioasă, interesându-se în de aproape și în mod efectiv de nevoile urgente ale orașului.

Sub marele seu primariat s'au adus Iașului îmbunătățiri de acelea cari nu se pot uita nici odată și pe care generațiile viitoare le vor avea tot de-au ia înaintea ochilor.

E destul să amintim că și lui i se datorește în mare parte alimentarea orașului nostru cu apă potabilă, căci el a fost unul din aceea care a dat o deosebită atențiune acestei probleme atât de vitale. În privința asanării, iarăși, Iașul îi este

recunoscător. Râpa Galbănă, unde înainte fusese un focar de infecții, devine, mulțumită lui Bădăreu, o înfrumusețare de care Iașul se poate mândri cu drept cuvânt. În locul prăpastiei unde se aruncau toate gunoaiele orașului, astăzi se ridică un admirabil monument de artă care face admirația tuturor.

Am amintit de aceste două opere mari înfăptuite sub rodnicul primariat a lui Bădăreu, pentru că ele, în primul rând, indică în deajuns interesul enorm ce-l puneă pentru bătrâna Capitală a Moldovei.

Cu toată urgia desfășurată de reacționarii sau mai bine zis de boierii din partid contra răzeșului de la Iași, totuși energia și munca acestuia pentru rădicarea prestigiului partidului Conservator, învinge de multe ori reacțiunea, și Bădăreu devine astfel, chiar, un factor preponderent, reușind puțin mai târziu, cu concursul bine'nțelea a lui Take Ionescu, să se urce până pe banca ministerială unde s'a remarcat ca unul din marii miniștri pe care i-a avut țara românească.

Ceea ce a făcut dânsul în calitate de ministru al Justiției, e opera care nu se va putea uita : *contenciosul administrativ*, contra căruia se rădicase nu numai opoziția liberală de atunci, dar chiar mulți din propriul seu partid.

Bădăreu a fost un spirit creator și constructiv,

ceea ce-l făcea să se deosebiască de cea mai mare parte din clubul Conservator.

Pentru Iași, Bădăreu a fost un adevărat părinte, fie ca primar, fie ca parlamentar, fie ca ministru.

Nu mulți au fost dintre marii demnitari ai Iașului cari să se fi interesat atât de mult și cu atâta dragoste de interesele Capitalei Moldovei, cum a fost neuitatul A. A. Bădăreu.

Unul din bunii și devotații sei prieteni, D-l Vasile Teodoreanu, profesor, într'un moment de entuziasm și de inspirație cu ocazia unui banchet, îl proclamă pe Bădăreu *Vulturul Moldovei*, poreclă care a prins și a făcut turul țării.

Dânsul a fost, înainte de toate, nu numai un mare român, dar și un mare ieșan, și nu e nevoie să mai insist asupra activității atât de binefăcătoare, pentru că opera sa e durabilă și generațiile viitoare se vor folosi multă vreme de ea.

Iașul literar și artistic

„Archiva“

«Convorbirile Literare» strămutându-se la București odată cu plecarea D-lui Iacob Negruți, care a fost sufletul acestei reviste, iar mai târziu dispariția «Contemporanului», făcură ca Iașul să-și piardă din importanța lui culturală.

În locul acestor eminente reviste care au făcut epocă pe tărâmul intelectual, nu numai în Iași, dar în țara întreagă, nu mai apare câți-va ani, de cât din când în când câte-o revistă neînsemnată, fără să se ivească vreun nou talent care să atragă atențiunea.

Era o lăncezeală complectă, mai cu seamă că ultimii doi-trei ani ai «Contemporanului» nu mai erau la înălțimea de odinioară. Această revistă începuse să decadă aproape cu totul, cu toate că apărea voluminoasă, pe când în timpul epocii glorioase, revista cuprindea două trei coli de tipar cel mult. Colaboratorii de altă dată nu mai dădeau concursul. D-l Teodor Speranță, Const. Mille și alți câți-va care făcuseră faima acestei reviste, se strămutară și ei în Capitală, uitând aproape cu de-

săvârşire de vechile legături cu «Contemporanul», unde debutaseră în cariera lor literară.

D-1 Ioan Nădejde şi D-na Sofia Nădejde, despre a cărei activitate literară vom vorbi mai târziu, — erau singurii care duceau acum tot greul la revistă, ajutaţi şi de câţi-va tineri care începuseră atunci să se manifeste. În primul rând se poate cita Dim. A. Teodoru, un înflăcărat muncitor pe ogorul literar, dar fără ca talentul seu să egaleze entuziasmul şi dorinţa ce o avea de a deveni un scriitor mare.

Singurul talent puternic care începuse atunci să ocupe paginile «Contemporanului», în cei doi trei ani înainte de dispariţie, a fost *Păun-Pincio*, un tânăr care promitea să ajungă un fruntaş între poeziei noastre, dar care, din nefericire, s'a stins prea de timpuriu din viaţă.

Doar prin ziarele politice ce apăreau atunci în Iaşi, se mai strecura din când în când câte-o bucată literară a vre unui scriitor de talent.

Iaşul, însă, nu putea să sufere multă vreme această lăncezeală literară.

Un mănunchiu de profesori universitari şi secundari în frunte cu Al. D. Xenopol şi Gr. Cobălcescu, pun bazele unei societăţi literare şi ştiinţifice, cu scopul mai întâi de a se continua vechiul ciclu al conferinţelor la Universitate.

Încercarea reuşeşte pe deplin şi astfel iea fiinţă

această societate. În jurul celor doi mari conducători Xenopol și Cobâlcescu se strânge tot ce era în Iași, mai cult și mai de talent, părând, în primul moment, că începe să revie vremurile de odinioară ale «Convorbirilor Literare» și «Contemporanului». Mulți din vechii colaboratori ai acestor două reviste, devin membri ai noii Societăți literare și științifice.

Iașul intelectual nu se mulțumea numai cu existența acestei societăți, nici cu instructivele și interesante Conferințe ce se țineau în aula vechei Universități.

Intellectualii ieșeni simt acum nevoia unui organ de publicitate în care să-și răspândească cugetările lor pe tărâmul literar, istoric și științific.

Nu cu multă greutate, Societatea științifică și literară, în urma propunerii, mai cu seamă a lui Al. D. Xenopol, care ori ce s'ar spune, era sufletul ei, hotărăște apariția unei reviste, care a și fost botezată cu numele de «*Archiva Societății literare și Științifice din Iași*», pusă sub conducerea lui Grigore Cobâlcescu, unul din cei mai mari învățați pe care i-a avut țara românească.

Apariția acestei noi reviste a fost foarte bine primită nu numai de ieșeni, dar chiar și în restul țării.

Acei cari colaborau erau bine cunoscuți publicului pentru că cei mai mulți din ei își aveau reputația.

stabilită încă de la «Convorbiri» și «Contemporanul». Așa erau A. D. Xenopol, N. Beldiceanu, N. Volenti, Gh. Ghibănescu, Th. Burada, D-na Matilda P. Poni, Ed. Gruber, Petru V. Grigoriu-Budușcă etc. apoi Gr. Cobălcescu, Gr. Buțureanu, D-r Eugen Rizu, Gr. Alexandrescu și alții.

În deosebi Xenopol, Th. Burada și Gr. Buțureanu se disting dintre toți prin harnica lor colaborare.

Articolele istorice ale lui A. D. Xenopol au avut un mare resunet, căci dânsul a fost, cu drept cuvânt, cel dintâi după uriașul Hajdeu, care a privit Istoria ca o știință, iar nu ca o simplă înșirare de fapte în mod cronologic și mecanic. Partea critică a istoriei a fost principala preocupare a lui Xenopol.

Tot lui i se datorește cea dintâi Istorie completă a Românilor, bazată pe date și documente certe, în care partea critică ocupă primul loc.

Alături de dânsul au mai scris studii istorice Ioan Tanoviceanu, distinsul penalist fost profesor la facultatea noastră juridică.

Ion Tanoviceanu s'a mai ocupat și cu strângerea de documente vechi ce interesau istoria Românilor, contribuind astfel foarte mult la dezvoltarea cât mai completă a studiului istoric.

Asemenea și Grigorie Buțureanu care a fost multă vreme sufletul «Arhivei», s'a distins prin cercetările sale istorice și arhiologice, fiind alături

de Neculai Beldiceanu, singurul care s'a ocupat în chip serios cu arhiologia.

Neculai Beldiceanu, în deosebi, prin propriile lui mijloace, fără a fi ajutat absolut de nimeni, a făcut o serie de săpături prin diferite localități, descoperind multe obiecte din perioada preistorică, precum și diferite monezi străine și românești.

Săpăturile de la Cucuteni din județul Iași precum și acelea de la Buda-Rafaila din județul Vaslui, au dat la iveală o întreagă comoară arheologică, asupra căreia Beldiceanu a scris o serie de studii de un mare interes pentru știință și istorie.

Colecția lui de obiecte găsite în diferite săpături, se află, parte la Universitate, dar cea mai mare parte a dispărut la moartea sa.

Beldiceanu pe lângă importante sale studii arheologice, mai este însemnat, cum am aratat cu altă ocazie, și ca poet de mare talent a cărui manifestare pe tărâmul literar, l'a făcut să fie apreciat cu mulți ani înainte în coloanele «Convorbirilor Literare», unde a publicat o serie de pasteluri, fiind în această privință, atunci, singurul și demnul urmaș al bardului de la Mircești.

În «Archiva» Beldiceanu începe a publica versitul poem «Pământul» în care știința este redată sub forma cea mai frumoasă a poeziei și a versului maestru. Din nefericire poemul n'a fost

sfârșit căci moartea surprinse pe neașteptate marele poet și om de știință.

De și nu s'a făcut mult sgomot în jurul acestui talentat literat și în acelaș timp și om de știință, dânsul rămâne, însă, una din cele mai frumoase figuri intelectuale ale Moldovei.

Asemenea și Petru V. Grigoriu-Budușcă a publicat în «Archiva» multe din admirabilele sale ode și câteva traduceri din clasicii moderni francezi.

Dânsul, împreună cu N. Beldiceanu se poate spune că au fost singurii mari poeți cari au rădicat prestigiul revistei pe tărâmul poeziei.

Partea pur științifică a fost reprezentată în coloanele *Archivei* prin multe articole datorite marelui savant Grigorie Cobâlcescu, în primul rând, apoi D-rului Eugen Rizu, D-r Lebell și alții.

Dar, ceea ce s'a relevat mai mult în această revistă, a fost partea istorică, căci A. D. Xenopol, inepuizabil în această materie ocupa cea mai mare parte din coloanele «*Archivei*» cu numeroasele sale studii istorice, contribuind enorm la rezolvarea diferitelor probleme din acest domeniu.

Nu trece multă vreme și numeroșii colaboratori de la început încep a dezerta, așa că nu rămân care să o susțină de cât, în primul rând A. D. Xenopol, Gr. Buțureanu și Teodor Burada, apoi câțiva noii membri dar fără vre-o importanță mai deosebită.

Astfel «Archiva» devine mai mult un monitor istoric și prea puțin literar și științific.

Entuziasmul cu care s'a pus bazele Societății literare și științifice din Iași, precum și organul ei de publicitate «Archiva», a fost de scurtă durată, de și A. D. Xenopol muncea din resputeri ca să mențină acest entuziasm, prin ședințele ce se țineau în fiecare săptămână.

Conferințele membrilor acestei societăți se țineau totuși regulat în aula vechei Universități. Al. A. Bădăreanu, N. Beldiceanu, Ed. Gruber, H. Tichtin, Gr. Buțureanu, D-l N. Iorga și alți câțiva s'au distins prin importanța subiectelor și a modului de expunere în conferințele lor.

Acel, însă, care a făcut epocă prin conferințele sale, a fost tot A. D. Xenopol. Dânsul, ori de câte ori se întâmpla ca un conferențiar să nu poată să-și ție prelegerea anunțată, el era acela care-l înlocuia cu succes nelăsând ca să se știrbească seria conferințelor hotărâte.

Xenopol vroia să introducă sistemul vechii «Jurnimi» și a Convorbiriștilor în ceea ce privea ședințele săptămânale ale membrilor și conferințele, până la un timp a reușit.

Cum am mai spus, entuziasmul începuse să dispară încetul cu încetul, până ce într-o bună zi Xenopol se găsește aproape singur care să se inte-

reseze de revistă, făcând sacrificii enorme pentru ca s'o poată menține.

Dacă partea materială se putea găsi cu eforturi enorme bine'nțele, rămânea cealaltă parte, cea a colaboratorilor care să umple paginile *Archivei*, și aceasta a fost chestiune de viață și moarte pentru revistă.

Vechii colaboratori nu mai scriau, alții noi nu se aratau, de cât doar din când în când câte vre un tânăr începător căruia revista îi puneă cu multă bună voință la dispoziție câte-o pagină două.

Singuri, o repet, cari munceau cu tragere de inimă și căutau ca revista să apară regulat, au fost Xenopol, Grigore Buțureanu și Toader Burada.

Ceea ce însă, ași vrea să constat și o fac fără absolut nici un pic de ostilitate, căci și eu am fost unul din vechii colaboratori ai acestei publicațiuni și n'ar putea deci prin urmare, nici să-mi treacă prin gând veodată că ași voi să fac vre-o aluzie răutăcioasă — constat însă faptul următor : tot entuziasmul și dragostea cu care la început s'a manifestat cenaclul ce a luat parte la apariția «*Archivei*», cu toate că un Xenopol, Beldiceanu și un Grigoriu-Budușcă erau elemente care își aveau bine stabilite reputația lor încă de la «*Convorbirile Literare*», de și în jurul «*Archivei*» se strânseseră mulți din aceia cari ar fi putut face destulă cinste revistei, totuși, «*Archiva*» nu s'a ilustrat

de loc prin vre-un curent ca să atragă atențiunea, sau prin colaboratori noi cari să imprime o epocă, cum au fost cu «Convorbirile Literare» și «Contemporanul».

Aceste două reviste au lasat urme adânci în istoria noastră culturală. E de ajuns să pomenim de un Eminescu, Alexandri, Conta, Lambrior, Xenopol, Creangă, Maiorescu, Caragiale, Vlăhuță, Gherea, Speranță, pentru a nu cita de cât pe acești giganți ai cugetării și literaturii românești.

Fără aceștia, de sigur, literatura noastră n'ar fi însemnat aproape nimic astăzi.

În paginile «Ărhivei», nu se găsește un nume care ar putea să steie pe un picior de egalitate cu vre unul din cei sus amintiți. «Ărhiva», a fost o revistă bună până la un timp, dar nu se poate compara absolut de loc nici cu «Convorbirile» nici cu «Contemporanul».

Cu toate acestea Iașul își poate face un titlu de glorie și cu această revistă, căci cu toate vitregiile vremurilor, totuși ea se menține și astăzi după trei decenii și mai bine de la apariția ei.

Că n'a avut nici o influență asupra mersului literaturii și științei noastre, aceasta nu înseamnă că în «Ărhiva» nu s'au scris lucruri bune și care interesară în de aproape pe mulți din cetitori.

Am voit să arăt numai ca în revista aceasta nu s'a produs nimeni care să illustreze neamul româ-

nesc. Dacă ni s'ar pune înainte numele unui Xenopol, vom răspunde că acesta era deja produsul «Convorbirilor Literare». Când a venit la «Arhiva», Xenopol era *cineva*, și prin urmare nu se poate vorbi de dânsul că s'ar fi făcut stagiul acolo, că în această revistă s'ar fi dat el la iveală pentru prima oară eminențele lui calități de mare istoric care face gloria neamului românesc.

În afară de revista «Arhiva», organul Societății literare și științifice din Iași, orașul nostru s'a mai bucurat și de alte publicațiuni literare și științifice de mai multă sau mai puțină importanță.

O revistă pur științifică și care apare de câteva zeci de ani este «Buletinul medicilor și naturalistilor». În acest Buletin se publică regulat, mai cu seamă observațiile medicilor clinicieni obținute în spitale, și de la bolnavii particulari.

Asemenea mai apar la Iași în restâmpuri, diferite reviste, mai mult literare în care debutează tineri din cari cei mai mulți fără nici o pregătire serioasă și lipsiți cu desăvârșire de talent.

E de prisos, cred, a le mai menționa căci asemenea producțiuni literare nu trebuie să fie socotite de cât ca niște simple încercări.

Ceea ce interesează, însă, înainte de toate, e faptul, că de și în Iași nu mai apar în această

perioadă despre care vorbim, reviste care să strângă în jurul lor personalități literare și științifice și care să deie un avânt mișcării intelectuale, cu toate acestea se desfășura o mare energie pe tărâmul cultural.

Chiar încercările unor tineri fără pregătirea trebuincioasă, sânt un simptom destul de bun pentru că arată entuziasm și dor de muncă. Aceasta e o dovadă iarăși că bătrâna Capitală a Moldovei nutrește încă via dorință de a contribui la dezvoltarea culturală a țării.

Dacă în această perioadă de timp, rezultatele nu sânt destul de satisfăcătoare și nu corespund dorinței celor ce se strădănuiesc ca să dezvolte o eră de propășire intelectuală, totuși, nu se poate spune că în Iași, activitatea pe acest tărâm lăncezește.

Încercările acestea de și modeste, au însă un mare merit, acela de a ținea mereu mai mult ori mai puțin aprinsă facla culturii și a menține în public gustul pentru cetit.

Scriitorii consacrați ai Iașului se mărginesc acum, unii să steie în expectativă așteptând vremuri mai bune pentru ași putea da partea lor de contribuție, alții se lasă ușor convinși de a colabora la ziare, fie cu articole, politice, fie literare și științifice.

În special «Opinia» și «Evenimentul» sânt a-

proape singurile ziare ce întrețin pe lângă partea politică, și partea literară.

În jurul acestor două ziare, dar mai cu seamă a «Opinieii» încep a se strânge încetul cu încetul un mănunchiu de tineri talentați, în fruntea cărora se găsește Steuerman-Rodion, despre care am mai vorbit.

Nu mai amintesc de Giordano, talentatul epigramist, nici de Gr. Buțureanu, nici de D-l V. I. Radu cari își dădeau obolul lor zilnic la «Opinia», precum nici de acei colaboratori benevoli cari de și neînregimentați în partidul conservator, ce subvenționa ziarul citat, totuși, contribuiau efectiv umplând coloanele «Opinieii».

La «Evenimentul» acelaș lucru se petrecea, dar acest ziar începuse să decline mai cu seamă că Gh. A. Scorțescu avea intenția să treacă în partidul conservator, după cum s'a și întâmplat nu după multă vreme.

Vechii colaboratori ai «Evenimentului», din cauza multor împrejurări se văzură nevoiți de a-l părăsi și astfel, ziarul lui Scorțescu ajunge la un moment dat să se mărginească numai la colaborarea redactorilor, situație din cele mai grele, căci tirajul ajunsese la minimum posibil. Apoi mulți din vechii redactori cari mai înainte făcuseră gloria acestui ziar, plecaseră, așa că nu mai era nimeni care să contribuie la menținerea prestigiului pe

care-l avusese pe vremea unui Sirus, Raki, și Volanschi.

«Evenimentul» este vândut de Scorțescu partidului Conservator, pe numele regretatului Dim. A. Greceanu, care devine astfel directorul politic al ziarului.

O nouă eră se deschide în presa ieșană cu această ocaziune.

Greceanu era omul care-și dădea seamă perfect că un partid politic serios are neapărată nevoie de o presă bună, condusă de elemente de valoare.

Astfel «Evenimentul», grație lui Dim. A. Greceanu, intră în o nouă perioadă de glorie, din nenorocire, însă, pentru puțină vreme.

Devenind organul oficial al partidului Conservator, acum fuzionat cu partidul radical, «Evenimentul» începe, ca și odinioară sub direcția lui Scorțescu, să strângă în jurul seu cele mai de valoare elemente gazetărești, și să re trăiască timpurile sale de altă dată.

Bătrânul *I. Grigoriu-Havas* și *Spiru Prasin* sânt cele două figuri gazetărești cărora Greceanu le-a dat conducerea zilnică a jurnalului, și în special *Spiru Prasin* care devine foarte curând sufletul gazetei.

Mult regretatul *Prasin*, a fost, după cum se știe,

un spirit fin, o inteligență superioară și inzestrat cu o putere de muncă care uimea pe toată lumea.

Cultura lui era vastă și spiritul de observație foarte dezvoltat.

Ca ziarist, Prasin a fost o glorie a Iașului. Ca literat, un talent puternic care făgăduia pentru viitor să aibă un succes strălucit, dacă un glonte ucigaș primit în inimă, într'un duel pentru o chestiune stupidă, nu i-ar fi curmat zilele la o vârstă tânără încă, abia împlinind 30 de ani.

Prasin a fost o fire foarte simpatcă și comunicativă, dar în acelaș timp avea și acea calitate pe cari puțini o poseda, aceea de a se impune, fără să caute prin mijloace artificiale ca să apară o personalitate care să se distingă.

Dânsul prin marea lui calitate de a se face simpatc de la prima vedere chiar, atrage în foarte scurtă vreme câți-va tineri de talent, și chiar persoane mai în vrâstă, și fără să proclame oficial și cu reclamă cum se face în asemenea ocaziuni, Prasin dă naștere unui cnaclu prietenesc, care însă, se transformă pe negândite într'un adevărat cnaclu literar.

El concepuse planuri mari, vedea prea departe, căci ochiul minței lui agere pătrunzând adânc, căuta să rezolve diferite probleme din domeniul literaturii universale, și avea dreptate să nutrească asemenea planuri, dânsul simțindu-se în destul de

în stare pentru ca să se poată avânta cu succes în vastul domeniu al literilor.

Despre activitatea ziaristică a lui Spiru Prasin se poate spune fără greș, că a fost de o rodnicie mai presus de ori ce închipuire.

El nu era ziaristul comun care să-și facă datoria umplând o coloană două fără să nu se gândească că ceea ce scrie trebuie să corespundă unei necesități imperioase izvorită din nevoia de a susține o idee sau un principiu după care să se poată călăuzi partidul căruia îi închinase tot entuziasmul tinereții, inteligența, cultura și puterea de muncă.

Articolele sale străluceau pe lângă un fond adevărat de conținut și prin o formă literară impecabilă, în cât nu știai ce să admiri mai mult, fondul cuceririi sau forma cu care așternea pe hârtie gândirea.

Lăsăm pentru mai târziu activitatea gazetărească a lui Prasin, când vom vorbi pe larg în volumul al doilea a acestor însemnări și amintiri.

Ne ocupăm acum de influența pe care a avut-o Prasin asupra tineretului cult ieșan, în scurtul timp cât a trăit, și condus ziarul «Evenimentul».

Am spus că în jurul său începuse să se strângă un mănunchiu de tineri, în fruntea cărora se găsea distinsul meu prieten, Eugen Herovanu, astăzi profesor universitar la facultatea juridică.

Prasin, prin înaltele lui calități se impusese imediat și astfel dă naștere celui vestit cenaclu intelectual,

care de și a dălnuit puțină vreme, totuși a imprimat o epocă în viața Iașului și care nu poate fi trecută cu vederea.

Tinerimea din jurul lui Prasin se distingea prin cultura și talentul celor mai mulți.

Până atunci apăruseră câteva reviste conduse de niște începători entuziaști, dar cărora le lipsea pregătirea necesară, cultura și mai ales talentul.

În aceste reviste, apăreau însă și câte un nume cunoscut și cu oare care reputație, dar nu însemna că Iașul cultural se putea mândri.

Cu toate astea, trebuie de relevat că făclia intelectualismului ieșan nu se stinsese cu desevârșire, ea tot mai lumina puțin, și aceasta dovedea încă odată mai mult că vechea Capitală a Moldovei își păstrase tradiția de oraș al culturii.

Cenaclul din jurul lui Spiru Prasin nu se mărginește dar numai la ședințele lui zilnice aproape, la schimbul de cunoștințe literare, la prietenia ce se legase între acei care-l formau. El, adică Cenaclul acesta avea nevoie să-și exteriorizeze cugertările și mijlocul a fost găsit de Prasin, care face să apară revista «*Epigonii*», unde colaborează toți cei din jurul tânărului conducător.

«*Epigonii*» în scurta ei viață, aduce o notă nouă, amintind întrucâtva vremurile fericite de altă dată ale «*Convorbirilor*» și «*Contemporanului*».

Cu toate că la această revistă nu apar nume

consacrate în literatură, totuși acei câțiva tineri intelectuali, prin seriozitatea materialului ce-l puneau la dispoziția noiei publicațiuni, erau o cheazășie admirabilă pentru un viitor strălucit al tinerilor scriitori.

În această revistă, al cărui format și cuprins atrăsese, încă de la apariția primului număr, atențiunea lumii culte din Iași și din București, Spiru Prasin începe ași dezvălui marele lui calități de literat, distingându-se între toți cei din cenacul.

În perioada aceasta dânsul dă la iveală mai multe opere cum e romanul «Calea Robilor», «Miriam din Magdala» pentru teatru, precum și diferite articole cu conținut literar.

Pe lângă dânsul se disting M. Codreanu și Eugen Herovanu în primul rând, apoi Eugen Petit, epigramistul Giordano singurul colaborator cu veche reputație literară bine stabilită, George Volenti, precum și alți câțiva tineri.

Revista «Epigonii», n'a avut de cât o viață foarte scurtă, dar bine apreciată și care a făcut cu toate acestea o mare impresie și ar fi ajuns cu siguranță să se bucure de o mare faimă, dacă glonteale ucigător nu l'ar fi răpus pe nefericitul Prasin.

Cu moartea lui dispare vestitul cenacul intelectual și acei care-l formaseră se rezlețesc unul câte unul, căci nu mai era personalitea puternică și a-

trăgătoare prin înaltele calități ale lui Spiru Prasin care să-i poată ținea la un loc.

De și a avut o viață atât de scurtă, revista «Epigonii», prin cele trei sau patru numere câte a apărut, s'a impus ca o revistă bună și serioasă și a fost primită de public cu o deosebită simpatie și apreciere în bine.

Cu moartea lui Prasin și dispariția revistei «Epigonii», Iașul reintră în lincezeală; doar numai «Archiva», cu tot anemismul ei, mai amintea unora că vechea Capitală moldovenească își mai păstrează încă tradiția de oraș cultural.

În acelaș timp cu «Epigonii» începe să apară «Arta», revistă închinată mai mult artei, conducătorul ei fiind amicul meu C. Săteanu, cunoscutul și apreciatul nostru publicist.

De și fără pretenții, totuși această revistă care a apărut mai bine de un an, s'a manifestat în chip destul de interesant și îmbucurător, căci colaboratorii ei erau aproape aceiași de la Epigonii. Au publicat în «Arta», diferite articole de artă și literatură tinerii de pe atunci, Eugen Herovanu, Steuerman-Rodion, M. Codreanu, C. Săteanu, apoi D-nii Gh. Gh. Nădejde, Giordano epigramistul, și alți câțiva publiciști ale căror nume ne scapă din vedere.

Cât timp a apărut «*Arta*» se putea spune ou oare care drept cuvânt, că ea a fost, mai mult ori mai puțin, continuarea revistei «*Epigonii*».

Lipsea, însă, acela care dădea viață, acela care prin inteligența, cultura și ușurința cu care se manifesta în scris, făcea ca Iașul să-și amintească vremurile de intelectualism îmbelșugat al «*Convorbirilor Literare*» și «*Contemporanul*», lipsea neuitatul Spiru Prasin.

Nu se poate trece cu vederea nici «*Curierul de Luni*», ziar=revistă redactat și condus de Giordano, împreună tot cu aceiași colaboratori despre care am pomenit mai sus și cari erau acum singurii care-și mențineau reputația de publiciști cu talent.

Dispărând și acest ziar=revistă, Iașul rămâne numai cu «*Archiva*», despre care am vorbit la timp.

Astfel se încheie o perioadă scurtă din nefericire, care a dat Iașului o aoreolă deosebită după un restimp de inactivitate literară.

Cu încheierea acestei perioade, bătrâna Capitală a Moldovei nu mai are nici o activitate serioasă pe tărâmul literar. Scriitorii care se mai găseau prin Iași, încep să-și publice lucrările lor prin revistele din București și se continuă astfel până când apare marea revistă «*Viața Românească*», despre care vom vorbi pe larg în partea a II-a a lucrării noastre.

Pictura și Sculptura

Vom vorbi mai întâi despre arta plastică, reprezentată în Iași prin câți-va artiști pictori și sculptori cari s'au manifestat în chip strălucit și cari fac parte din cea mai frumoasă pleiadă de artiști ai țării.

C. D. Stahi, Em. P. Bardasare, Ilie Constanțiu, Teodor Buicliu și Gh. Popovici, din cei mai bătrâni, apoi, *Octav Băncilă și Ilie Burghilea* din tinerii de acum trei decenii, precum și alții cari s'au răzlețit prin țară, sânt pictori de mare talent, a căror pânze pot face cinste ori cărei pinacoteci.

În ceea ce privește sculptura, Iașul nu are alt artist care să merite cu adevărat acest nume, de cât pe mult regretatul *Tronescu*.

Pânzele unui Stahi, T. Buicliu și Ilie Constanțiu împodobesc cu cinste pereții pinacotecii noastre și a multor saloane din Iași și din alte orașe ale țării.

În deosebi Stahi s'a distins prin natura moartă în care a devenit un maestru neîntrecut.

Operile sale sânt foarte numeroase, căci bătrânul C. D. Stahi a fost un muncitor harnic fără pereche. El nu știa ce înseamnă odihnă. Muncea cu dragoste, neîntreput, căutând să se perfecționeze tot mai mult.

N'a avut, însă, concepțiuni înalte, n'a fost un pictor compozitor, dar a fost un talent distins și

pânzele sale ce reprezintă natură moartă pot face cinste ori căruia muzeu din străinătate. Asemenea dânsul a lăsat un număr enorm de portrete, în care a reușit până la un punct, mai cu seamă prin asemănarea perfectă a acelor pe care-i picta.

Teodor Buicliu s'a distins prin peisage ca și Ilie Constanțiu care a fost un frumos talent dar care a lăsat foarte puține pânze.

Se mai poate menționa și Ștefan Șoldănescu care din nefericire s'a stins de tânăr din viață, dar după cele câte-va lucrări remase de la el, viitorul i-ar fi suris cu mult succes.

Din cei în viață menționăm pe bătrânul fost director și profesor al Școalei de Belle Arte, D^{-l} Em. P. Bardasare, un talent superior care a îmbogățit arta picturii cu multe pânze, în care se vede, pe de-o parte fineța coloritului, iar pe de altă parte exactitatea desenului și a perspectivei.

Muncitor fără preget, el a fost în tot-deauna un abil mânător al penelului.

Pânzele sale destul de numeroase dar puțin răspândite față de ale altor pictori cu mult inferiori, sânt o comoară neprețuită și aceasta o va aprecia-o cum se cuvine, generațiile cari vor veni după noi.

D^{-l} Gh. Popovici, actualul director al Școalei de Belle Arte, e din acea pleiadă de mari pictori cu care o națiune se poate fâli în tot de-auna.

D-sa n'a căutat nici odată să-și impună opera prin manifestări reclamagioase, și'n această privință e un admirabil tovarăș al bătrânului și veneratului maestru Em. P. Bardasare. De aceea mulți cred că D-l Gheorghe Popovici n'a prea lucrat.

Se înșeală însă aceștia. Dânsul a fost și este și astăzi la vrâsta sa care-l numără printre cei bătrâni, un muncitor harnic și destoinic pentru care arta este cea mai înaltă manifestare a omului.

Artist desăvârșit, D-l Gh. Popovici se remarcă în primul rând prin admirabilele compozițiuni și ca portretist neîntrecut.

Modest ca toți acei care-și dau seamă de menirea artei, dânsul n'a căutat să-și facă situații punând la contribuție reclama operei sale.

Nu multe sânt pânzele sale rezlețite pe la persoane particulare sau prin muzee.

El n'a căutat nici nu caută, ca și bătrânul Bardasare, să facă avere din opera sa.

Maistrul Popovici e mulțumit că a putut și mai poate încă produce opere de artă.

Dacă acestor doi din urmă le-ar fi trecut prin minte să-și expună în expoziții lucrările lor, de sigur că le-ar fi desfăcut pe prețuri destul de mulțumitoare, mai cu seamă astăzi când asemenea expoziții stau aproape în permanență deschise cu opere lipsite aproape cu totul de talent și de bun simț estetic. Dânșii, însă nu s'au pretat nici odată

la asemenea negustorie pentru aşi precupeţi talentul şi opera lor artistică.

Din generaţia ajunsă astăzi în deplină maturitate, se deosebesc D-nii Octav Băncilă şi Ilie Burghilea.

Cel dintâi e destul de cunoscut iubitorilor şi a preciatorilor de artă serioasă. D-rl Ilie Burghilea e un talent viguros, dar de-o rară modestie, căci nu a căutat să se releveze de cât într'un cerc prea restrâns de admiratori. Abia mai anul trecut, după multe inzistenţi s'a hotărât să-şi expună pânzele. Publicul ieşan, puţin acum, mai ales după războiu, care să poată aprecia cum trebuie o operă de artă, totuşi s'a grăbit să-i vadă şi să-i laude pânzele, fără, însă, să-l recompenseze materialiceşte cum se cuvinea.

Aceste spuse, menţionăm că Iaşul nostru, şi în privinţa artei picturii poate să înfrunte pe toţi acei care cred că numai prin reclamă sgomotoasă pot deveni artiştii adeveraţi.

Capitala Moldovei posedă şi o pinacotecă în care se găsesc numeroase pânze ale celebrilor artiştii clasici străini, precum şi a pictorilor români.

Această pinacotecă are o valoare artistică incalculabilă, căci în ea se află originale de ale lui Murillo, Van Dyk, Rembrandt, Le Sieur, Rubens, Philipoteaux, Coreggio precum şi a altor pictori celebri străini din diferite şcoli.

Pictura românească este reprezentată în primul

rând prin marii noștri artiști: Thedor Aman, N. Grigorescu, Andriescu, Gh. Panaiteanu, apoi Em. P. Bardasare, Mirea, Gh. Popovici, C. D. Stahi, Octav Băncilă, C. Ȃrtachino, Costin Petrescu etc.

De și Iașul este atât de bogat reprezentat în ceea ce privește arta picturii, cu toate acestea, aceia cari ar trebui și li se incumbă datoria de a avea o atențiune dacă nu deosebită după cum s'ar cuveni, dar cel puțin cât de mică pentru pinacoteca ieșană, nu se interesează aproape de loc.

Aceasta e un adevăr care-l spun, căci dezinteresarea oficialității se accentuează din ce în ce tot mai mult cu cât trec anii.

Școala de Belle Arte din Iași a dat artiști mari țării cum sânt bunăoară Panaiteanu, Gh. Popovici, Em. P. Bardasare, Octav Băncilă, C. D. Stahi, pentru a nu cita de cât pe acei cari sânt considerați ca pictori clasici ai Capitalei Moldovei.

Asemenea în Sculptură, nu trebuie de uitat pe Tronescu, un artist de netăgăduit talent, dar care a avut o viață din cele mai sbuciumate, fiind cu totul nesocotit câtă vreme a trăit. Abia cu câțiva ani înainte de moarte, în urma intervenției directe a marelui nostru rege Carol I, i sa dat lui Tronescu, — care până atunci era aproape muritor de foame, — catedra de sculptură de la Școala de Arte Frumoase. Nu inzist asupra celor cari se făcuseră vinovați că nu au dat la timp atențiunea și nu au

voit să-i recunoască dreptul ce avea de a nu fi lasat să moară de foame un asemenea artist care face cinste neamului românesc.

Tot aici e locul să mai amintim și despre marile caricaturist *Jiquidi*, despre care a scris un admirabil articol în «Adevărul Literar», nu de mult, D-nl Arthur Gorovei excelentul folclorist și scriitor fălticinean, scoțând în relief, prin o serie de amintiri calitățile artistice ale acestui pictor și caricaturist.

Jiquidi, care a fost ieșan, e cel dintâi caricaturist de la noi, și lucrările sale sunt o dovadă strălucită de marele seu talent.

Astăzi se găsesc foarte puține din operele lui, iar Pinacoteca noastră posedă câteva bucăți de ale sale.

Cu aceasta încheiem acest capitol, rămânând ca în partea a doua să continuăm cu mersul artei plastice în Iași.

Teatrul și literatura dramatică

În ultimile două decenii ale Secolului trecut, Teatrul Național din Iași tot mai număra în sânul seu artiști de mare talent. Un Luchian Galino, Arceleanu, Costache Bălănescu, Hasnaș, Athena Georgescu, apoi Mitru Constantinescu, Pekea Alexandrescu, Ghiță Dimitrescu, Const. Ionescu, D. Pruteanu, Evolschi, D-na Elena Lascu, Luța Botez și alții încă, sânt talente superioare cari au dat scenei teatrului nostru un avânt din cele mai mari,

rădicându-l la o situațiune artistică despre care nu se poate vorbi de cât cu admirație.

Marii artiști Luchian, Galino, Bălănescu, Arceleanu și Hasnaș își aveau reputația bine stabilită în toată țara.

Dânșii erau elevii lui Matei Millo și a generației sale.

Toți aceștia aveau focul sacru al artei. Pentru dânșii Teatrul era un templu, o școală înaltă, iar nici de cum un mijloc pentru ca să se poată îmbogăți.

Plătiți ca vai de dânșii, ei nu-și precupețeau nici odată talentul. Ca buni români patrioți, căutau să dezvolte în public sentimentul artistic, considerând scena ca mijloc de a răspândi în popor, pe de-o parte frumusețea graiului românesc, iar pe de altă parte să moralizeze pe cât se putea și să ție mereu aprinsă facla culturii.

Din punct de vedere pur artistic, actorii noștri de atunci nu lăsau nimic de dorit, toți căutând să fie la înălțime. Ei nu se uitau dacă sala era plină sau nu, ei își făceau datoria în toată conștiința. Nu veneau nepregătiți pe scenă, cu rolurile neînvățate și neînțelese. Fie care din ei era stăpân pe rol.

Apariția unui Galino, a unui Bălănescu, Luchian sau Arceleanu pe scena teatrului, era privită în totdeauna ca o sărbătoare,

Și să nu se creadă că acești actori nu jucau roluri mari și grele.

Repertoriul clasic și modern străin, precum și piesele noastre și în deosebi teatrul lui Alexandri, era interpretat admirabil.

Publicul ieșan și el la rândul seu, știa să răsplătească cum se cuvine pe marii artiști ai teatrului nostru național.

Reprezentările date la teatrul de la Copou erau gustate foarte mult și sala era mereu plină, căci se juca bine și cu dragoste, iar publicul pleca mulțumit.

Ieșenii știau pe acea vreme să aprecieze pe artiști în adevărata lor valoare, iar artiștii și ei la rândul lor, nu se lăsau mai pe jos dându-și toate silințele pentru ca să corespundă adevăratei meniri a artei dramatice, precum și încrederii ce le-o arata publicul.

Trecerea prin Iași a diferiților artiști celebri din străinătate, era o adevărată binefacere pentru actorii noștri, cari învățau multe de la ei.

Publicul ieșan știa să aprecieze marele talente, și când Sarah Bernard, un Rossi etc. dădeau câte o reprezentație toată pătura cultă din Capitală Moldovei lua parte cu cea mai mare bucurie și răsplăteau pe marii artiști cu ovațiuni nesfârșite.

De altfel Iașul avea reputația, îndreptățită, de a aprecia adevărata valoare artistică a celebrităților

străine, și acestia rămâneau mulțumite și încântate tot odată, de modul cum erau primiți de ieșeni și apreciați.

Cine nu-și mai aduce oare aminte de entuziasmul de nedescris cu care a fost primită în atâtea rânduri celebra Sarah Bernard, sau Rossi, Adelina Pati, Mounet, Sully etc. etc !

Iașul nu-și perduse încă tradiția de centru intelectual și cultural al țării, cu toate că mulți din marii noștri intelectuali se strămutară în Capitală.

Vreau să arăt, însă, că Iașul, cu toată faima lui literară, totuși, în ce privește literatura dramatică sta destul de slab. Excepție, bine'nțele de Vasile Alexandri, ale cărui opere teatrale au fost primele cari au ocupat decenii întregi scena teatrului ieșan precum și a celorlalte teatre din țară.

În afară de piesele bardului de la Mircești, Iașul nu se poate făli cu autori dramatici.

Traducerile ocupau un loc de frunte în repertoriul teatrului, dar aceste traduceri, în afară de câteva, foarte puține, erau cât se poate de slabe, căci acei cari traduceau nu aveau pregătirea necesară pentru a corespunde cerințelor literare.

Mai târziu începură să apară și traduceri mai bine făcute, dar totuși nu se putea spune că se ajunsese într'o fază mulțumitoare.

Ceea ce lipsea unei traduceri bune, era înlocuit, în schimb, prin jocul admirabil al actorilor noștri.

Unii dintre actori se ocupau și cu traducerea a diferite piese străine, cele mai multe din acestea fiind, însă, de o valoare artistică și literară problematică,

Cu tot talentul, uriaș chiar, dacă se poate zice, în ceea ce privea jocul pe scenă a actorilor noștri, dâșii n'aveau, însă, cultura necesară. Ei nu căutau să citească, să se cultive. Se mulțumeau numai să interpreteze rolurile, dar interpretau admirabil.

Erau conștiincioși, căutau să priceapă ceea ce jucau, erau harnici și nelacomii după câștiguri materiale.

Actorul de atunci se considera nu ca un slujbaş salariat, așteptând să se sfârșiască cât mai repede luna pentru ași încasa leafa, ci ca un adevărat apostol al neamului, contribuind cu toate darurile ce-l înzestraseră Dumnezeu, ca să fie de folos societății și să ridice arta dramatică la înălțimea ce i se cuvine.

Actorul pe atunci nu se revolta contra Direcției că nu i se da cutare ori cutare rol, el primea să joace rolul ce i se dădea, chiar dacă n'avea cine știe ce însemnătate în piesă.

De câte ori Costache Bălănescu, Neculai Luchian, Galino și alții din generația lor, nu apăreau pe scenă de cât în niște roluri mici, și cu toate acestea jocul lor era la înălțimea chiar a celui mai puternic rol.

Artistul adevărat, talentul superior, orice rol ar juca pe scenă, fie cât de neînsemnat, îl interpretează cu aceeași dragoste, cu aceeași încredere și mai cu seamă cu conștiința împacată că-și face datoria așa cum trebuie să și-o facă un bun artist, ca și cum ar interpreta un rol mare, un rol însemnat.

De câte ori un Bălănescu, care a fost un fruntaș între fruntașii actori de pe vremea lui, nu apărea pe scenă în roluri cu totul neînsemnate, dar prin chipul cum știa să-l interpreteze, atrăgea atenția publicului care-l răsplătea cu nesfârșite aplauze, pe când actorul care juca rolul principal, de era un actor puțin talentat, — rămânea cu totul în umbră.

Astfel se petrecea faptul și cu ceilalți mari artiști ai noștri.

Grigorie Manolescu și Aristitza Romanescu

Pe lângă artiștii cari formau Societatea Dramatică a Teatrului Național și care jucau întreaga stagiune, se mai abăteau prin Iași și alți actori de prin celelalte teatre din țară.

Astfel, în primul loc trebuie să menționăm pe marii Grigorie Manolescu și Aristitza Romanescu, pe care noi ieșenii eram deprinși pe atunci să-i considerăm ca făcând parte direct din teatrul nostru.

Într'adevăr, Grigorie Manolescu și Aristitza Romanescu veniau regulat la Iași și jucau când cu

câte vre-o trupă înjghebată de ei, când cu actorii ieşeni. Nicăieri nu se simţiau ei mai în casa lor decât la Iaşi. Iubiau din toată inima Capitala Moldovei, căci publicul ieşan ştia să-i aprecieze şi le dădea tot concursul ce-l meritau aceşti doi celebri artişti.

Repertoriul lor se compunea în cea mai mare parte din piese clasice, şi în special piesele lui Shakespeare au fost interpretate de ei, cei dintâi dintre actorii români.

În Hamlet, Romeo şi Julieta, Macbeth, Othello etc., şi Grigore Manolescu şi Aristitza Romanescu aduceau o notă nouă prin o interpretare cu totul originală.

De atunci nimeni până astăzi nu s'au putut ridica la înălţimea jocului lor, exceptând bine'nţeles pe D-na Aglaia Pruteanu şi regretatul State Dragomir, cari mai târziu, au adus şi ei o notă nouă în teatrul nostru, şi despre care vom vorbi puţin mai la vale.

Manolescu şi Romăneasca de şi fuseseră societari ai Teatrului Naţional din Capitala ţării, n'au putut trăi multă vreme acolo din cauza multor neajunsuri ce li se făceau, pentru că mediocrităţile nu-i puteau suporta alături de ele. De aceea au fost nevoiţi ca mai toată viaţa lor artistică să colinde prin diferite oraşe ale ţării, dând reprezentaţii

c'un repertor format din piese vestite și pe care nu ori cine putea să le joace.

În Iași, însă, o repet, își găseau dâșii în tot de-auna locul unde se simțiau ca la ei acasă.

De și n'au făcut oficial parte din teatrul nostru, noi ieșenii, acei cari i-am cunoscut și văzut pe amândoi jucând de nenumărate ori, îi revendicăm cu drept cuvânt ca făcând parte dintre artiștii teatrului Național din a doua Capitală a țării.

Atât de mult ce iubiau dâșii Iașii, se poate vedea după următorul fapt: ani îndelungați, Grigorie Manolescu și Aristitza Romanescu petreceau în tot de-auna Paștile la noi cu care ocazie dădea și reprezentații.

Și unul și altul nu se bizuiau numai pe talentul lor, ei căutau să se cultive tot mai mult, cetind mereu și studiind cu patimă tot ce se atinge de arta dramatică. După Matei Millo, singurii actori culți și în curent cu tot ce se petrecea pe târâmul scenic au fost dâșii.

Și Manolescu și Aristitza Romanescu nu abordau un rol principal, până mai întâi nu-l studiau vreme îndelungată, căutând să pătrundă cât mai mult spiritul autorului piesei, și să caute a reda apoi personajul ce-l jucau în adevărata interpretare a rolului. De aceea reușiau ei în tot de-auna, căci atunci când se aratau pe scenă, ni se păreau nouă celor cari-i priveam, că erau cu desăvârșire în-

dentificați cu personajul ce-l interpretau, și astfel admirația publicului devenia din ce în ce mai mare, așa că, după reprezentație erau duși în triumf până acasă.

Nici odată Iașul n'a văzut triumfuri mai mari ca acelea ale lui Manolescu și Romaneasca.

Jocurile lor erau originale, ei nu căutau să imiteze pe cutare ori cutare artist celebru.

Când interpretau un rol îl interpretau după concepția lor proprie, în urma unei îndelungate studieri, și a piesei în general, și a personajului ce-l jucau. Fie care intonație, fie care gest sau mișcare își aveau rostul lor și nu puteau fi redată de cât așa cum le înțelegeau ei că trebuiesc redată.

Din nefericire pentru teatru, Grigorie Manolescu s'a stins din viață prea tânăr, la vârsta abia de 33 ani, și cu toate acestea a fost, împreună cu Matei Millo, cea mai înaltă expresie actoricească a teatrului românesc.

Tot în această perioadă apar la Iași câte-va talente remarcabile.

Mai întâi D-na Aglaia Pruteanu despre a cărei activitate teatrală ieșenii își amintesc de sigur, și despre care vom vorbi mai jos, precum și despre Mihai Popovici Junior, astăzi... Senior.

Apoi, mai târziu ceva încep a se remarca ti-

nerii de atunci : *Petru Liciu, State Dragomir, C. B. Penel, Petru Sturdza-Doria* și *D-ra Maria Maxim*.

Aceștia de și urmau la Conservator la clasa de declamație, atraseră atenția publicului încă de la producțiile ce aveau loc de două ori pe an.

Petru Liciu se manifestase fiind elev la Conservator ca un talent remarcabil în comedie și marele Galino profesorul de declamație îi prezicea un succes strălucit și nu s'a înșelat.

Intr'adevăr *Liciu* rămâne unul din cei mai mari artiști ai țării. Sfârșind Conservatorul din Iași, dânsul se duce la București și intră în Teatrul Național de acolo, devenind curând un fruntaș.

La Iași, *Liciu* de și a stat puțin timp, totuși a lăsat urme care nu se pot șterge. Talent extraordinar, dânsul ne amintește de marele *Matei Millo*, jucând repertoriul acestuia în chip strălucit. Se poate spune că *Petru Liciu* a fost demnul și singurul urmaș al bătrânului *Millo*.

Astăzi nu avem pe nimeni care să-l poată înlocui cu succes.

Asemenea *Petru Sturdza-Doria*, e un artist de mare valoare, un muncitor harnic care a căutat să se deosebească de ceilalți artiști prin modul cum înțelegea să interpreteze rolurile. Elev și el al marelui Galino, a învățat de la acesta multe lucruri bune, dar își pastra în tot de-auna originalitatea

și prin aceasta a ajuns mai târziu, chiar înainte de a se strămuta la București, un fruntaș al scenei.

Având o cultură solidă, o putere de muncă uimitoare și dotat cu inteligență, Petru Sturdza se dezvoltă pe zi ce trece, căutând să se apropie cât mai mult de realitate, căci pentru el a fi actor înseamnă nu a maimuțări pe scenă, ci a reda întocmai rolul, fără să cauți, nici a-l face ridicol, nici a-l imita după alții, ori cât ar fi aceștia de mari artiști. P. Sturdza își păstrează personalitatea în tot ce joacă, el caută să fie original, dând personajului ce-l joacă, o justă interpretare, ținând seamă de toate împrejurările în care se petrece acțiunea, precum și partea sufletească a personajului ce-l reprezintă.

De aceea, Petru Sturdza a ajuns un mare artist.

Am vorbit despre acești doi mari actori ai neamului românesc, pentru că pe noi ieșenii ne interesează în primul rând, din cauză că dâșșii, sânt înainte de toate băștinași din Capitala Moldovei și cariera lor artistică ș'au început-o tot aici la noi.

Ne mândrim că dâșșii au ajuns pe prima scenă din Capitala țării, fruntași admirați de toată suflarea românească.

Din nenorocire, Petru Liciu s'a stins din viață tocmai la vârsta la care ajunsese la apogeu, lăsând un gol care nu se va putea umplea cu ușurință.

Petru Sturdza, de și retras, mi se pare, din Teatrul

Național din București, continuă încă să joace, spre norocul scenei și mulțumirea generală.

Nu putem trece cu vederea nici pe *D-ra Maria Maxim*, pe atunci tânără elevă a Conservatorului, un talent real și care ar fi ajuns cu siguranță o stea a scenei noastre, dacă ar fi continuat cariera teatrală.

Păcat că a părăsit teatrul. După cum se prezenta atunci, abia elevă, arăta o deosebită aplicare și dragoste pentru scenă. Elevă a lui Galino, acesta îi prezicea un succes strălucit, dar care din nefericire nu s'a putut realiza fiindcă a părăsit teatrul foarte curând.

State Dragomir

Și acum să trecem la *State Dragomir*, artistul care aproape trei decenii a cinstit scena teatrului din Iași.

Ca și ceilalți mai sus amintiți, State Dragomir a fost un talent deosebit, manifestându-se încă din copilărie aproape, ca un viitor mare artist.

Născut pe pământul Basarabiei, Dragomir vine de tânăr în Iași, unde urmează la Liceul Național iar în ultimii doi ani de școală se înscrie și la Conservator la clasa de declamație a lui Galino, având de colegi pe C. B. Penel, Petru Liciu, Petru Sturdza și D-ra Maria Maxim, formând o serie de elevi cum n'a mai existat de atunci încoace.

Ceea ce se remarcă, încă de la început la State-

Dragomir a fost, în primul rând, o extraordinară putere de muncă și dorința neîntreruptă de a se cultiva.

Sfârșind Liceul se înscrie la Facultatea Juridică, dar peste un an o părăsește în urma unui incident despre care vom aminti mai jos, și trece la Facultatea de Litere devenind unul din cei mai străluciți studenți. În acel timp continua și cursurile clasei de declamație.

Incidentul despre care pomenesc e următorul :

Se dăduse o reprezentație în Sala Sidoli, în care Dragomir juca rolul unui avocat. Dânsul, pentru a face de sigur mai mult efect, se dighizează întocmai ca neuitatul om de stat și mare avocat Ghiță Mârzescu, cari la acea reprezentație luase parte cu familia într'o lojă.

La un moment dat apare pe scenă Dragomir având poza întocmai ca Mârzescu, vorbind puțin pe tunc ca dânsul. Tunete de aplauze în sală. Mârzescu, departe de a se supara, aplauda și dânsul. Unul din copiii lui Ghiță Mârzescu, un băiețel de vreo cinci șase ani, începe a striga : «Iaca tata ! iaca tata !».

Sala izbucnește din nou în aplauze furtunoase. Succesul piesei a fost desevărsit.

Peste vreo două zile Dragomir era la Cursul de Drept Civil predat de Ghiță Mârzescu. Acesta,

foarte calm, fără absolut nici o intenție de rezbu-
nare, întreabă: «Cine mă rog e D-1 Dragomir?»

— Eu, răspunde studentul State Dragomir.

— Am voit să te cunosc, ai un talent mare și
de sigur dacă vei continua cu teatrul ai să ajungi
un artist de seamă. Eu te felicitiez.

Și zicând aceste cuvinte, profesorul își continuă
prelegerea, fără să pară cătuși de puțin suparat.

Din acea zi, Dragomir n'a mai dat pe la Facul-
tatea de Drept și s'a înscris la Litere. După câțva
timp întâlnindu-l pe Dragomir, îl întreabă Mâr-
zescu:—De ce nu vii la cursuri tinere? Crezi
poate că m'am suparat? Din contra, mi-ai făcut o
mare plăcere, mai cu seamă că ai talent și poți
să ajungi artist bun.

Totuși Dragomir părăsise pentru tot de-auna
Dreptul.

Acest neînsemnat incident l'a făcut pe marele
artist de mai târziu, să se consacre, după ce și-a
luat licența în Istorie și Filosofie, cu totul carierei
artistice și profesoratului ocupând catedra de Fi-
losofie de la Liceul Național.

State Dragomir, după cum spun mai sus puțin,
era de-o putere de muncă de neînchipuit.

Inzestrat și cu o inteligență superioară, dânsul
căuta să pătrundă cât mai mult în tainile artei
dramatice.

Pentru dânsul, ca și pentru marii artiști, nu era

de ajuns să învețe pe de rost rolul și să-l rostească papagalicește ca cea mai mare parte dintre actori, el căuta să pătrundă în toate amănunțimile rolul ce-l juca studiindu-l zi și noapte, cetind mereu și exercitându-se neîntrerupt, așa că atunci când apărea pe scenă, era stăpân desevârșit pe toată acțiunea ce o desfășura interpretând rolul.

De și fizicul lăsa puțin de dorit, totuși această lacună era înlocuită prin chipul cum știa să se producă pe scenă.

Încă de pe când urma cursurile școalei de declamație, Dragomir își făurise planul unei activități artistice cari mai târziu și-l realizase aproape în totul.

Primul lui gând a fost ca să-și alcătuiască un repertor serios, căutând să rupă cu trecutul vechiului repertor compus în cea mai mare parte din melodrame și piese fără valoare, nici literară, nici artistică.

Dânsul abordează, încă de pe când abia începuse cariera actoricească, roluri mari și grele pe care până atunci le jucase neuitatul Grigorie Manolescu.

Îndrăzneala aceasta a uimit multă lume la început, când Dragomir anunțase că va juca rolul lui Hamlet.

Publicul ieșan, îl cunoștea de altfel de pe când tânărul artist era încă elev la Conservator, și-l a-

precia foarte mult de pe atunci, așa că în ziua a-nunțată, sala teatrului gemea de lume.

Până atunci rolul lui Hamlet fusese jucat la noi în țară, dintre artiștii români, numai de Grigorie Manolescu, care-i dăduse o interpretare cu totul originală și-l jucase admirabil, așa că publicul nostru, cu toată dragostea și admirația ce-o avea pentru Dragomir, nutria oare care scepticism până în clipa când tânărul artist apare pe scenă.

De la primii pași făcuți pe scenă și de la primele vorbe, sala întreagă care era archiplină, se convinge că într'adevăr are înaintea ei un mare artist și nu s'a înșelat.

Dragomir reușise să redeie un Hamlet după o nouă concepțiune, căutând să se identifice cât mai adânc cu personajul lui Shakespeare, pe care de altfel îl studiasse câțiva ani și cetise tot ce se scrisese până atunci despre Hamlet și interpretarea lui. Dânsul văzuse jucând și pe celebritățile europene în acest rol. Văzuse și admirase pe Mounet Sully și pe Rossi, admirabili interpreți geniali.

Succesul obținut la prima reprezentație cu Hamlet a fost colosal, publicul răsplătindu-l cu ovațiuni și aplause nesfârșite, încurajând astfel pe tânărul artist, căruia acum i se deschidea cu adevărat un larg drum artistic.

Dragomir, însă, ca marii artiști, nu se mulțumește cu succesul rețut. El tot era convins că

mai are mult încă de studiat până când să redeie un Hamlet cu desăvârșire după concepția lui proprie. Își era singur profesor și critic. Presa ieșană nu mai contenea cu laudele, dar ele nu-l îngâmfau de loc pe artist, le primea cu oare care răceală, căci își dădea seama perfect că aceste laude sânt mai mult o încurajare. De aceea continuă a studia înainte și din ce în ce caută să se apropie tot mai mult de adevărata interpretare, în cât după câțiva ani ajunge să creeze acest rol după propriile lui vederi.

Am insistat asupra acestui punct din cariera artistică a lui Dragomir, pentru că el pune în evidență pe de-o parte dragostea nemărginită ce-o avea pentru Teatru, iar pe de altă parte, conștiința deplină că prin muncă serioasă, prin studiere și bună voință se poate ajunge ca să-ți vezi realizat idealul, chiar dacă ai de luptat une ori cu talentul care nu se arată de-odată la înălțimea la care socotești că te poți ridica cu ușurință.

Ceea ce lipsea într'u cât-va lui Dragomir, ca talent, el ajunsese să înlocuiască prin muncă și studiu neîntrerupt,

Și aceasta este iarăși un mare merit.

Odată pășind cu piciorul drept pe scenă, succesele încep să-i suradă din zi în zi, cu toate că peste câțiva ani unii chiar din aceia care-l lăudase la început și-l consacrase de artist dese-vârșit, căutau

acum să-l micșureze contestându-i ori ce talent, ori ce merit artistic.

Această campanie furibundă dusă contra marelui Dragomir, își are origina în faptul că dânsul a voit să fie în tot de-auna un bun român și mai cu seamă un bun moldovan.

E de prisos, cred, să inzist mai mult asupra acestui fapt, el neavând din punctul de vedere în ce privește arta lui Dragomir, absolut nici o importanță. De aceea trecem mai departe.

Am spus că Dragomir începuse să-și alcătuiască un repertor din cele mai bune piese, rupând astfel cu trecutul în care melodramele și bufonăriile își aveau întâitatea.

El se servește, în primul rând, de marele repertor a lui Grigorie Manolescu care a fost cel dintâi dintre toți actorii români care s'a avântat cu atâta elan și succes necontestat, în repertoriul serios, clasic și modern.

Dragomir intrând în Teatrul Național, începe a deschide o eră cu totul nouă, rădicându-i prestigiul ca pe vremurile neuitate ale lui Millo, Galino, Bălănescu, Hasnaș, Luchian, Arceleanu. Deosebirea consta numai în repertor, căci în afară de Gallino și Hasnaș, cari jucau tragedii și drame clasice, toți ceilalți se distingeau în comedie.

Cu Dragomir, însă, lucrurile se schimbă aproape cu totul. Dânsul întocmește un nou repertor, după

cum am mai spus, scoțând vechile piese fără valoare, cum erau bună oară melodramele și dând o atențiune deosebită pieselor originale bune românești, și în special teatrului lui Alexandri și Caragiale în primul rând.

Astfel alcătuit repertoriul, pentru care a avut de luptat din greu cu mentalitatea câtorva actori cari nu voiau cu nici un chip să se despartă de vechiturile teatrale, publicul ieșan începe să guste cu adevărat teatrul.

Dragomir pe lângă Hamlet, mai joacă în Macbeth, Otello și Romeo și Julietta.

În această din urmă piesă, de și juca cât se poate de conștiincios, dând o interpretare admirabilă rolului, totuși, trebuie să fim dreپți și să spunem adevărul: nu-l ajuta fizicul cu toată strădania ce o punea dânsul pentru a fi la înălțime.

Cu toate aceste, Dragomir era bine și nici un actor din Iași care a încercat să joace apoi pe Romeo, n'a putut nu să-l întrecă, dar nici să-l ajungă macar pe departe.

Și să nu se uite că acei actori cari se avântaseră să joace acest rol, aveau fizicul care corespundea rolului. Lipsea însă priceperea, lipsea calitățile care se cer unui bun artist.

În Ovidiu și Fântâna Blanduziei, cele două piese clasice ale lui Vasile Alexandri, Dragomir a avut creațiuni splendide.

Asemenea și în piesele lui Victor Hugo, Dostoievski, Turghenef, Schiller, etc. etc, dânsul a ramas neîntrecut până astăzi.

Încă un merit mare a lui Dragomir a fost acela cum știa să reciteze versurile. În această privință era deseavârșit și putea ținea piept ori căruia artist celebru din străinătate.

Cine mai putea recita ca dânsul satirile lui Eminescu !

Dragomir s'a mai distins pe lângă frumoasa lui carieră actricească și ca profesor al clasei de declamație la Conservator, ocupând catedra marelui Gallino.

În această calitate dânsul a fost un demn urmaș al maestrului său, și sub conducerea lui, clasa de declamație se relevă prin câteva elemente de valoare.

State Dragomir a fost un mare actor, a fost un îndrăgostit de artă, un muncitor de-o hărnicie de neînchipuit, a mai fost și un bun român.

Amintirea lui nu se poate uita ușor. Răpus înainte de vreme; tocmai în plină maturitate când putea să fie de folos încă mult timp pentru scenă. El a fost o figură frumoasă și bogată în calități înalte a bătrânei Capitale a Moldovei.

Nu se poate trece cu vederea nici peste tânărul de acum vreo trei zeci și cinci de ani și mai

bine, *Mihai Popovici* cunoscut pe atunci sub numele de Junior pentru a se deosebi de bătrânul actor Mihai Popovici.

Popovici-Junior, — astăzi el a ajuns Senior, — a interpretat în deosebi rolurile de amoretz, înzestrat fiind pentru aceasta cu fizic și cu voace, ceea ce a făcut să devină, de multe ori, aproape un indispensabil scenei ieșene.

Conștiincios și harnic, el iubia teatru mai presus de ori ce, se simțea atras către scenă pe care a onorat-o ani îndelungați, simțindu-se tot de-auna tânăr și gata ori când a juca pe amoretzul.

În *Romeo*, mai ales, a avut o reușită destul de mulțumitoare, căci știa să apară pe scenă în toată măreția rolului, interpretându-l corect și simpatic fără a căuta să afecteze.

Asemenea s'a distins în «Fântâna Blanduziei», «Ovidiu», în *Răzvan* și *Vidra* și mai cu seamă în repertoriul modern, în care, împreună cu *Constantin Ionescu* au avut admirabile creațiuni.

Mitru Constantinescu, a fost și el un puternic talent și mai ales în piesele noastre cu caracter național, a fost neîntrecut.

De la moartea lui, nu mai avem pe nimeni în teatrul ieșan, care să-l poată înlocui. Încercările unora din tinerii actori, de a juca asemenea roluri, cu părere de reu trebuie s'o spunem, n'au reușit aproape de loc, în afară de *Vasile Boldescu* care

dacă ar fi mai harnic s'ar putea menține și astăzi repertoriul lui Vasile Alexandri, cu piesele sale naționale.

Un bun artist și care de vre-o două decenii aproape se menține la înălțimea ce i-o dă un talent real și apreciat mult de public, e *Radu Dimitrescu*, care când pășește pe scenă, vezi că ai înaintea ochilor un actor de rasă, care-și dă seamă perfect de ce înseamnă teatru, de ce înseamnă artă. Despre acesta vom vorbi mai pe larg în Partea II-a.

Aceste spuse cred că e de prisos a insista mai mult asupra actorilor noștri, fără a nu pomeni și de *Vlad Cuzinschi* și *D-na Verona Cuzinschi*, doi din cei mai apreciați actori cari pe vremuri s'au făcut întreaga datorie relevându-se în tot de-auna prin o justă interpretare a numeroaselor roluri pe care le-au jucat cu mult succes făcând une ori adevarate creațiuni.

Și acum să încheiem acest capitol, cu cea mai mare artistă pe care a avut-o vre-odată Teatrul Național din Iași, *D-na* :

Aglaia Pruteanu

A vorbi despre această artistă, înseamnă a face istoria Teatrului nostru Național de acum patru zeci de ani și până astăzi.

Ne vom mărgini însă, la câteva cuvinte numai, pentru că altfel ar trebui să facem un adevarat studiu, de oare ce e prea mare personalitatea ar-

tistică a acestei femei, și intenția noastră este de a vorbi, după cum se constată din lucrarea de față, în mod sumar, despre mișcarea culturală și socială a Iașului în restimpul acestor patru zeci de ani din urmă.

D-na Aglaia Pruteanu este înainte de toate, personificarea dese-vârșită a actorului.

Talent extraordinar, inteligență vie, cultură adâncă, de-o frumusețe răpitoare, Dumnezeu par'că anume a creat-o, după cum am spus și altă dată, pentru a fi o mare și dese-vârșită artistă.

Numai acei cari au văzut-o jucând pot să-și deie seamă de superioritatea acestei ilustre artiste nu numai a Iașului, dar a țării întregi.

Nenorocirea, poate, a fost că dânsa n'a căutat să se instrăineze de orașul pe care l'a iubit și-l iubește cu o adâncă pasiune, și să se ducă prin alte părți, unde de sigur succesele i-ar fi adus pe lângă gloria artistică și o recompensă materială care ar fi pus-o la adăpost de ori ce griji.

D-na Aglaia Pruteanu s'a mulțumit să rămână la Iași și să-și desvâluiască pe scena Teatrului nostru Național superbe-i aptitudini artistice care a consacrat-o de cea mai strălucită actriță, alături de mult regretata Aristitza Romanescu, a neamului românesc.

Numerosul repertor pe care l'a interpretat în cursul atâtor ani, creațiunile atâtor roluri și chipul

în care-și manifesta marile ei calități pe scenă, sânt o dovadă și mai mult că teatrul ieșan, putea să rivalizeze cu multe din principalele teatre de peste hotare.

Când apărea pe scenă, D-na Pruteanu părea că o stăpânește cu totul și toți cei din jurul ei par'că nu mai existau. Privirile și atenția spectatorilor erau concentrate numai asupra ei.

Dânsa, nu era ca multe din celelalte artiste care să se mulțumească că știe rolul perfect pe de rost și să-l repete papagalicește, fără să-și deie seamă de toate nuanțele în rostire și de starea sufletească a personajului ce-l interpreta.

Cultura ei aleasă și sistematică dublată prin o inteligență și bun simț neasămuite, apoi, fizicul ei de-o proporționalitate admirabilă, ca și simpatia ce radia din întreaga ei alură cu care se prezenta, îi dădeau acea marțialitate ce numai o artistă deservită o poate avea.

În marele repertor clasic ca și în cel modern, precum și în cel românesc, dânsa nu făcea nici o deosebire. Ea știa numai să joace, făcând din rol, chiar dacă era neînsemnat, o creațiune proprie, întunecând cu totul pe acei cari jucau rolul principal din piesă.

Având norocul să aibă colegi și colege o pleiadă de actori buni și conștiincioși, o generație din care astăzi n'a mai ramas aproape nimeni, D-na Pru-

teanu ridică prestigiul teatrului moldovenesc dându-i o aoreolă strălucită.

Totul căuta par'că să se 'ntreacă în această artistă: talent, frumusețe, dicțiune, simpatie, inteligență, bun simț, toate în sfârșit, toate marile daruri cu care poate fi înzestrată o ființă omenească superioară.

Am avut și în vremuri mai vechi actrițe mari cari au strălucit în epoca lor, dar nici una nu se poate rădica la înălțimea artistică a D-nei Aglaia Pruteanu.

Nu sunt laude cele ce spun despre dânsa, e purul adevăr care nu poate fi nici odată la îndoială pus.

A vorbi despre această artistă, ar însemna să se facă un studiu întreg care ar cuprinde atâtea amănunte încât ar fi peste puțină de a le reda în câteva pagini. Noi nu facem decât să ne mărginim numai la niște palide aprecieri despre personalitatea artistică a acestei neîntrecute stele a scenei românești.

Am uitat să amintesc despre un mare artist al nostru, despre *Pekea S. Alexandrescu* care a avut o mare înrăurire asupra mișcării teatrale și mai cu seamă asupra răspândirii graiului românesc în provinciile noastre de sub dominațiunea străină,

până acum zece ani, când au revenit din nou la patria mamă.

Pekea S. Alexandrescu, a fost înainte de toate un excelent artist pe care natura îl înzestrase cu frumoase calități.

El, însă, are un mare merit, acela că vreme de câte-va decenii, dânsul, în vacanțe, după închiderea stagiunii, își înjgheba câte o trupă cu care colinda apoi prin Bucovina și Basarabia mai ales, dând reprezentații cu piese naționale românești, menținând astfel graiul moldovenesc în provinciile subjugate.

La aceste reprezentații veneau românii în masă, pentru a vedea jucând actorii din regat și asculta muzica noastră națională.

Acest fapt face ca numele lui Pekea S. Alexandrescu să nu se uite nici odată, el fiind unul din modeștii susținători ai graiului nostru în populația românească de peste Prut mai cu seamă.

PARTEA II-a

In drum spre marile reforme

In timp ce «Evenimentul» devenise organul de publicitate al partidului Conservator, Liberalii ne mai având un ziar cari să-i susțină, fac să apară «*Propaganda*» sub conducerea lui Gh. Mârzescu care era și președintele clubului Național Liberal din Iași.

Raki Vasiliu ca director al ziarului, împreună cu Mihai Codreanu, C. A. Teodor, Gheorghe Stamatopol, subsemnatul, și câți-va tineri începători într'ale ziaristice, duc o campanie destul de îndârjită contra «Evenimentului» și a partidului conservator care atunci se găsea în opoziție.

La acest ziar mai colaborau cu mult succes Eugen Herovanu, regretatul Dr. Lambrior și Hax precum și câți-va membri ai clubului, între care in primul rând putem aminti pe neuitatul Nicu Gane și jovialul Ghiță Săndulescu.

Dar acela care dădea adevărata viață ziarului a fost Gheorghe Mârzescu.

Deși nu scria regulat, totuși dânsul prin arti-

celele sale pe care le publica din când în când în coloanele «Propagandei», cu toate că nu le iscălea, erau imediat relevate de întreaga presă din Capitală.

Mi-aduc aminte de un frumos articol intitulat : «*De la mânia cădere*», care începea cu fraza : Dulcii noștri confrăți de la Drapelul acum disidenții din jurul D-lui P. S. Aurelian etc. etc... în care era vorba de foasta disidență liberală de pe atunci, cunoscută sub numele de «Drapeliști», în fruntea căreia se aflau P. S. Aurelian, Emil Costinescu, Delavrancea, Em. Porumbaru etc.

Acest articol a avut un răsunet colosal și a fost comentat de ziarele din București câte-va zile în șir.

În Iași nu erau Drapeliști, de și unii din membrii Clubului Liberal simpatizau oare cum cu dânșii, dar nu recunoșteau nici unul disidența.

Gheorghe Mârzescu, a fost, după cum spun, acela care dădea viață ziarului «Propaganda». Dânsul, de și scria rar, totuși nu înceta de loc ca să se intereseze în deaproape, dând directiva.

Raki, cu toate că era directorul ziarului, de și era un vechiu și bun gatetar, nu se prea interesa de ziar, ocupându-se mai mult de politica clubului. Dânsul, se plictisise, de sigur, de viața gazetărească pe care o dusesese la «Evenimentul», unde-și desvăluisese toată puterea lui de muncă. Părea un obosit.

În afară de articolele lui Gheorghe Mârzescu și

ale lui Nicu Gane, «Propaganda» n'a marcat aproape nimic. A fost un ziar, în ceea ce privește partea pur jurnalistică destul de slab, căci nu mai era nimeni care să se ocupe zilnic în mod serios și să-l îndrume prin entuziasm cum fusese «Evenimentul, sub directa conducere a lui Scorțescu.

Ceea ce se poate spune în bine de «Propaganda», e numai partea literară, într'atâta, că în coloanele ei a publicat mult apreciatul și distinsul nostru poet, Mihai Codreanu, în admirabilă versiune românească, celebra dramă a lui Richépin, «Martira», și «Princesa îndepărtată».

De asemenea nu pot trece cu vederea nici partea satirică cu care D-rul Lambrior și Hax colaborau în coloanele «Propagandei», de și nu făceau parte din partidul Național-Liberal, dânsii rămânând personal credincioși lui Gh. Panu.

Din partea lor era mai mult un sport gazetăresc, căci găsiseră în acest jurnal locul unde-și puteau arunca în libertate săgețile la adresa Conservatorilor, ceea ce de altfel convenia și liberalilor, cu toate că acești doi colaboratori ai Propagandei urmaseră pe Panu, șeful lor, în noua lui orientare politică conservatoare.

«Propaganda» n'a apărut de cât un an și a dispărut, din cauza unor oare care neînțelegeri în sinul partidului liberal din Iași, până când ia preșidenția clubului Petru Poni, iar bătrânul Gheorghe

Mârzescu, rămâne izolat aproape complet, ceea ce face ca să fie considerat ca plecat din partid.

Gh. Mârzescu duce atunci o campanie contra directivei partidului liberal, prin coloanele unui ziar săptămânal «*Prietenul Poporului*» scos de D-l Gh. Butmăn, fost tipograf, și un devotat credincios al marelui barbat politic.

E foarte interesantă această campanie, căci la baza ei nu era dușmănia, nu era răzbunarea, ci din contra, bătrânul Mârzescu căuta să lămurească greșelile pe care le credea dânsul că le săvârșește partidul Liberal.

În lămuririle sale, el a mers până a pune în discuție persoana Regelui Carol ceea ce l'a îndepărtat și mai mult de partidul Liberal.

Cu toate acestea Gheorghe Mârzescu a fost un liberal convins și nimeni și nimic pe lume nu l'ar fi putut întoarce din cale.

Ceea ce l'a făcut însă, să fie considerat de alții ca retras din partid, a fost, de sigur, puternica lui personalitate, independența caracterului și părerea ce o avea de a fi condus altfel partidul, ceea ce nu putea să convină multora.

El s'a considerat până în ultima clipă a vieții ca liberal, și pentru că a fost prea bun liberal, de aceea a avut să îndure atâtea neplăceri.

Astăzi nimeni nu mai îndrăznește de a bănuia cătuși de puțin sinceritatea și buna lui credință ce

a manifestat-o în totdeauna față de partidul pe care l'a servit toată viața, cu riscul de ași periclita situația lui politică, cum s'a și întâmplat.

Gh. Mârzescu a fost și va fi pentru partidul Național-Liberal una din cele mai strălucite glorii ale sale.

N. B. — Vom continua mai departe în volumul al II-lea care va apare în curând de sub presă.

Rugăm tot odată pe cititor să bine voiască a îndrepta singur greșelile de tipar ce se vor găsi strecurate fără voia noastră.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Introducerea	7
Primele manifestări: Aripa necunoscutului . . .	11
Clubul socialist	12
Partidele politice: Conservatorii, Liberalii și	
Socialiștii	16
Bătăușii	17
Propaganda electorală	18
Cumpararea conștiințelor	18
Intrunirile Contradictorii	19
Iașul oraș al culturii: „Convorbirile Literare”,	
„Contemporanul”	22
Conferințele de la Universitate	23
Partidul Radical: Gheorghe Panu șeful partidului .	27
O afinitate fericită	30
Cartelurile	32
Cum petreceau politicienii: Bolta Rece	35
Tinerimea la Bolta Rece	39
Epigramele lui Petru Fântânaru	42
Vasile Gheorghian, Budușcă	49
Presa ieșană	55
„Evenimentul”	61
Apogeul Evenimentului: Sirius, St. R.	
Scriban, Max-Dan, Belcescu	64
Gh. A. Scorțescu	70
Caragiale colaborator la Evenimentul	74
Alți colaboratori: Stroja-Flișchi	75
Urmașul lui Sirius, Raki	77
St. O. Iosif la Evenimentul	79
Virgil N. Cișman	82
Neculai Beldiceanu (tatăl)	84
Steuerman-Rodion	87
Al. Volanschi	89

	Pag.
Politica Iaşului : Regimul de 12 ani a lui I. C. Brătianu .	92
Opoziţia Unită.	93
Gheorghe Mărzescu	95
Cum se făceau alegerile	100
Pontajul	101
În ziua de alegeri	107
Partidul Junimist —P. Carp	110
Tinerii Junimişti	114
Junimiştii în alegeri	120
D-l Iacob Negruţi	123
Ion Creangă în alegeri.	126
Colaborarea Radical-Junimistă	128
Mişcarea antisemită D-l A. C. Cuza.	131
Ruptura între Socialişti	138
Între Socialişti şi Liberali.—D-l C. Stere.	142
Fuziunea radicalo-conservatoare.	156
Epoca lui Al. A. Bădăreu	158
Iaşul literar şi artistic : „Archiva”.	168
Buletinul medicilor şi naturaliştilor	177
„Evenimentul” vândut Conservatorilor	180
Havas şi Spiru Prasin	180
„Epigonii”	183
„Arta”	185
Pictura şi Sculptura : C. D. Stahi, Em.	
P. Bardasare, Ilie Constanţiu, Teodor	
Bucliu, Gh. Popovici, Octav Băncilă,	
Ilie Burghilea, Sculptorul Tronescu	187
Teatrul şi literatura dramatică.	192
Gr. Manolescu şi Aristitza Romanescu	197
State Dragomir	203
D-na Aglaia Pruteanu.	213
Partea II-a : În drum spre marele reforme.	218

PREȚUL 80 LEI.